magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 12 (213) DECEMBRIE 1984

a

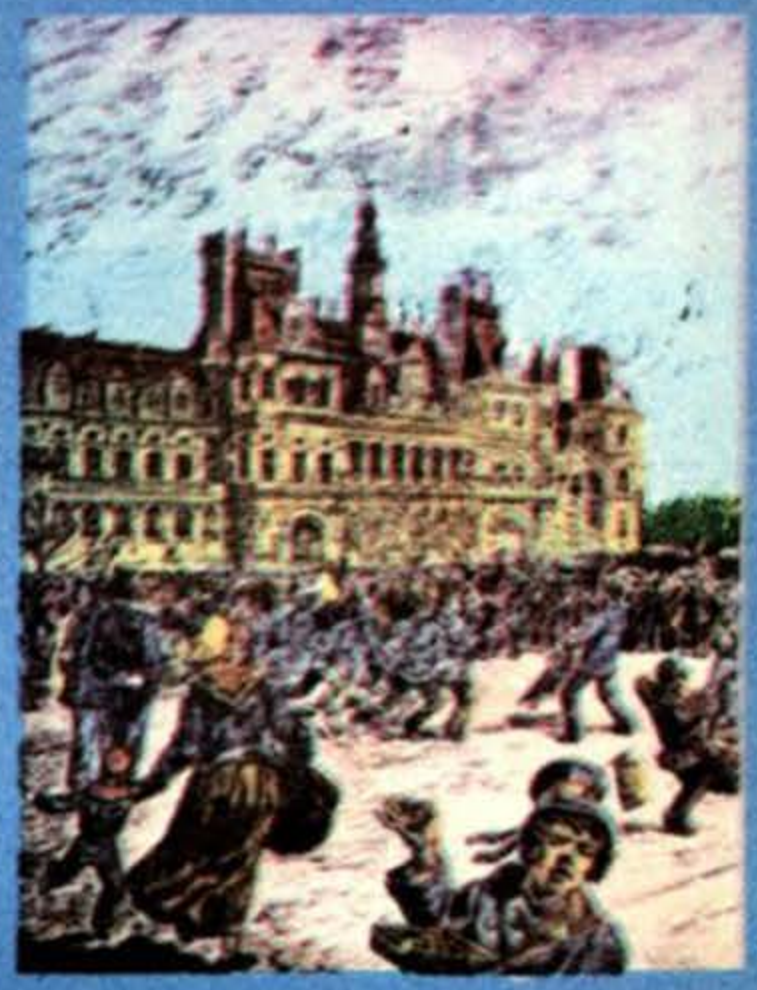

b

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVIII

Nr. 12 (213)

decembrie 1984

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

① ②

③ ④

SUMAR

Voinţa partidului, voinţa poporului:
Ion Popescu-Puţuri 2

Diadema princiară de aur din cetatea dacică de la Buneşti:
Violeta Veturia Bazarciuc 6

Contribuţia României la înfrîngerea fascismului. Luptă şi jertfă pentru eliberarea Ungariei:
Gh. Zaharia, Ion Cupşa 9

Pe Tisa, în octombrie 1944:
Traian Popescu Tracipone 12

Marea cauză a unităţii românilor:
Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, Ioana Ursu, Ioan Voicu 14

„Această dreptate triumfă astăzi": Lloyd George, W. Wilson, St. Pichon, R. Lansing, G. Clemenceau, Manuel Multedo, J. R. Rodd, Ch. J. Vopicka 18

Dr. Petru Groza — aşa cum l-am cunoscut:
Ion Pas 24

Bucureşti, 1884. Cercul de studii sociale:
Vasile Niculae 26

1850. Cântarea României la Paris şi la Sibiu (II):
Cornelia Bodea 28

Amintiri contimporane (IV):
V.A. Urechiă 33

Pleşoienii — cărturari şi oşteni:
Gabriel Iliescu 37

Martha Bibescu — cu dragoste şi căldură pentru ţara mea:
Ion Dumitriu-Snagov 41

Un mileniu de istorie, un secol de la descoperire — cultura Cucuteni:
M. Petrescu-Dîmboviţa 48

● **I.A.M.A.M. X:** *Constantin Antip*... 32 ● **Interesul pentru istoria Bizanţului în creştere:** *Z.V. Udalţova*...36 ● **Mocambos — refugiul negrilor liberi:** *Stuart B. Schwartz*... 44 ● **De Gaulle-Churchill: un duel secret (IV)**...51 ● **1942. Arde Pacificul (VI):** *Gordon W. Prange*...56

● **Cîştigătorii concursului Magazin istoric, ediţia I/1984,** File de epopee...61 ● **Un nou concurs Magazin istoric, Horea 200**...49 ● **Cărţi sosite la redacţie**...55 ● **Poşta Magazin istoric**... 63

COPERTELE NOASTRE

① Excepţională mărturie a străvechii civilizaţii geto-dacice înfloritâ pe meleagurile patriei noastre, diadema princiară descoperită în vara acestui an în cetatea antică de la Buneşti (jud. Vaslui) impresionează atît prin valoarea intrinsecă (757,6 grame aur de 24 carate), cît şi prin calităţile artistice, fiind o piesă de orfevrărie de mare raritate — aşa cum o confirmă, de altfel, imaginea de ansamblu a podoabei (partea de jos a copertei) şi detaliile unor părţi ale ei: cap stilizat de felină din inelul de închidere a diademei, precum şi rozetele din partea frontală a coroanei (în cele patru colţuri ale paginii) **(Diadema princiară de aur din cetatea dacică de la Buneşti, p. 6)**

② **Cântarea României,** tipărită concomitent la Paris şi la Sibiu, în 1850 este strîns legată de numele lui N. Bălcescu. În imagini: N. Bălcescu, tablou de Florin Niculiu; a) Sibiul şi b) Parisul la mijlocul secolului XIX (1850: Cântarea României..., p. 28)

③ **Sărbătoare pe Muntele Găina** — cunoscut loc de pe pămîntul Transilvaniei — acest străvechi pămînt românesc. Pictură de N. Gavrilescu **(Unirea Transilvaniei cu România pentru toate veacurile, p. 18)**

④ În arta bizantină, pictura decorativă a cunoscut o mare dezvoltare. Mozaic, reprezentîndu-l pe legendarul Orfeu, îmblînzind cu lira sa animalele **(Interesul pentru istoria Bizanţului în creştere, p. 36)**

Putem spune că toate documentele pe care le-am adoptat în deplină unanimitate în Congresul nostru sînt expresia voinței partidului, a poporului nostru, care, într-o deplină unitate, dorește să înfăptuiască neabătut Programul partidului, să asigure victoria societății socialiste multilateral dezvoltate și crearea condițiilor pentru trecerea la făurirea societății comuniste — a visului de aur al omenirii!

NICOLAE CEAUȘESCU

VOINȚA PARTIDULUI — VOINȚA POPORULUI

ION POPESCU-PUȚURI

Trăind încă sub semnul mărețului eveniment din viața partidului și a țării — Congresul XIII al Partidului Comunist Român — ale cărui analize, directive și orientări vor jalona drumul poporului român pînă la sfîrșitul secolului și al mileniului, nu putem să nu vedem că, prin importanța concluziilor sale, el și-a aflat de pe acum locul în istorie. Congresul XIII se înscrie în istorie ca marcînd trecerea la cea de a treia etapă a înfăptuirii ferme a programului partidului de făurire a societății socialiste multi-

28 noiembrie 1984. Moment solemn pentru istorie: realegerea de către cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român a tovarășului Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al națiunii noastre, marele cîrmuitor al României moderne, în funcția supremă de secretar general al partidului

lateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Istoricește vorbind, hotărîrile Congresului XIII — adoptate în deplină unanimitate — reprezintă însăși prefigurarea viitorului națiunii socialiste române, ele îi dau acea perspectivă luminoasă de a-și asigura un nivel tot mai înalt de dezvoltare economică, politică, socială, științifică, culturală, de a-și afirma și mai puternic locul demn pe care-l ocupă în civilizația lumii.

Ca orice fenomen al vieții sociale, și congresele partidelor care conduc societatea omenească pot fi examinate din multe unghiuri de vedere. Din oricare unghi am privi Congresul XIII, el oferă imaginea unei reușite depline, expresie a convergenței și unității de interese ale claselor și categoriilor sociale prietene din România socialistă la ora marilor înfăptuiri și perspective ale anului 1984.

Orice abordare a semnificației istorice a recent încheiatului Congres nu poate porni decît de la aprecierea că s-a putut constata că încrederea și entuziasmul cu care s-a pornit la realizarea liniei Congresului XII din 1979 au fost întru totul justificate, sarcinile de atunci constituindu-se în grandiosul bilanț de acum al unei noi calități a muncii și vieții în țara noastră, bilanț care face posibilă trecerea la o nouă etapă.

Pentru istoria multimilenară a patriei române, bilanțul marilor înfăptuiri dintre Congresele XII și XIII se asociază realizărilor obținute de poporul nostru, sub călăuzirea partidului său comunist, în cele patru decenii de la victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Vastul proces al profundelor transformări revoluționare pe toate planurile materiale și spirituale ale societății românești contemporane, portretul istoric al societății în care trăim au fost zugrăvite pregnant în documentul de profundă analiză și de cutezătoare orizonturi care este *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea și Congresul al XIII-lea și activitatea de viitor a partidului în vederea înfăptuirii obiectivelor dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986-1990 și, în perspectivă, pînă în anul 2000, a României*.

Spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în acest raport: „România s-a transformat într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă și o agricultură socialistă în plină dezvoltare. Comparativ cu anul 1945, producția industrială a țării este în 1984 de peste 100 ori mai mare, iar cea agricolă — de aproape 7 ori. Dezvoltarea în ritm intens a întregii economii naționale a dus la creșterea produsului social de 28 ori și a venitului național de 32 ori. Pe această bază a avut loc ridicarea neîntreruptă a nivelului de trai al întregului popor. În cursul celor patru decenii fondul de consum a crescut de 22 ori, s-au creat peste 6 milioane noi locuri de muncă, iar circa 80 la sută din populația țării s-a mutat în locuințe noi".

Puternica dezvoltare a forțelor de producție, făurirea noilor relații de producție și sociale au dus la transformarea revoluționară a structurii de clasă, la profunde mutații de ordin calitativ în structura societății socia-

liste românești. Totodată, s-au produs mari transformări revoluționare în nivelul de cultură și conștiință al întregului nostru popor. Învățământul, știința și cultura au cunoscut o puternică dezvoltare, avînd un rol tot mai însemnat în întreaga transformare revoluționară a patriei noastre. S-a ridicat continuu gradul de civilizație materială și spirituală a poporului.

Prin politica sa internațională, România s-a afirmat tot mai puternic ca un factor activ în lupta pentru colaborare, dezarmare și pace, pentru o lume mai dreaptă și mai bună.

Toate aceste remarcabile realizări au dus la creșterea forței materiale și spirituale a patriei, la întărirea independenței și suveranității României socialiste.

Fiecare noțiune din această cuprinzătoare definire a locului și rolului românilor în istoria universală la ora prezentă reprezintă un adevărat capitol de istorie densă, iar toate laolaltă exprimă situația contemporană istorică a României.

Semnificînd trecerea la etapa a treia din programul partidului, Congresul a demonstrat că există o bază istorică de granit prin exemplara realizare a sarcinilor Congresului XII, respectiv prin îndeplinirea cincinalului 1981-1985, pentru mersul înainte al poporului român care, în ciuda tuturor contradicțiilor și a crizelor lumii contemporane, nu și-a oprit dezvoltarea și nici nu s-a lăsat abătut de la țelul său de a vedea civilizația comunistă înflorind pe străvechile pămînturi geto-dace. Nimic nu a fost ușor, dar totul a fost făcut pentru pregătirea condițiilor istorice în care să se poată trece la o nouă etapă a acestei dezvoltări.

S-a relevat la Congres, pe baza datelor și faptelor și din actualul cincinal, că linia politică a partidului s-a dovedit istorește justă, deoarece numai concentrînd forțe puternice pentru industrializarea țării, pentru asigurarea locurilor de muncă pentru întreaga populație, pentru dezvoltarea agriculturii, pentru progresul general al forțelor de producție, societatea noastră a putut depăși greutățile și influențele crizei mondiale, și-a putut asigura baza de dezvoltare în continuare, industria constituind factorul dinamizator al întregii noastre economii naționale.

Prestigiul internațional al României socialiste dă cea mai veridică măsură trăiniciei și stabilității societății noastre, el reflectă aprecierea unanimă a lumii de azi, pentru politică de pace, prietenie, înțelegere cu toate popoarele, politică promovată cu curajul, tenacitatea și înțelepciunea acelui erou al eroilor care se află în fruntea partidului și a țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Congresul XIII al Partidului Comunist Român capătă de pe acum un caracter istoric prin directivele, măsurile și orientările stabilite pentru organizarea noii etape a dezvoltării multilaterale a societății socialiste românești în anii 1986-1990 și, în continuare, în perspectiva anului 2000.

Putem socoti un adevărat îndreptar al activității umane din patria noastră orientările de perspectivă potrivit cărora „în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, prin promovarea largă a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne, va continua procesul revoluționar de formare și dezvoltare a bazei tehnico-materiale a societății socialiste multilateral dezvoltate, pentru trecerea la societatea comunistă. În anul 2000, România va deveni o țară industrial-agrară, multilateral dezvoltată, care va asigura condiții de viață, conform cerințelor științifice pentru dezvoltare sănătoasă, fizică și intelectuală, a tuturor cetățenilor patriei noastre".

Acesta va fi chipul societății noastre peste 10-15 ani, greutățile de tot felul de care s-a izbit și nu putea să nu se lovească în dezvoltarea sa noua societate, socialismul, vor rămîne definitiv de domeniul amintirilor. Binefacerile măreței epoci revoluționare — spre care științific și realist partidul conduce poporul —, rezultatele civilizației socialiste și comuniste se vor răsfrînge asupra tuturor cetățenilor de astăzi și a urmașilor lor, cum atît de inspirat a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu — *toți cei ce se vor naște, vor trăi și vor munci în societatea comunistă românească*.

Perfecționarea activității statului și a organelor sale, a întregului sistem de conducere democratică a vieții sociale și economice, creșterea rolului conducător al partidului în societate, în organizarea și conducerea întregii opere de construcție socialistă, vor contribui, în condițiile dezvoltării puternice a forțelor de producție și perfecționării relațiilor de producție și sociale, la procesul de omogenizare a societății socialiste românești, la formarea poporului unic muncitor al României socialiste.

O mare însemnătate istorică o are, de asemenea, faptul că la Congresul XIII s-a hotărît ca programul ideologic de largă perspectivă adoptat de Plenara din 1-2 iunie 1982 și aprobat de Conferința Națională să devină parte integrantă, constitutivă a programului partidului. Înarmat cu acest program, marea Cartă a poporului român, partidul nostru, toți cetățenii patriei comune au o busolă sigură în procesul revoluționar care va continua și în societatea comunistă, pentru că practic el nu se poate încheia niciodată. Cifrele de performanță prevăzute pentru dezvoltarea istorico-socială a patriei noastre sînt deschizătoare de drum pentru generalizarea lor pe ansamblul economiei naționale. Parametrii stabiliți în condițiile accentuării dezvoltării intensive a industriei românești, a atenției deosebite acordate noii revoluții tehnico-științifice, a realizării noii revoluții agrare devin condiții sine-qua-non pentru a asigura celor 24-25 000 000 cetățeni români ai anului 2000 viața într-o societate omogenizată de un înalt nivel de civilizație.

Cele mai tinere vlăstare ale României aduc omagiul lor fierbinte gloriosului partid al comuniștilor, își reafirmă sentimentele de nețărmurită dragoste, stimă și recunoștință față de conducătorul partidului și al țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, față de tovarășa Elena Ceaușescu

Într-o asemenea perspectivă a dezvoltării românești, hotărîrile Congresului privind continuarea cursului și orientărilor politicii noastre externe de prietenie și colaborare cu statele socialiste vecine, cu toate statele socialiste, cu toate țările lumii, de inițiativă și contribuție directă la soluționarea marilor probleme ale vieții internaționale de care depind asigurarea drepturilor fundamentale ale omului și ale popoarelor la viață, la pace, la muncă, devin și ele repere istorice.

Toți cei care au participat la Congres, ca și toți cei care l-au urmărit ca pe un eveniment major al vieții interne și internaționale, au văzut că lucrările — ca și pregătirile sale — au însemnat o importantă manifestare a democrației revoluționare a societății noastre socialiste, o expresie nemijlocită a participării directe a tuturor oamenilor muncii din patria comună, a întregii națiuni la făurirea conștientă a propriei istorii, a viitorului liber, independent, comunist.

Situînd în acest cadru — de profunde semnificații — realegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al Partidului Comunist Român, îi putem discerne întreaga valoare istorică pentru timpurile de azi și de mîine ale țării noastre. Încrederea nemărginită și unanimă a comuniștilor, a întregului partid și popor în tovarășul Nicolae Ceaușescu, conducătorul iubit, admirat și urmat de națiunea noastră și-a găsit astfel o nouă exprimare cu valoare de consens național. Exponent de peste cinci decenii al luptei și idealurilor revoluționare ale poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a ilustrat în cei aproape 20 ani de cînd se află în fruntea partidului și a țării ca marele ctitor al României moderne, de numele și activitatea căruia se leagă o operă încununînd eforturile atîtor generații, o epocă ce-i poartă cu strălucire numele — Epoca Nicolae Ceaușescu.

O epocă pe care istoria românilor o cinstește cu faptele cele mai minunate de muncă și de creație, o epocă pe care lumea întreagă o respectă și o admiră.

O epocă născută prin voința partidului, prin voința poporului, și căruia cel de-al XIII-lea Congres i-a adăugat un măreț și memorabil sigiliu istoric: adoptarea tuturor documentelor viitorului nostru într-o deplină unitate și unanimitate.

„Toate aceste tezaure aşteaptă însă şi vor mai aştepta pe săpători, care, din aşezările vilor şi din mormintele adormiţilor din Cîmpia munteană, ca şi din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei". Aprecierile consemnate cu peste o jumătate de secol în urmă de marele istoric şi arheolog Vasile Pârvan (Getica) şi-au găsit o strălucită confirmare în numeroasele şi valoroasele tezaure descoperite pînă atunci şi mai cu seamă de atunci încoace pe întreg teritoriul ţării. De la colful de aur din Poiana Coţofeneşti[1] — descoperit în 1927, chiar în anul următor apariţiei lucrării din care am extras citatul de mai sus — şi pînă la marele tezaur de la Hinova (Mehedinţi)[2], patrimoniul artistic şi istoric al patriei s-a îmbogăţit necontenit cu piese şi podoabe de excepţională valoare, probînd vechimea şi înaltul nivel al civilizaţiei geto-dacice, măiestria artistică a orfevrierilor localnici.

O confirmă, în chip strălucit, şi recentele descoperiri din cetatea geto-dacică de la Buneşti (jud. Vaslui), rod al cercetărilor unui colectiv de la Muzeul orăşenesc Huşi.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 8/1983; 6/1982. Sub genericul „Mărturii ale culturii şi civilizaţiei româneşti" revista noastră a publicat — începînd cu tezaurul de la Hinova — articole consacrate celor mai importante descoperiri de acest gen din ţară.

Noi mărturii ale culturii și civilizației românești

DIADEMA PRINCIARĂ DE AUR DIN CETATEA DACICĂ DE LA BUNEȘTI

VIOLETA VETURIA BAZARCIUC,
Muzeul orăşenesc Huşi

În primăvara anului 1978, la Muzeul din Huşi a fost adusă o monedă dacică de argint, găsită — spunea descoperitorul ei, un ţăran cooperator — pe raza satului Buneşti. Chiar în zilele următoare s-a procedat la minuţioase cercetări de suprafaţă pe raza amintitei localităţi, depistîndu-se o serie de obiective arheologice, între care urmele unei fortificaţii geto-dacice, pe un promontoriu situat la sud-est de satul Buneşti, zonă pe care localnicii o denumesc „Dealul Bobului".

În vara aceluiaşi an, am început cercetările arheologice sistematice, care au continuat de-a lungul a şapte campanii succesive (cîte una în fiecare an), conducînd la cunoaşterea uneia din cele mai importante cetăţi din sistemul de fortificaţii dacice de pe cuprinsul Moldovei. Cetatea era apărată cu un val de pămînt care, în partea lui sudică, măsoară actualmente nouă metri înălţime. În vechime, acest val înconjura probabil cetatea, dar din cauza frecventelor alunecări de teren, s-a distrus în partea de nord şi vest.

Rostul construirii cetăţii (a cărei existenţă se cuprinde în timp între a doua jumătate a sec. IV şi începutul sec. II î.e.n.), ca şi al altor fortificaţii din această parte a ţării, era de a asigura protecţia populaţiei locale împotriva raidurilor scitice, frecvente în această perioadă. La numai 3 km spre est, la Arsura, se găseşte o altă cetate, iar spre nord, la aproximativ 10 km, cetatea Moşna.

În cuprinsul fortificaţiei au fost cercetate numeroase locuinţe de suprafaţă, de mari dimensiuni (40-60 m² fiecare), adunîndu-se un bogat material arheologic: ceramică locală şi de import, lucrată atît de mînă, cît şi la roata olarului, apoi statuete antropomorfe (idoli), în forme şi de dimensiuni frecvent întîlnite în zonă.

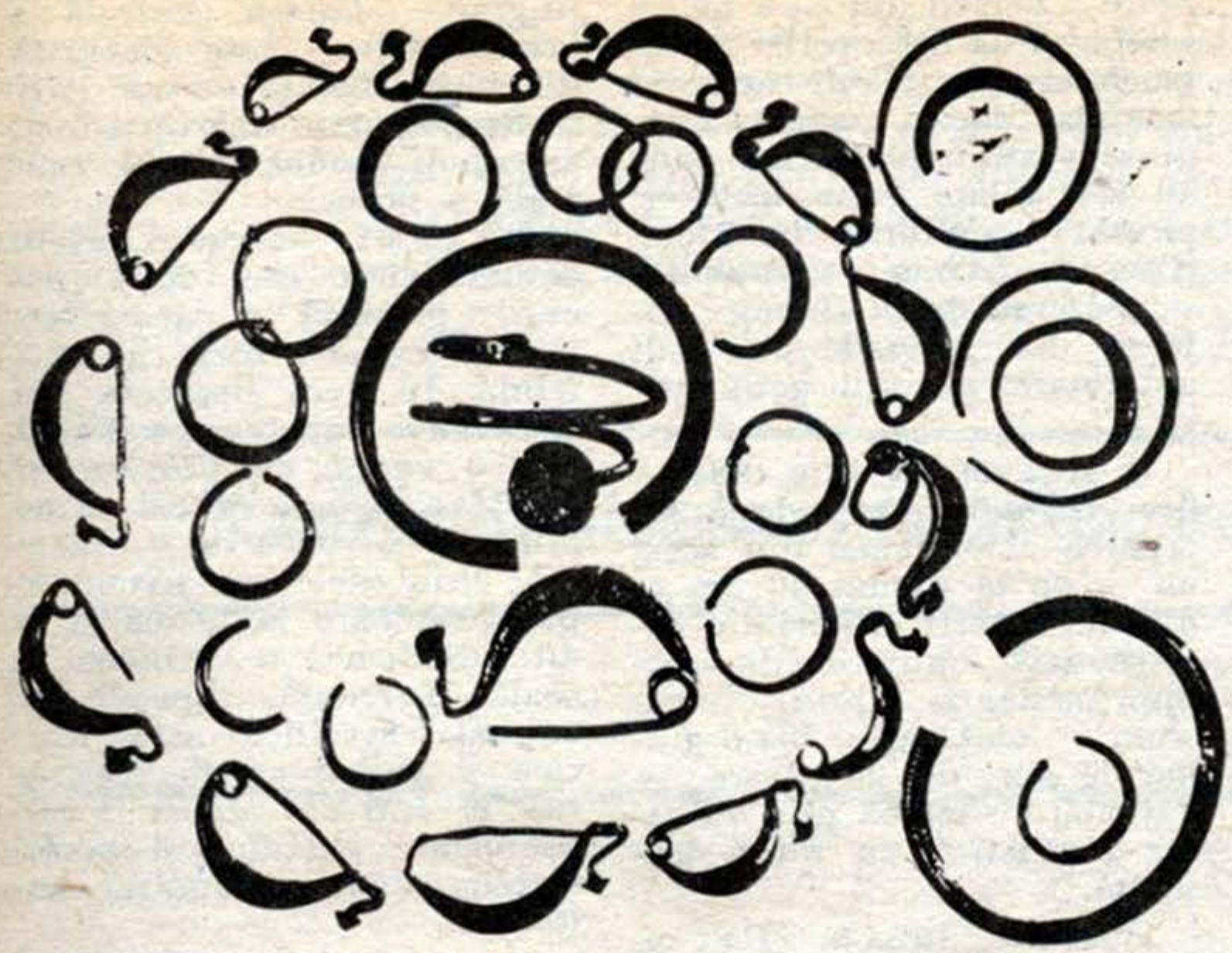

Mărturii ale strălucitei civilizații geto-dacice înflorite pe meleagurile Moldovei cu secole înaintea erei noastre. Tezaur de podoabe din argint: fibule, brățări, inele și...

...amuletă policromă ce sugerează un chip uman

Deosebit de dezvoltate, în cuprinsul cetății, erau meșteșugurile. S-au descoperit numeroase unelte de fier (topoare de diverse forme, un brăzdar de plug ce deocamdată nu-și găsește analogii cu alte descoperiri) și clești de fierărie, de mari dimensiuni (brațul unuia din aceștia, bunăoară, măsoară 1,07 m) — ceea ce dovedește existența unor ateliere specializate în prelucrarea metalelor. Este binecunoscut faptul că asemenea piese sînt frecvente în epoca de apogeu a civilizației geto-dacice (sec. I. î.e.n.-I. e.n.), prezența lor în cetatea de la Bunești demonstrînd că și cu două secole mai înainte dacii foloseau unelte avansate din punct de vedere tehnic.

De asemenea, s-au descoperit numeroase arme (vîrfuri de lance, mînere de săbii, săgeți), fireşti într-o așezare cu caracter precumpănitor militar.

Marea Roşie sau Oceanul Indian?

Dar cele mai importante descoperiri — nu numai sub raportul valorii intrinseci, ci și al realizării artistice — îl constituie suita de t ei tezaure de argint identificate de-a lungul cercetărilor.

Încă în anul 1979 a fost găsit unul din aceste tezaure, compus din 14 fibule de tip tracic — două brățări din bară octogonală și două brățări spiralice din argint, 15 verigi terminate cu butoni conici și o drahmă histriană, datînd de la sfîrșitul sec. IV î.e.n. — probînd, așadar, relații comerciale cu puternica cetate vestpontică — relații confirmate, de altfel, de monedele provenite din aceeași cetate de pe țărmul Mării Negre găsite în alte localități din Moldova: Obîrșeni, Bîrlad, Vaslui, Poiana.

De asemenea, fibulele amintite mai sus p ezintă asemănări cu unele podoabe descoperite în 1922, la Epureni-Huși, celelalte fiind similare cu piese descoperite la Poiana-Galați (specifice aceleiași perioade) și demonst înd deci unitatea de cultură materială geto-dacică.

În campania anului 1981, s-a identificat un al doilea tezaur, de mai mici proporții (două brățări și două fibule de argint) și cîteva podoabe din bronz. De asemenea, s-au găsit numeroase mărgele, frecvente în așezările geto-dacice încă din perioada hallstattiană — cum au demonstrat-o descoperirile de la Ferigile[1]. Fiind produse de import, ele au ajuns aici prin intermediul relațiilor de schimb, în primul rînd cu negustorii greci.

În anul 1982, într-o cană dacică a fost descoperit al treilea tezaur: un colier din 75 mărgele de chihlimbar, un alt colier din 70 corali, brățări spiralice terminate cu protome (boturi) de animale și două perle bitroconice lucrate din foiță de aur: erau cele dintîi podoabe de aur descoperite în așezarea de la Bunești! Tezaurul are o deosebită semnificație, deoarece lărgește mult gama de podoabe utilizate de geto-daci. Într-adevăr, obiecte de chihlimbar au mai fost găsite în puține cazuri (la Orlea, Pișcolt), iar cele din corali reprezintă deocamdată un unicat pentru țara noastră. Tipul de corali folosit la confecționarea colierului provine din Marea Roșie sau din Oceanul Indian. O sugestivă imagine, așadar, a întinselor contacte comerciale și culturale pe care locui-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1976.

torii acestor meleaguri le întreţineau, prin intermediul negustătorilor greci din cetăţile de la Marea Neagră, cu civilizaţiile vremii.

Dar semnificaţia tezaurului este, se pare, şi de natură rituală. În imediata vecinătate a ascunderii lui au fost găsite două „depozite": unul de topoare, a căror orientare este de natură să ne atragă atenţia: patru dintre ele au tăişul îndreptat spre vest, iar celelalte cinci spre nord-est. Rostul lor, probabil, era acela de a proteja casa împotriva unor duşmani veniţi din direcţia spre care erau îndreptate tăişurile. În aceeaşi locuinţă, dintr-un vas în formă de clopot au ieşit la iveală şase idoli de tip Poiana, o sunătoare, un vas miniatural şi două piese conice. Asemănarea cu idolii de la Poiana nu este întîmplătoare, căci în această mare aşezare a fost găsit, de asemenea, un vas cu conţinut asemănător. Este vorba deci de o practică răspîndită pe o scară mai largă în lumea geto-dacică.

Marele număr de podoabe, tipologia lor — în strînsă legătură cu moda vremii şi a ariei de locuire geto-dacică — conduceau în chip firesc la presupunerea existenţei unui atelier local pentru producerea obiectelor de podoabă, deşi, deocamdată, nu a fost găsită nici o unealtă de bijutier. (Rămîne deci o problemă a cărei rezolvare cade în sarcina viitoarelor cercetări.)

Totodată, era limpede că asemenea podoabe nu puteau aparţine decît unei puternice căpetenii locale, unul din acei „regi" pe care izvoarele antice îi menţionează pentru populaţia geto-dacă. (Eventual, o succesiune de asemenea căpetenii, dat fiind numărul de tezaure ascunse.)

Un unicat mondial

Confirmarea acestei ipoteze nu a întîrziat. Dar trebuie spus că ea a venit dintr-o parte a cetăţii din care nu ne aşteptam la descoperiri spectaculoase, în locul respectiv locuirea dacică suprapunîndu-se peste o platformă unde au fost găsite urme neolitice, proprii culturii Cucuteni. (Căci — trebuie subliniat — aşezarea de la Buneşti datează din perioade cu mult anterioare vieţuirii geto-dacice.)

În ziua de 13 iulie 1984 — deci la puţin timp după începerea campaniei din acest an — de la numai 40 cm adîncime a ieşit la iveală o excepţională bijuterie de aur, impresionantă prin dimensiuni — cîntăreşte 757,6 grame de aur, de 24 carate — dar mai cu seamă prin valoarea artistică cu totul deosebită.

Păstrată intactă (doar uşor turtită de straturile de pămînt ce s-au aşezat deasupra), piesa a stîrnit un interes deosebit. Au fost mai multe ipoteze privind destinaţia ei: brăţară sau diademă? Prima ipoteză a fost înlăturată atît din cauza dimensiunilor, cît şi a unui element de detaliu (vom vedea îndată care).

Ne aflăm, aşadar, în faţa unei diademe sau coroane princiare, alcătuită din două cercuri paralele de sîrmă de aur (groasă de 0,6 cm). Un prim cerc cu diametrul de 14,6 cm era aşezat mai pe creştetul capului, celălalt (diametru 15,3 cm) cuprinzînd mai bine circumferinţa capului.

Partea frontală, cea care se înalţă deasupra frunţii, este compusă din cinci ornamente florale de neasemuită frumuseţe, al căror rost — în afara celui estetic — era de a lega între ele cele două cercuri paralele ce se fixau pe creştet.

Toate cele cinci ornamente sînt realizate în relief ajurat, fiind compuse prin suprapunerea a trei rozete cu cîte şase petale fiecare, realizate din sîrmă lucrată în filigran. Partea centrală a ornamentelor este alcătuită din patru bobiţe de aur (trei la bază şi unul deasupra lor), sugerînd, aşadar, partea centrală a florii.

În sfîrşit, barele inelare ce alcătuiesc cele două cercuri, prezintă la partea terminală capul stilizat al unei feline. În gura fiecăruia din cele două capete este fixată cîte o verigă de prindere şi acest element este cel ce ne arată că e vorba de o diademă. Prin inele era trecută o panglică, care, la fel ca şi la alte diademe, se prindea la ceafă. Totodată, capetele de animale specifice artei tracice şi getice atestă realizarea ei într-un atelier local, conform gustului şi preferinţelor unui comanditar autohton.

Se cunosc mai multe diademe descoperite în diferite părţi ale lumii, dar diadema de la Buneşti reprezintă o descoperire unică în lume, prin faptul că cercurile de fixare sînt complet închise. Totodată, ea este unica podoabă antică feminină descoperită la noi în ţară şi, în virtutea datelor de care dispunem, chiar în această parte a continentului, deschizînd aşadar şi în această privinţă un nou capitol în cunoaşterea nivelului de viaţă culturală şi artistică din societatea strămoşilor noştri.

Continuînd seria valoroaselor tezaure din ţara noastră: Stînceşti, Băicenî-Cucuteni (cu care prezintă sugestive asemănări ornamentale), diadema recent descoperită se înscrie între cele mai preţioase produse ale toreuticii geto-dacice, relevînd măiestria şi iscusinţa artistică a orfevrierilor daci. Totodată, ea evidenţiază însemnătatea, puterea şi bogăţia unor principi locali, izvorîtă, evident, din nivelul de viaţă economică, socială şi culturală a geto-dacilor acestei vremi.

Timp de 8 luni circa 500 000 de ostaşi ai armatei române au luptat cu eroism şi au contribuit, cu grele jertfe de sînge, la victoria împotriva Germaniei fasciste. Despre aceasta stau mărturie cei peste 170 000 de ostaşi români morţi, răniţi sau dispăruţi în crîncenele lupte purtate împotriva maşinii de război hitleriste, uriaşa mobilizare a întregului popor, care a făcut totul pentru a contribui la victoria finală asupra fascismului.

NICOLAE CEAUŞESCU

Contribuţia României la înfrîngerea fascismului

LUPTĂ ŞI JERTFĂ PENTRU ELIBERAREA UNGARIEI

GH. ZAHARIA, ION CUPŞA

● Diviziile româneşti in operaţia „Debreţin" ● Luptele din zona Nyiregyháza şi pe cursul mijlociu al Tisei ● Generalul Friessner încearcă o contralovitură ● Corpul românesc de cavalerie în misiune ● O linişte înşelătoare ● Atac neîntrerupt în tot cursul nopţii ● Elogiul comandamentului sovietic pentru ostaşii români

În ziua de 25 octombrie 1944, prin alungarea trupelor cotropitoare horthyisto-hitleriste din oraşele Satu Mare şi Carei, întreg teritoriul românesc a fost eliberat[1]. Înţelegîndu-şi pînă la capăt rolul şi menirea lor în lupta împotriva Germaniei naziste, trupele române, cu sprijinul eficient şi multilateral al întregii naţiuni, au continuat apoi înaintarea dincolo de frontierele ţării, pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei, pînă la încheierea victorioasă a războiului în Europa. Într-un articol prin care, în acele zile, ziarul Scînteia saluta eliberarea ultimei brazde de pămînt românesc se exprimau voinţa şi hotărîrea poporului nostru de a continua bătălia pînă la înfrîngerea definitivă a fascismului. „Trebuie să luptăm mai departe, să nimicim în bîrlogul său fiara fascistă, să nimicim din rădăcini imperialismul german şi uneltele sale... Înainte, spre Budapesta, spre Berlin!"

Încă înainte de 25 octombrie, trupele române au trecut pe teritoriul Ungariei, continuînd cot la cot cu glorioasa armată sovietică, ce a purtat pe umerii săi greul celui de-al doilea război mondial, bătălia îndîrjită pînă la zdrobirea celui de-al III-lea Reich. România şi armata sa au înscris astfel noi şi nepieritoare pagini în marea epopee a eliberării omenirii de sub robia fascistă, a victoriei asupra celui mai periculos duşman al civilizaţiei şi progresului societăţii omeneşti.

Începînd cu acest număr, revista noastră va evoca episoade semnificative din crîncenele bătălii purtate de ostaşii români pentru înfrîngerea trupelor germano-ungare, contribuţia lor la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei — fapte de arme care au situat România printre făuritorii măreţei izbînzi antifasciste a popoarelor, de la a cărei înfăptuire vom sărbători în 1985 împlinirea a patru decenii. Pentru început, să urmărim, în acest prim episod, traseul de luptă al armatei noastre în eliberarea părţii de est a Ungariei.

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1984.

În prima săptămînă a lunii octombrie 1944, trupele fronturilor 2 și 4 ucrainene au declanșat o puternică ofensivă strategică, cunoscută în literatura de specialitate sub numele de operația „Debrețin". Luptele s-au desfășurat într-o zonă cuprinsă între frontiera româno-ungară și rîul Tisa, incluzînd teritoriul Ucrainei subcarpatice, partea de nord-vest a României și estul Ungariei. Prin această acțiune, în care au fost angajate și armatele 1 și 4 române, Corpul aerian, alte mari unități și unități române independente, se urmăreau încercuirea și nimicirea trupelor inamice din nordul Transilvaniei și a celor de pe teritoriul ungar din dreapta Tisei.

Ofensiva a fost declanșată la 6 octombrie, principalele confruntări desfășurîndu-se în zonele Debrețin, Nyiregyháza și pe cursul mijlociu al Tisei. Forțele române au participat la această operație cu 5 divizii — în luptele pentru eliberarea orașului și zonei Debrețin, cu 13 divizii — în zona Nyireghyháza și cu alte 4 divizii la confruntările de pe cursul mijlociu al Tisei.

Continuînd luptele pe teritoriul ungar în cadrul operației „Debrețin", marile unități de la centrul și stînga Frontului 2 ucrainean au ieșit pe Tisa mijlocie, iar Gruparea hipomecanizată a generalului I.A. Pliev s-a apropiat de orașul Debrețin, forțele germano-ungare fiind amenințate cu încercuirea. Generalul Hans Friessner, comandantul Grupării Sud, a organizat o contralovitură dată în flancul drept al Grupării Pliev, cu scopul de a-și degaja comunicațiile de retragere, a izola și încercui unitățile hipo-mecanizate sovietice. La 9 octombrie, coloane moto germane au ocupat localitățile Nagyrabe și Nagybájom (la jumătatea distanței dintre Oradea și Szolnók), interpunîndu-se între forțele principale ale Grupării Pliev și eșalonul ei doi — Corpul de cavalerie român, compus din Divizia 1 cavalerie-instrucție și Divizia 1 infanterie-instrucție. Pentru a restabili situația, generalul Pliev a încredințat Corpului român de cavalerie misiunea de a recuceri cele două localități și de a împiedica pe inamic să înainteze spre sud și sud-vest, acoperind astfel dreapta și spatele grupării.

Trei zile și trei nopți s-au dat lupte sîngeroase, cele două localități trecînd de mai multe ori dintr-o mînă în alta. Loviturile continui ale unităților române și sovietice au măcinat forța ofensivă a inamicului și un viguros atac declanșat la 12 octombrie de Divizia 1 infanterie-instrucție i-a smuls definitiv cele două localități, în timp ce, pe malul Bereteului, Divizia 1 cavalerie-instrucție și o brigadă de tancuri sovietică, respingînd atacul unei divizii blindate germane, au spulberat definitiv speranțele inamicului de a pătrunde prin acest sector în spatele Grupării Pliev. Luptele din zona Nagybájom, Nagyrabe au fost dintre cele mai grele date de trupele române pe teritoriul ungar. În aceste împrejurări, cooperarea cu forțele sovietice vecine

Octombrie 1944: trupele române forțează rîul Tisa. Secvențe inedite înregistrate pe pelicula aparatului de filmat în acele eroice zile

și întăririle în autotunuri și tunuri antitanc primite de la sovietici le-au fost de foarte mare folos.

Grupa ea Pliev a continuat în acest timp ofensiva spre nord, apropiindu-se de orașul Debrețin; alte mari unități ale ei s-au întors spre sud-est, pentru a lovi în spate forțele adverse care opriseră înaintarea Armatei 6 de tancuri sovietică. În ziua de 12 octombrie, ele au stabilit joncțiunea cu Corpul 33 armată sovietic, în cadrul căruia acționau și Divizia „Tudor Vladimirescu" și Divizia 3 munte române, care atacau viguros dinspre sud. Sub loviturile combinate ale trupelor române și sovietice inamicul s-a retras la sud de Debrețin.

Comandamentul Frontului 2 ucrainean a îndreptat spre această zonă trei grupări de forțe: direct spre oraș — Corpul 33 sovietic, în compunerea căruia continuau să acționeze și cele două divizii române amintite; pe la est de oraș — Corpul 35 sovietic, din care făcea parte și Divizia 2 munte română, iar pe la vest de oraș — trupe din Gruparea Pliev, între care și Corpul de cavalerie român.

Trupele germano-maghiare au reușit să organizeze în grabă o nouă fîșie de apărare pe căile de acces apropiate spre Debrețin, alcătuită din două poziții: una pe malul de nord al rîului Bereteu și alta la numai 13-14 km de oraș, care se sprijinea pe localitățile Monostorpály, Hosszúpály, Hajdubagos și Szárand, transformate în puternice „centre de rezistență". Generalul Friessner spera să oprească aici ofensiva trupelor sovietice și române, pe care să le nimicească printr-o puternică contralovitură executată cu forțe blindate.

Unitățile sovietice și române, continuînd înaintarea, au ieșit, la 19 octombrie, la est de Debrețin, amenințînd flancul stîng al grupării germane care apăra orașul. Diviziile române „Tudor Vladimirescu" și 3 munte au ajuns, în 14 octombrie, la Bereteu, luînd contact cu prima poziție a inamicului de la sud de Debrețin. Timp de două zile, ostașii noștri au dat lovituri puternice pentru ruperea primei poziții de la sud de Debrețin, reușind, cu sacrificii dureroase, să înfrîngă rezistența trupelor fasciste și silindu-le să se retragă pe ultima poziție care acoperea marele oraș din pusta ungară. În dimineața de 16 octombrie, ele au trecut la atacul acesteia. Rezistînd cu disperare, trupele germano-ungare au reușit să oprească pentru scurt timp înaintarea unităților noastre, cu prețul unor mari pierderi, care le-au slăbit treptat capacitatea de rezistență. În dimineața de 19 octombrie, Divizia „Tudor Vladimirescu", concentrîndu-și efortul asupra apărării inamicului de la Hosszúpály și Monostorpály, a asaltat la baionetă pozițiile acestuia, reușind să le cucerească, în timp ce Divizia 3 munte elibera localitățile Hajdubagos și Szárand. Pierzînd principalele noduri ale apărării sale, inamicul a fost constrîns să se retragă, iar trupele române și sovietice au pătruns în Debrețin pe mai multe direcții. Orașul era însă împînzit de puternice cuiburi de rezistență și luptele pentru nimicirea lor au continuat fără întrerupere în noaptea de 19/20 și în cursul dimineții de 20 octombrie, cînd Debreținul a fost complet eliberat.

Concomitent, trupele Corpului de cavalerie român, în cadrul Grupării Pliev, întărite cu o brigadă de artilerie sovietică, au ieșit în ziua de 19 octombrie la vest de Debrețin. Mai la vest, trupele sovietice respingeau cu succes o puternică contralovitură, în care inamicul își pusese mari speranțe. Cu eliberarea orașului Debrețin s-a prăbușit întregul sistem de apărare germano-ungar de la est de Tisa. Generalului Friessner nu-i rămînea altă alternativă decît să renunțe la planurile inițiale și să-și mute apărarea pe malul de vest al acestui mare curs de apă.

La eliberarea Debreținului, trupele române au avut o contribuție hotărîtoare, Comandamentul sovietic elogiindu-le pentru vitejia, eroismul și dîrzenia cu care au luptat, iar Diviziei „Tudor Vladimirescu" acordîndu-i și cinstea de a purta în viitor numele orașului. Recunoștința populației ungare de pe aceste meleaguri față de eroii români s-a concretizat printr-un monument evocator înălțat în interiorul orașului, pe al cărui soclu stă scris: „Ridicat cu pioasă recunoștință în memoria ostașilor români, căzuți pentru eliberarea Debreținului".

În timp ce trupele sovietice și române de la centrul Frontului 2 ucrainean duceau lupte pentru eliberarea Debreținului, cele de la dreapta acestuia respingeau unitățile germane și ungare din fața lor, silindu-le să se retragă precipitat spre vest. Acestea se aflau într-o situație grea, amenințate fiind cu încercuirea. Încă din 20 octombrie, printr-o lovitură îndrăzneață, Gruparea Pliev a pătruns viguros spre nord și nord-vest, ajungînd cu forțele principale în zona Nyiregyháza, iar cu elemente de siguranță și cercetare a atins Tisa, la nord de Tiszalök, tăind ultima comunicație de retragere a forțelor inamice care luptaseră în Transilvania. În această situație, generalul Friessner a hotărît să ocupe în grabă un nou aliniament de apărare jalonat de pădurile și localitățile de la nord și nord-est de Debrețin și să execute două contralovituri convergente, dinspre est și dinspre vest, pentru a încercui și nimici Gruparea Pliev.

Principalele bastioane ale noului aliniament ocupat de trupele germano-ungare erau localitățile Hajduhadház și Balmazujváros, de o parte și de alta a Debreținului, precum și pădurile de la nord de oraș amenajate din timp cu unele lucrări genistice. Pentru ruperea acestui aliniament, Comandamentul sovietic a îndreptat loviturile Corpului 35 spre Hajduhadház, ale Corpului 33 sovietic asupra rezistențelor din pădurile de la nord de Debrețin și ale unei grupări formate din trupe sovietice și Corpul de cavalerie român spre Balmazujváros.

La 21 octombrie, Corpul 35 sovietic a reluat ofensiva. Divizia 2 munte română din compunerea lui, după ce a respins un foarte

puternic contraatac executat de infanterie și tancuri, a reluat atacul și pînă în seara zilei a eliberat localitatea Hajduhadház făcînd prima spărtură în noua poziție a inamicului. Mai la vest atacau Divizia „Tudor Vladimirescu-Debrețin" și Divizia 3 munte care, prin manevre îndrăznețe și lupte aprige corp la corp, au zdrobit punctele de sprijin ale inamicului și au ieșit pe marginea de nord a zonei împădurite. La stînga lor, trupe sovietice și Corpul de cavalerie român eliberau orașul Balmazujváros.

În urma pierderii celor două localități, forțele inamice de la nord de Debrețin au fost retrase mai la nord, unde erau concentrate încă șapte divizii, dovadă că inamicul era hotărît să se mențină aici cu orice sacrificii. Încercările trupelor sovietice și române de a-i rupe din mișcare noul aliniament nu au reușit, luptele soldîndu-se cu pierderi pentru ambele părți. În acest timp, s-au produs și contraloviturile proiectate de generalul Frissner, care au avut drept rezultat izolarea, în zona Nyiregyháza, a Grupării Pliev.

Timp de șase zile, forțele sovietice și române de la nord de Debrețin au dat lupte sîngeroase pentru a pătrunde spre Nyiregyháza. La 25 octombrie, forțele inamice s-au văzut amenințate în flancul stîng de gruparea de la aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean — în compunerea căreia se afla și Armata 4 română cu opt divizii, care înaintau spre Nyiregyháza. Trupele germano-ungare au început retragerea spre Tisa și pînă la 28 octombrie 1944, forțele româno-sovietice au ieșit pe cursul superior al Tisei, desăvîrșind astfel eliberarea părții de est a Ungariei.

În timp ce gruparea de la centrul Frontului 2 ucrainean își dezvolta ofensiva spre Debrețin, trupele de la stînga acestuia au ieșit pe rîul Tisa, pe care l-au forțat din mișcare în mai multe sectoare, cucerind capete de pod la sud de Szolnók, la Csongrád și la Mindszent.

Armata 1 română, avînd în compunere corpurile 4 și 7 armată, cu cîte două divizii fiecare, acționînd în eșalonul doi al Frontului 2 ucrainean, se apropia prin marșuri forțate de Tisa mijlocie. Comandantul armatei a îndreptat Corpul 7 armată spre Mindszent, pentru a fi în măsură să treacă la vest de Tisa, începînd din dimineața de 12 octombrie, iar Corpul 4 armată spre Criș, de unde să poată acționa spre vest, nord sau nord-vest, după situație.

Cînd în seara de 11 octombrie, Corpul 7 a ajuns cu primele elemente din Divizia 19 infanterie în zona Mindszent, situația devenise îngrijorătoare, căci inamicul, atacînd cu forțe numeroase capul de pod cucerit de trupele sovietice la vest de localitate, reușise să ajungă pînă în apropierea trecerilor de peste Tisa, amenințînd să le arunce în rîu. Divizia 19 infanterie a sărit în ajutor. La cererea comandantului Diviziei 243 infanterie sovietică. Regimentul 96 infanterie român a trecut, încă în timpul nopții de 11/12 octom-

Reporter de război

Pe Tisa, în octombrie 1944

„Locot. Popescu Traian din M.St.M., Secția II-a, operator cinema, merge în interes de serviciu la Armata 1-a și 4-a, precum și la marile unități în subordine. Călătorește cu avionul și trenul, în ținută militară... Este însoțit de asistentul său sold. Vinchievici Leonard. Marile unități la care se prezintă ofițerul sînt rugate a-i da tot concursul pentru îndeplinirea misiunii..."

Cu un astfel de ordin de serviciu eliberat de Biroul 5, din Secția II a Marelui Stat Major, ștampilat și semnat de subșeful M.St.M, generalul Șt. Bardan, într-o dimineață mohorîtă din octombrie 1944, pe un frig care îți pătrundea în oase, am decolat cu un Junkers trimotor, îndreptîndu-mă spre teatrul de operații din Ungaria. Ca operator cinematografic, primisem misiunea să fac un reportaj „pe viu" în timp ce unitățile armatei noastre traversau prin lupte rîul Tisa. Și pentru că tot urma să mă prezint la comandament, primisem și geanta cu corespondența Marelui Stat Major către armatele 1 și 2 române.

În timpul zborului pe ruta Arad-Orosháza-Békéscsaba, avioane de vînătoare inamice ne dăduseră în cîteva rînduri tîrcoale, dar echipajul nostru le păsese pe goană, deschizînd foc puternic cu armamentul ce fusese instalat pe aparatul nostru.

Comandamentul Armatei 1 purta indicativul „Veronica" și era instalat în localul unei școli. Am predat geanta sigilată și mi-am culeș informațiile necesare îndeplinirii misiunii pentru care mă deplasasem. Teatrul de operații se afla la cîțiva zeci de kilometri, distanță pe care urma s-o parcurg cu o motocicletă condusă de un plutonier. Am luat aparatul de filmat Arryflex, m-am urcat în atașul motocicletei și-am pornit-o dis-de-dimineață la drum, să pot prinde timp favorabil pentru filmări, căci în perioada aceea a lunii octombrie, după orele 16, lumina începe să scadă. Ne-am deplasat pe drumuri de țară, desfundate de ploi, cu numeroase hîrtoape pline cu apă, ce puneau la grea încercare roțile motocicletei. După un timp, canonada artileriei ne-a dat de veste că ne apropiem de front. Pe măsură ce înaintam, zgomotul devenea tot mai puternic și pe nesimțite ne-am trezit într-un vacarm de nedescris. Se trăgea cu toate tipurile de armament, pentru a ușura deplasarea trupelor noastre aflate deja în mișcare. Podurile de vase montate de pontonieri în mai multe puncte canalizau trupe și materiale care urmau să ajungă pe malul celălalt. Bubuitul tunurilor și aruncătoarelor, răpăitul mitralierelor erau acoperite din cînd în cînd de uruitul asurzitor al avioanelor de bombardament ce zburau la mică înălțime. Sub burnița deasă, fumul înecăcios al exploziilor se tîra alene deasupra pămîntului. În această atmosferă, copleșit de emoție, am încercat să surprind pe peliculă secvențe din tot ceea ce se întîmpla în jurul meu. Lucram cu febrilitate, mutîndu-mă din loc în loc. Nu mi-am dat seama cînd a trecut timpul. Începuse însă să se înserezе și burnița

se înteţise. Frigul se făcuse şi mai apăsător. Am luat aparatul şi-am pornit înapoi spre comandament, în aceeaşi noapte urmînd să mă pregătesc pentru întoarcerea în ţară. Îmi strînsesem pelerina de ploaie pe lîngă mine şi mă ghemuisem în ataşul motocicletei care îşi croia drum tot mai anevoie, încercînd să ferească porţiunile desfundate.

Căzusem într-un fel de amorţeală, cînd plutonierul mi-a spus că va trebui să oprim, căci are o mică defecţiune la motor; nu era ceva grav şi mi-a zis că totul va fi rezolvat în cîteva minute...

Am coborît, să-mi dezmorţesc puţin picioarele înţepenite de frig. Frontul rămăsese undeva în urmă. Priveam îngîndurat spre marginea drumului unde, dincolo de resturile unui gard de sîrmă ghimpată, zăceau, răsturnate în poziţii din cele mai bizare resturi de maşini, căruţe dezmembrate, tunuri, diverse obiecte, dînd naştere unui peisaj dezolant. M-am apropiat şi-am trecut dincolo de gard, purtîndu-mi paşii prin acest sinistru bazar al ruinei. Păşeam alene, ferind cu grijă băltoacele, cînd privirea mi-a întîlnit o placardă din tablă pe care abia se desluşeau cîteva litere. Scris cu var, textul era compus doar din trei cuvinte: „Atenţie, teren minat!" Am înlemnit: aşadar, timp de cîteva minute mă plimbasem nepăsător pe un adevărat teren al morţii! În orice clipă aş fi putut călca pe o mină. Abia mai aveam puterea să respir şi o sudoare rece îmi năpădise tot trupul. Nu ştiu cît am stat în această situaţie de totală paralizie, dar glasul plutonierului m-a adus la realitate:

— Gata, domnule locotenent, putem pleca!

După un moment de chibzuinţă, am hotărît să mă întorc, păşind, atît cît se mai putea, căci ploaia cădea continuu, exact pe urmele pe care le lăsasem la venire. Am început să înaintez cu prudenţă, pas cu pas. Abia îmi mutam picioarele, de parcă cizmele erau de plumb. Cînd am ajuns în locul pe unde intrasem, m-am prăbuşit epuizat. Plutonierul, care mă urmărise tot timpul nedumerit de comportarea mea, a sărit repede să mă ridice de jos:

— Ce s-a întîmplat, domnule locotenent? Vai de mine, sînteţi galben ca ceara!

— M-am întors din iad, am îngăimat eu cu greutate.

Şi acum cînd povestesc aceste lucruri!, simt cum se zburleşte pielea pe mine. Acolo, în mijlocul încleştării, primejdia morţii nu îmi apăruse atît de brutal în faţă sau, poate, nu avusesem răgazul să meditez... În orice caz, astfel se încheia acest reportaj din care am desprins cîteva imagini (vezi p. 10) pentru a ilustra rîndurile de faţă.

Căpitan în rezervă Traian POPESCU-TRACIPONE,
veteran din războiul antihitlerist

brie, în capul de pod, sub focul puternic al artileriei şi aruncătoarelor de mine ale adversarilor. Ostaşii români au pornit la atac — împreună cu trupele sovietice din sector — şi au reuşit să-l respingă pe inamic, degajînd punctele de trecere. Trupele germano-ungare au executat violente contraatacuri cu tancuri, pe care luptătorii noştri le-au respins, provocîndu-le pierderi mari. Reluînd apoi ofensiva, au lărgit capul de pod, asigurînd spaţiul necesar trecerii întregii divizii. A doua zi, Divizia 19 infanterie, sprijinită masiv de artilerie română şi sovietică, a respins inamicul, degajînd trecerile.

Eforturile şi rezultatele obţinute de Divizia 19 infanterie în aceste lupte au fost astfel consemnate în jurnalul de operaţii al Diviziei 243 infanterie sovietică: *„La orele 18, în ziua de 11 octombrie, pentru lărgirea capului de pod de pe malul drept al Tisei în raionul Mindszent, a sosit Divizia 19 infanterie. La orele 22, sub un puternic foc de artilerie, primul regiment din Divizia 19 infanterie a început trecerea pe malul drept al Tisei, pentru a coopera la ofensiva împotriva Diviziei 23 horthyiste şi batalioanelor 1 şi 4 tancuri SS hitleriste... În timpul trecerii, care s-a făcut în condiţii foarte grele, toţi ofiţerii, subofiţerii şi soldaţii au arătat un curaj excepţional. Deşi inamicul avea un sistem foarte bine organizat, mulţi oameni şi armament, unităţile Diviziei 19 infanterie au atacat în tot cursul nopţii şi, înfrîngînd dîrza rezistenţă a duşmanului, au curăţit malul de inamic şi au înaintat cîţiva km, ocupînd poziţii de luptă mai favorabile. În mod deosebit de eroic a acţionat în tot cursul luptelor Regimentul 96 infanterie.*

Merită atenţie deosebită curajul şi măiestria militară a ofiţerilor din această divizie care, disprefuind moartea, prin exemplul lor, au demonstrat soldaţilor cum trebuie înfrînt inamicul".

În timp ce Divizia 19 infanterie lupta pentru lărgirea şi adîncirea capului de pod de la vest de Mindszent, Divizia 9 cavalerie a trecut Tisa mai la nord, realizînd un nou cap de pod, încît toate forţele şi mijloacele Corpului 7 armată român erau instalate temeinic pe malul vestic al rîului. A doua zi, prin puternice lovituri convergente, trupele noastre au nimicit inamicul dintre cele două capete de pod, pe care le-au unit într-unul singur, de dimensiuni mai mari. Cu toată oboseala şi pierderile suferite, ele au trecut la consolidarea terenului cucerit.

În zona Szolnók, trupele sovietice cuceriseră, de asemenea, un cap de pod pe malul drept al Tisei, la sud de oraş; la est de acesta, inamicul menţinea însă un cap de pod pe malul stîng al rîului, de unde, la 14 octombrie, comandamentul hitlerist a dezlănţuit o puternică contralovitură cu o grupare formată dintr-o divizie moto, o divizie blindată şi un regiment blindat, în scopul de a lovi flancul grupării principale a Frontului 2 ucrainean. Încercarea inamicului a fost zdrobită însă după două zile de lupte îndîrjite.

(Continuare în p. 20)

În slujba marii cauze a românilor

FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU

Lupta multiseculară a poporului român pentru desăvîrșirea unității național-statale, pentru dobîndirea dreptului său sacru de a fi stăpîn în vatra strămoșească și-a găsit împlinirea la sfîrșitul dramaticei încleștări mondiale din anii 1914-1918. Cauza dreaptă pentru care românii au intrat în vîltoarea primului război mondial a atras și unit sub același steag de luptă întreaga suflare românească, imprimînd războiului un puternic caracter popular și național.

În marea luptă a poporului român pentru reîntregirea patriei un aport deosebit au avut românii aflați peste hotare. Dintre aceștia făceau parte: românii nevoiți să-și părăsească pămîntul strămoșesc din pricina condițiilor sociale și naționale imprimate de stăpînirile străine care au dominat în anumite epoci unele părți ale teritoriului național; românii constrînși de vicisitudinile istoriei să lupte sub steagul Puterilor Centrale și ajunși, ulterior, prizonieri ai țărilor din tabăra Antantei; românii surprinși în străinătate de declanșarea ostilităților militare; românii aflați sau plecați ulterior cu misiuni oficiale peste hotare.

Activitatea acestor români aflați peste hotare în slujba idealului secular al poporului român s-a manifestat, în principal, pe următoarele planuri: participarea lor în cadrul unităților militare de voluntari pentru frontul românesc, ca și pentru alte fronturi ale puterilor aliate; ajutorul material acordat statului român; informarea cercurilor politice și a marelui public din țările aliate și neutre asupra justeței cauzei românești; dezavuarea tratatului de pace impus României de Puterile Centrale în mai 1918 și argumentarea că această pace impusă prin forță nu a despărțit România de aliații săi firești.

Incontestabil, cea mai înaltă formă a sprijinului românilor de peste hotare la triumful cauzei unității naționale a fost participarea lor în cadrul unităților militare de voluntari pentru frontul românesc, ca și pentru alte fronturi unde au desfășurat lupte împotriva Puterilor Centrale. Conform datelor statistice, la izbucnirea primului război mondial, în 1914, numai din Transilvania autoritățile austro-ungare au mobilizat 484 373 români, cifră care reprezenta 52,2 la sută din totalul soldaților transilvăneni și 5,3 la

În imagine: voluntari ardeleni și bucovineni depun jurămîntul la sosirea lor în Moldova.

sută din totalul efectivelor armatei austro-ungare. Siliți să lupte împotriva năzuințelor lor firești, o parte din acești soldați au preferat să devină prizonieri.

În contextul internațional cunoscut, românii ajunși prizonieri în Italia și-au exprimat de la început hotărîrea de a se înrola în luptă pentru eliberarea provinciilor românești asuprite de Imperiul austro-ungar, considerînd destrămarea dublei monarhii ca un fapt de justețe și dreptate istorică. În memoriul trimis guvernelor italian și francez, în primele zile ale intrării României în război, în august 1916, erau expuse principiile luptei lor: *„Lupta pentru libertate a poporului român din Austro-Ungaria e un fapt, o realitate. Ea a fost și va dăinui atît timp cît vor mai trăi români. Această luptă e rezultatul vieții însăși, al conștiinței și demnității umane. Ea nu poate fi făcută să dispară prin tratate, concesiuni ori alte forme abstracte, ci numai prin realizarea fără rezervă a libertății naționale"*.

La 19 iunie 1918 s-a constituit la Roma Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina prezidat de profesorul Simion Mîndrescu. În documentul adoptat de adunarea constitutivă se arăta că scopul acestui Comitet de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina este de *„a uni într-un unic mănunchi toți românii subjugați de Austro-Ungaria care se găsesc în țările aliate, astfel încît să fie organizați în legiuni și de a face propaganda necesară pentru realizarea unității noastre naționale"*.

Ca răspuns, președintele Consiliului de Miniștri al Italiei, V.E. Orlando, într-o scrisoare adresată profesorului S. Mîndrescu arăta: „Îmi face plăcere să vă exprim simpatia vie a guvernului italian față de activitatea pe care acest onorabil comitet își propune să o desfășoare în favoarea propriilor conaționali, supuși austro-ungari. Cu cele mai bune urări pentru triumful idealurilor comune de dreptate și libertate a popoarelor".

Ideea organizării unei legiuni românești cîștiga zi de zi tot mai mulți aderenți printre prizonierii români din Italia, al căror număr se ridica în acel moment la peste 20 000. În august 1918 a avut loc organizarea legiunii de voluntari români în Italia. În decretul pentru constituirea acesteia, emis de Ministerul de război italian, se preciza: „În urma hotărîrilor luate de guvernul regal pentru a satisface dorința exprimată de Comitetul de acțiune român din Italia și care concretizează aspirațiile românilor aflători aici, precum și ale prizonierilor austro-ungari de naționalitate română, se va constitui o «legiune română» destinată să opereze alături de trupele italiene pe frontul nostru". Formarea legiunii române prin concentrarea prizonierilor în tabăra de la Avezzane (provincia Aquila) a început prin organizarea regimentelor 1, 2 și 3, care purtau numele simbolic: „Horea", „Cloșca" și „Crișan". Regimentele române au luptat în cadrul armatei italiene, din luna iunie 1918, distingîndu-se în marile bătălii de la Nervese, Ponte della Priulo și Asiago.

O contribuție de seamă la realizarea idealului național au avut-o și cei peste 120 000 prizonieri români din Transilvania, Banat și Bucovina, aflați în Rusia. Se găsea printre ei Nicola Ursu din Cîmpeni (strănepot al lui Horea), în fruntea a 400 soldați din Munții Apuseni, dornici a se înrola în armata română de eliberare a Transilvaniei; erau printre ei și redactorii *Tribunei* de la Sibiu, absolvenți ai școlii normale de învățători și alții.

Încă din luna august 1916, 40 000 prizonieri români au cerut înrolarea în armata română și participarea pe front pentru cauza reîntregirii țării. La începutul lui decembrie 1916, autoritățile ruse și-au dat asentimentul să se organizeze o tabără a prizonierilor români la Darnița, lîngă Kiev. Prăbușirea țarismului și victoria revoluției burghezo-democratice din Rusia, din februarie 1917, a avut urmări favorabile pentru acțiunea românilor de a se constitui într-un corp de voluntari pentru frontul românesc.

La 10 aprilie, în adunarea Corpului de voluntari de la Darnița a fost adoptată o proclamație-manifest către guvernul provizoriu din Rusia și guvernele tuturor țărilor aliate și neutre pentru a le aduce la cunoștință decizia românilor din Austro-Ungaria de a lupta pentru eliberarea teritoriilor românești stăpînite de imperiul dualist și reunirea lor cu țara. În *Proclamația de la Darnița* se sublinia: *„Noi, care în limbă, în cultură, în structura socială și în întreaga noastră ființă etnică și politică, formăm un trup unic și nedespărțit cu toate celelalte părți constitutive ale națiunii române, cerem cu voință nestrămutată încorporarea noastră la România liberă pentru a forma împreună cu ea un singur stat național românesc, pe care-l vom zidi pe bazele celei mai înalte democrații"*.

Adunarea de la Darnița a deschis calea participării foștilor prizonieri români la luptele pentru apărarea și reîntregirea patriei. Primul detașament, cu un efectiv de 1 500 soldați și ofițeri, a sosit la Iași la 8 iunie 1917, fiind primit sărbătorește în fața statuii domnitorului Unirii Alexandru Ioan Cuza. În vara anului 1917 voluntarii români transilvăneni și bucovineni s-au acoperit de glorie în bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Noile condiții politice și militare create în primăvara anului 1917, prin intrarea S.U.A. în primul război mondial, au dat un impuls considerabil mișcării naționale a românilor din America și Canada. Românii din America au sesizat importanța covîrșitoare a implicării țării lor adoptive în marea conflagrație, atît sub aspectul amplificării raportului de forțe militare în favoarea României și a aliaților ei, cît și în ce privește contribuția

directă pe care America o aducea, pe căi politice și militare, la înfăptuirea dezideratului național românesc, ca și al altor popoare oprimate.

În mai 1917 a plecat în S.U.A. o misiune în frunte cu Vasile Lucaciu și Vasile Stoica, patrioți transilvăneni, cunoscuți luptători pentru unitatea românilor, refugiați politici în Vechiul Regat încă de la izbucnirea războiului în 1914. Scopul misiunii Stoica-Lucaciu a fost acela de a pregăti organizarea unei unități de voluntari dintre emigranții transilvăneni.

La apelul președintelui Wilson din 20 aprilie, de înrolare voluntară în armatele S.U.A. a cetățenilor de altă origine, au răspuns peste 6 000 români. Numărul lor a crescut în lunile imediat următoare la 17 000, iar introducerea ulterioară a serviciului militar obligatoriu pentru cetățenii S.U.A. și acordarea cetățeniei nord-americane tuturor emigranților înrolați în unitățile de voluntari, au făcut ca numărul românilor aflați sub arme în Statele Unite, în toamna lui 1918, să se ridice la circa 35 000 soldați. Dintre aceștia, peste 3 500 au luptat în corpul expediționar din Franța, aducînd jertfa lor de sînge la victoria aliată și în același timp la împlinirea idealului de unitate națională a poporului român.

Evenimentele de la începutul anului 1918 și agravarea situației militare a României, ce făceau inevitabilă încheierea păcii cu Puterile Centrale, au marcat începutul unei noi faze în activitatea românilor de peste Ocean. La 13 septembrie 1918 „Liga Națională Română", formată prin reunirea unor comitete ale românilor aflați în diferite state americane, avînd ca președinte pe Vasile Stoica, și-a fixat ca obiectiv politic major obținerea unui sprijin explicit din partea guvernului american pentru realizarea unității naționale a tuturor românilor. În lunile octombrie și noiembrie 1918, cînd prăbușirea Austro-Ungariei devenise iminentă, românii din S.U.A. și-au concentrat întreaga atenție pentru a obține recunoașterea de către guvernul Statelor Unite a dreptului românilor la unitate națională și statală. Ca urmare a situației din Austro-Ungaria, unde românii preluaseră în propriile lor mîini acțiunea de unire a Transilvaniei cu România, guvernul S.U.A. a recunoscut public, printr-un mesaj adresat de secretarul de stat Lansing guvernului român, justețea cauzei poporului român.

La 26 octombrie 1918, la Philadelphia, în aceeași sală și la aceeași masă unde se semnase în 1776 *Declarația de independență a Statelor Unite*, reprezentanții românilor din S.U.A., alături de cei ai naționalităților asuprite din Austro-Ungaria, au semnat o *Declarație de independență*, concepută în spiritul aspirațiilor de unitate națională și statală. Prin programul politic afirmat, prin uriașul entuziasm și adeziunea la acest program, întrunirea de la Philadelphia a prefigurat cu mai bine de o lună Adunarea Națională de la Alba Iulia.

Românii din Franța au adus o contribuție deosebită la realizarea idealului național. Încă din 1914, o dată cu izbucnirea războiului, se organizase în Franța Comitetul franco-român, care a desfășurat în anii ce au urmat o largă activitate. Comitetul a fondat revista *La Roumanie* destinată să informeze opinia publică din Franța asupra motivelor ce determinaseră România să intre în război alături de puterile Antantei. Totodată, s-a explicat situația nou creată României prin pacea separată de la Brest-Litovsk, prin presiunile cu caracter ultimativ exercitate de Puterile Centrale asupra guvernului român, prin condițiile interne și internaționale în care guvernul român a fost nevoit să accepte pacea de la Buftea-București, calificată ca „un odios instrument obținut prin violență, în disprețul celor mai elementare principii de justiție internațională".

Un rol deosebit a avut Consiliul Național al Unității Române, organism care în cadrul adunării generale a tuturor românilor din

Mii de români stabiliți în S.U.A. s-au înrolat voluntari în armata americană pentru a-și aduce contribuția la înfrîngerea Puterilor Centrale. În imaginea din dreapta: un deceniu mai tîrziu, un grup de foști voluntari au participat la festivitățile organizate în România cu prilejul aniversării Marii Uniri, fiind întîmpinați cu entuziasm de populația Bucureștilor

Franța desfășurată la 3 octombrie 1918 la Paris a adoptat o *Declarație* în care se arăta: *„În tragica situație în care se găsește în prezent națiunea română ca urmare a grelelor sacrificii făcute pentru marea sa cauză, care se confundă cu idealul de dreptate și de libertate a lumii, întregii umanități, adunarea generală a românilor, de la 3 octombrie la Paris, exprimînd adevăratele sentimente politice de integritate ale poporului nostru, și-a ales consiliul care este chemat să stabilească raporturile necesare colaborării cu puterile aliate"*. Din acest organism făceau parte, printre alții, Take Ionescu, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, C. Angelescu, S. Mîndrescu, C. Mille, N. Titulescu, Traian Vuia și alții.

Apreciind scopul și activitatea Consiliului Național pentru Unitatea Românilor, ministrul de externe al Republicii Franceze, S. Pichon, își exprima sprijinul său neprecupețit în înfăptuirea idealului pentru care militau, anticipînd, într-o scrisoare adresată Consiliului, că acesta: „ne oferă imaginea fidelă a adunărilor românești de viitor. Rezultat din aspirațiile seculare ale compatrioților dumneavoastră spre libertatea și unitatea pămîntului românesc, acesta va fi interpretul cel mai autorizat".

Dacă în Italia, S.U.A., Rusia și Franța organizarea românilor s-a realizat pe o arie relativ largă, în Anglia, formele de organizare au îmbrăcat un cadru mai restrîns. În anul 1917 la Londra a luat ființă Societatea Anglo-Română, avînd ca președinte pe lordul Hugh Cecil, membru al Parlamentului. Principalul scop al societății era acela de a face cunoscute opiniei publice britanice atît dreptatea cauzei României, cît și importanța realizării acestui ideal pentru pacea și securitatea Europei și a lumii în general. Tot la Londra s-a organizat un serviciu de presă și de informații, serviciu sprijinit în mod direct de lordul Derby, ministrul englez de război. Totodată, propaganda românească a primit un substanțial sprijin de la Scotus Viator (Robert Seton-Watson), un mare prieten al României. După semnarea păcii dictatoriale de la București, activitatea românilor din Marea Britanie s-a intensificat, concentrîndu-se mai ales asupra ideii că „pacea impusă de Puterile Centrale nu izbutise să separe poporul român de aliații săi".

Pentru cauza română s-a activat atît în țările aliate, cît și în unele țări neutre, ca Elveția și Suedia. Și aici românii au adresat numeroase telegrame, apeluri către puterile Antantei și au izbutit să înființeze un serviciu de presă și informații la Berna și unul la Stockholm.

După făurirea statului național unitar ca expresie a voinței liber exprimate de marile adunări populare, democratice și plebiscitare din 1918, mulți români care activaseră în afara hotarelor țării au revenit în patrie, unindu-și eforturile cu ale întregului popor român pentru consolidarea României întregite în hotarele sale etnice. Subliniind semnificația istorică și caracterul legic al făuririi statului național unitar și rolul decisiv al poporului, președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arăta: *„Desfășurarea evenimentelor istorice demonstrează în modul cel mai categoric faptul că Unirea nu a fost efectul unei întîmplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci rezultatul luptei hotărîtoare a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe logice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități"*.

UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

PENTRU TOATE VEACURILE

„În ziua de 1 decembrie orașul [București] s-a deșteptat împodobit cu covoare de tlamuri. Mulțimea umplea străzile... Steaua cea bună începuse să strălucească. La același oră se adunau la Alba Iulia, oraș din Transilvania, o sută de mii de delegați români de dincolo de munte care hotărau unirea lor cu țara de drept a neamului lor și, totodată, trimiterea unei delegații la București... Poporul român... se prindea de mîini și, dincolo de acea solemnitate, mi se părea că-l văd dansînd dansul său național numit hora, unindu-se într-o roată imensă în jurul Carpaților". În aceste cuvinte emoționante relata scriitorul și diplomatul spaniol Ramon de Basterra marele eveniment petrecut la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, cînd a fost proclamată solemn Unirea Transilvaniei și Banatului cu România, „pentru toate veacurile".

Larg proces al bătăliilor succesive date de multe generații, făurirea statului național unitar a fost rezultatul trudei întregului popor. Adunările plebiscitare din anul 1918 și organele lor reprezentative, create prin hotărîrile lor liber consimțite, au exprimat năzuințele maselor populare înfăptuind unirea cu România. Așa după cum în 1859, unirea Moldovei cu Țara Românească s-a realizat prin voința poporului român, reprezentanțele sale naționale — Adunările elective — găsind o cale originală, proprie și punînd marile puteri în fața faptului împlinit, în anul 1918 ca urmare a hotărîrilor ce exprimau voința poporului, întruchipată de asemenea prin reprezentanțele naționale autentice, a prins viață — tot pe o cale politică inedită — visul Unirii celei mari.

Pentru realizarea acestui deziderat, luptătorii pentru desăvîrșirea statului național nu și-au cruțat energia și eforturile. Alături de lupta maselor din țară, de vitejia ostașilor pe front, de acțiunea politico-diplomatică a guvernului de la București și apoi de la Iași, românii au dus o intensă și susținută activitate peste hotare pentru afirmarea idealului unirii. Ei și-au creat organisme, ca forțe politice colective, au desfășurat o intensă activitate de propagandă în sprijinul justeței cauzei pentru care luptau. În toate acestea s-a manifestat o deplină unitate în gîndire, în acțiune, unitate atît de necesară forței și țării românilor.

Rezonanța internațională a luptei poporului român pentru desăvîrșirea statului național este elocvent ilustrată și de ampla culegere de documente, 1918 la români[1].

Cele două volume prezintă un număr de 456 mărturii externe, culese din arhive, biblioteci și muzee din Anglia, Austria, Belgia, Elveția, Franța, R.F. Germania, R.D. Germană, Italia, R.S.F. Iugoslavia, R.P. Polonă, Spania, S.U.A., Turcia și R.P. Ungară.

Documentele, în majoritatea lor inedite — rapoarte, scrisori, telegrame și note diplomatice, convenții, moțiuni și rezoluții politice, informări, ordine, referate, procese verbale ș.a. —, provin de la conducători de state și guverne, miniștri, diplomați, aflați în România și în alte țări, personalități militare, corespondenți de presă, precum și de la organisme naționale și internaționale, de la personalități de seamă ale vremii. Conținutul documentelor relevă ecourile pe care lupta românilor din provinciile asuprite le-a avut în conștiința lumii. Totodată, un număr important de mărturii, cu largă cuprindere informativă, se referă și la împrejurările interne și internaționale în care s-a făurit statul național unitar român, precum și la importanța acestui eveniment văzut și apreciat din afara granițelor țării.

Publicăm în continuare cîteva documente care relevă că lupta desfășurată de poporul român pentru unitate și neatîrnare a fost cunoscută, urmărită cu simpatie și sprijinită de conducători de state și guverne, de miniștri, diplomați, personalități militare, corespondenți de presă, de către opinia publică internațională.

Ioana URSU

---

[1] Publicată sub egida Direcției generale a Arhivelor statului din București, în Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, datorată unui colectiv format din Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Ionel Gal, Mircea Mușat — care au asigurat și coordonarea științifică — Ileana Chirtu, Valentina Costache, Ielița Gămulescu, Elena Moisuc, Cornelia Moraru, Emilia Poștăriță, Constantin Vlad; cu o prefață de Vasile Arimia și Mircea Mușat.

LONDRA, 26 AUGUST 1917. MESAJUL PRIMULUI MINISTRU BRITANIC, LLOYD GEORGE, ADRESAT LUI I.I.C. BRĂTIANU, PRIMUL MINISTRU AL ROMÂNIEI:

„La aniversarea intrării în război a României, doresc să exprim, în numele guvernului britanic, admirația noastră cordială pentru curajul eroic și capacitatea de rezistență de care a dat dovadă poporul român în timpul unui an de încercări aproape fără seamăn. Declarînd război Puterilor Centrale, România s-a ridicat pentru cauza libertății, împotriva autocrației, a luat partea dreptății împotriva forței. Această cauză nu poate eșua niciodată, oricît s-ar părea că întîrzie triumful ei. Reconstituirea armatei și rezistența îndîrjită, de neprețuit pe care o opune în prezent inamicului în condiții excepțional de dificile constituie un exemplu magnific al tăriei pe care libertatea o insuflă unui popor liber. Nu mai puțin, aceasta este o dovadă a hotărîrii care animă toate armatele aliate de a continua războiul pînă la cucerirea victoriei, o victorie de care nu m-am îndoit niciodată că o vom dobîndi în cele din urmă".

WASHINGTON, 7 DECEMBRIE. MESAJUL PREȘEDINTELUI S.U.A., WOODROW WILSON, CĂTRE ȘEFUL STATULUI ROMÂN:

„Cetățenii Statelor Unite au urmărit cu sentimente de cea mai caldă simpatie și admirație lupta curajoasă a Maiestății Voastre și a poporului român pentru a feri de dominația militarismului german integritatea țării și libertatea națională. Guvernul Statelor Unite este hotărît să continue a-i da ajutor României în această luptă.

În același timp, doresc să asigur pe Maiestatea Voastră că Statele Unite vor sprijini România și după război, cît le va sta în putință și că, în orice negocieri finale de pace, vor depune eforturi susținute pentru ca integritatea României ca națiune liberă și independentă să fie în mod adecvat salvgardată".

PARIS, 12 OCTOMBRIE 1918. SCRISOAREA MINISTRULUI DE EXTERNE AL REPUBLICII FRANCEZE, STEPHEN PICHON, CĂTRE CONSILIUL NAȚIONAL AL UNITĂȚII ROMÂNE:

„Mi-ar face o deosebită plăcere să intru în relații cu Consiliul Național al Unității Române[1], a cărui constituire a fost hotărîtă de Adunarea generală a românilor și care a oferit președinția domnului Take Ionescu, dumneavoastră fiind aleși vicepreședinți. Reunirea în acest Consiliu a unor personalități eminente din România și a reprezentanților cei mai autorizați ai populației române separate încă de patria mamă, ne oferă imaginea fidelă a adunărilor române din viitor. Rezultat din aspirațiile seculare ale compatrioților dumneavoastră spre libertatea și unitatea pămîntului românesc, acesta va fi interpretul cel mai autorizat.

În momentul în care victoriile armatelor Aliate anunță triumful apropiat al principiilor de dreptate ce vor asigura eliberarea și recunoașterea României, cei care ca și dumneavoastră nu au disperat niciodată și cei ce vin să se înroleze mereu, într-un număr tot mai mare, ca să lupte alături de noi și fac să fluture din nou pe cîmpurile de luptă culorile țărilor române, vor pregăti împreună cu noi, într-o colaborare plină de încredere, un viitor în care cele două țări ale noastre vor ieși mai strîns unite din încercările comune, care vor cimenta simpatiile lor tradiționale și vor întări vechile lor afinități".

WASHINGTON, 5 NOIEMBRIE 1918. SCRISOAREA LUI R. LANSING, SECRETAR DE STAT AL S.U.A., CĂTRE ÎNSĂRCINATUL CU AFACERI AD-INTERIM AL ROMÂNIEI LA WASHINGTON:

„Guvernul Statelor Unite a avut permanent în vedere bunăstarea și integritatea viitoare a României ca țară liberă și independentă și încă înainte de existența stării de război între Statele Unite și Austro-Ungaria, președintele a trimis un mesaj de simpatie și sprijin regelui României.

Situația s-a schimbat de atunci și președintele dorește în consecință să vă informez că Guvernul Statelor Unite nu neglijează aspirațiile poporului român din afară ca și din interiorul granițelor Regatului. El a urmărit luptele, suferințele și sacrificiile poporului român pentru cauza eliberării de sub dușmanii și asupritorii săi. Guvernul Statelor Unite are o simpatie profundă față de spiritul de unitate națională și aspirațiile românilor de pretutindeni și nu va neglija ca, la timpul potrivit, să-și exercite influența pentru ca drepturile politice și teritoriale juste ale poporului român să fie obținute și asigurate împotriva oricărei agresiuni externe".

PARIS, 21 NOIEMBRIE. MESAJ AL LUI GEORGES CLEMENCEAU, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI ȘI MINISTRU DE RĂZBOI AL FRANȚEI, ADRESATĂ LUI I.I.C. BRĂTIANU, PRIMUL-MINISTRU AL ROMÂNIEI:

„Vă mulțumesc sincer pentru sentimentele pe care mi le-ați exprimat în telegrama pe care mi-a transmis-o St. Aulaire [ministrul plenipotențiar al Franței în România]. Guvernul francez, pe care o veche și trainică prietenie îl leagă de România, și care a simpatizat cu ea în timpul încercărilor grele prin care a trecut, se bucură să o vadă astăzi reintrată în rîndurile Aliaților și acționînd pen-

[1] Emigrația română din Franța, care a jucat un rol de seamă în coordonarea și activizarea luptei românilor din afara granițelor țării pentru unirea cu România a provinciilor asuprite de Austro-Ungaria, creează la Paris, la 24 august/6 septembrie, Consiliul Național al Unității Române: președinte — Take Ionescu; vicepreședinți — Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. Constantin Angelescu și Ioan Th. Florescu.

tru realizarea unității țărilor române. Adresez urări pentru dezvoltarea sa pașnică și pentru prosperitatea sa".

BUCUREȘTI, 5 DECEMBRIE. RAPORTUL MINISTRULUI SPANIEI LA BUCUREȘTI, MANUEL MULTEDO, CĂTRE MINISTRUL DE EXTERNE AL SPANIEI, GARCIA PRIETO:

„În vreme ce în acest oraș [București] au loc serbările și manifestările oficiale și populare cu care se celebrează întoarcerea în capitala Regatului, dincolo de hotarele vechii Românii se petrec fapte de o incalculabilă importanță.

Ceea ce s-a mai petrecut o singură dată și pe o perioadă mică de timp, cît a durat domnia principelui român Mihai «Viteazul» în anul 1600, anume faptul că tot neamul românesc s-a aflat unit în hotarele vechii Dacii a lui Traian, pare că se va realiza din nou și nu prin forța armelor, ci prin voința liberă a provinciilor care alcătuiesc această țară...

La data de 20 noiembrie, Marele Consiliu al națiunii române din Ungaria și Transilvania a adresat o proclamație tuturor românilor de dincolo de Carpați, chemîndu-i cu îndemnuri patriotice să realizeze faptele pe care istoria le cere de la ei.

Îndemnîndu-i să-și arate voința națională, această proclamație cheamă pe românii din Ungaria și Transilvania să-și hotărască soarta în cadrul unei Adunări Naționale care se va desfășura în orașul istoric Alba Iulia (care a fost tocmai acela pe care l-a ales drept capitală a regatului său principele tuturor românilor, Mihai Viteazul)".

ROMA, 8 DECEMBRIE. SCRISOAREA MINISTRULUI ANGLIEI LA ROMA, SIR J. RENNEL RODD, CĂTRE A.J. BALFOUR, SECRETAR DE STAT PENTRU AFACERI EXTERNE ÎN GUVERNUL DE LA LONDRA, ÎN CARE REPRODUCE O SCRISOARE A GUVERNULUI ITALIAN:

„Scrisoarea pe care ați avut amabilitatea să mi-o adresați îmi oferă prilejul binevenit de a vă exprima simpatia constantă și profundă a guvernului italian față de aspirațiile drepte și legitime ale poporului român.

Italia nu a uitat entuziasmul patriotic și sacrificiile nobile pe care le-a implicat intrarea României într-o luptă sîngeroasă, care a ajuns acum la un sfîrșit victorios, pentru eliberarea poporului român de sub jugul dușman și pentru triumful comun al libertății și dreptății în lume. Guvernul italian va da întregul său sprijin pentru dobîndirea și garantarea tuturor drepturilor, politice și teritoriale ale poporului și națiunii române, însuflețit de legăturile istorice care au unit întotdeauna cele două popoare și de comunitatea de interese ale concetățenilor fiecăruia dintre noi, care au fost supuși aceleiași dominații străine".

LUPTĂ ȘI JERTFĂ PENTRU ELIBERAREA UNGARIEI

(Urmare din p. 13)

În seara de 16 octombrie, Armata 1 română și-a întrunit toate diviziile care în zilele precedente acționaseră separate, la mari distanțe una de alta: Corpul 7 se afla cu toate forțele într-un mare cap de pod la vest de Tisa, iar Corpul 4 era călare pe rîu, cu o divizie pe un mal și cu alta pe celălalt. Flancul stîng al armatei era asigurat de Armata 46 sovietică care înainta spre nord-vest, în spațiul dintre Tisa și Dunăre. Flancul drept era însă descoperit, legătura cu forțele sovietice vecine fiind asigurată doar de slabe patrule de cercetare.

Liniștea a fost însă înșelătoare. Generalul Friessner, hotărît să facă o ultimă încercare de „a salva situația" de la est de Tisa, a executat, începînd cu dimineața de 19 octombrie, o puternică contralovitură la Szolnók, cu un corp de tancuri, în flancul forțelor sovietice și române de la centrul frontului. Inamicul a respins trupele sovietice din față, apoi și-a îndreptat parte din forțe spre est, parte spre sud, în spatele Diviziei 4 infanterie română. Aceasta își avea forțele la vest de Tisa, dar lăsase la est de rîu un batalion care să-i acopere spatele. În fața blindatelor inamice, batalionul s-a comportat admirabil; opunînd rezistențe succesive, el le-a întîrziat înaintarea, dînd timp eșaloanelor superioare să intervină. Mai la sud, o secție de artilerie antiaeriană, amplasată lîngă satul Rákoczi, a îndreptat tunurile (două piese) asupra tancurilor, întîrziind și ea înaintarea inamicului. Tot aproape de satul Rákoczi a intrat în acțiune și Divizionul 2 din Regimentul 1 artilerie grea care fusese dat în sprijin Diviziei 4. Bateriile sale au nimicit și avariat mai multe tancuri, încetinindu-le considerabil ritmul ofensivei. Tenacitatea celor trei subunități române n-a putut însă redresa situația Diviziei 4, care a fost încercuită și a suferit pierderi foarte mari, dar a asigurat Diviziei 2 timpul necesar luării unor măsuri adecvate pentru a-și acoperi flancul drept și spatele.

După zdrobirea contraloviturii, Armata 1 română a primit misiunea să-și regrupeze rapid forțele și să forțeze din nou Tisa în sectorul Alpár (circa 15 km nord-vest de Csongrád). În ziua de 23 octombrie, Divizia 2 infanterie a forțat rîul la nord-est de Alpár și, sub focul puternic al artileriei, aruncătoarelor de mine și loviturilor aviației inamice, a realizat un cap de pod, pe care l-a extins și l-a consolidat în zilele următoare. Divizia 19 infanterie, trecînd și ea Tisa în zona Alpár, a intrat direct în luptă și printr-un atac plin de avînt a despresurat un regiment sovietic. Se încheia, astfel, ultima etapă a luptelor și manevrelor desfășurate de trupele Armatei 1 române în zona cursului mijlociu al Tisei.

Din cronica diplomatică a Marii Uniri

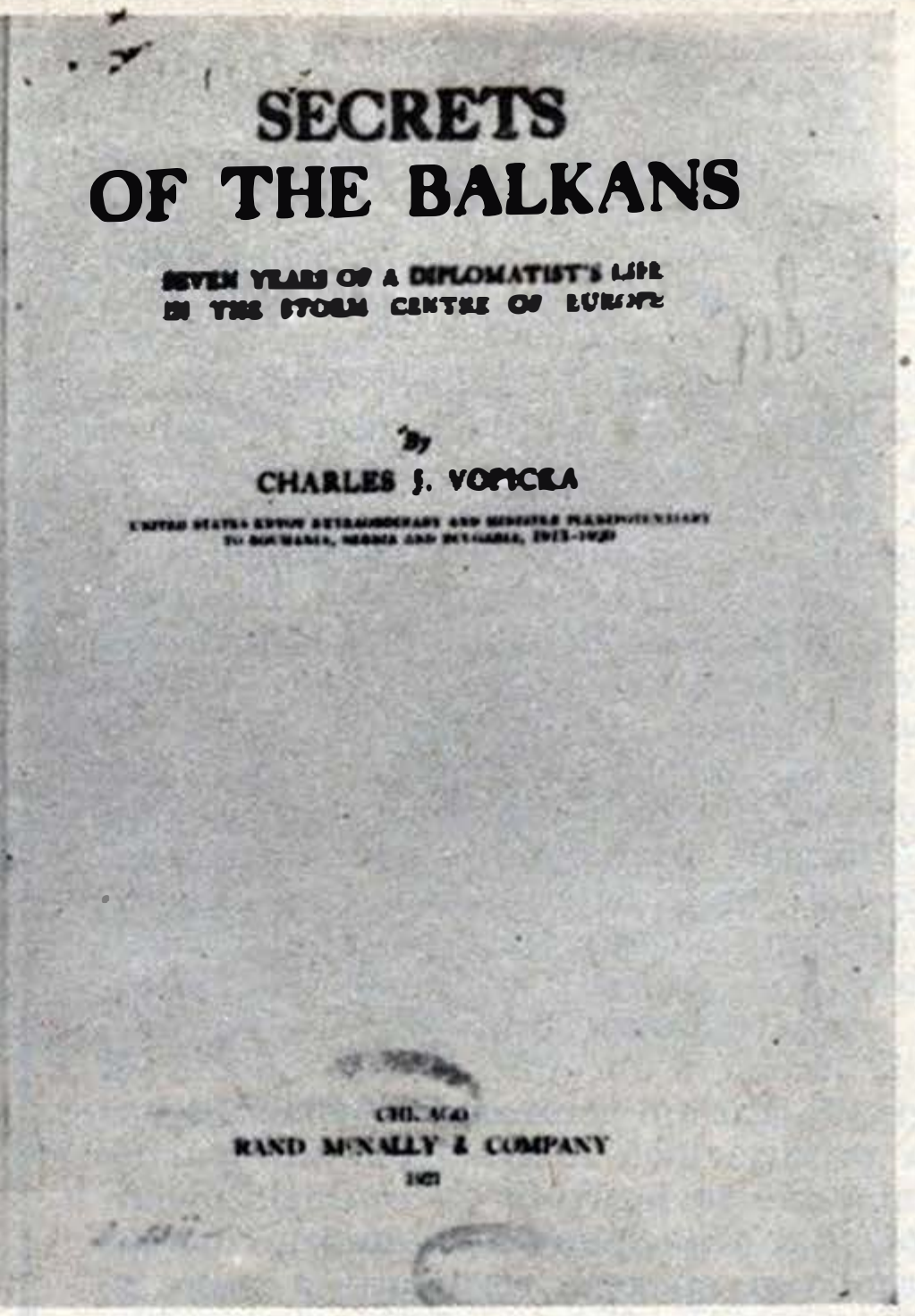
SECRETS
OF THE BALKANS

SEVEN YEARS OF A DIPLOMATIST'S LIFE
IN THE STORM CENTRE OF EUROPE

By
CHARLES J. VOPICKA

UNITED STATES ENVOY EXTRAORDINARY AND MINISTER PLENIPOTENTIARY
TO RUMANIA, SERBIA AND BULGARIA, 1913-1920

CHICAGO
RAND McNALLY & COMPANY
1921

Charles J. Vopicka,

ministrul S.U.A. în România:

„ACEASTĂ DREPTATE TRIUMFĂ ASTĂZI"

Dr. IOAN VOICU

În 1921, Editura Rand McNally and Company din Chicago a publicat volumul de memorii intitulat Secrets of the Balkans. Seven Years of a Diplomatist's Life in the Storm Centre of Europe **(Secretele Balcanilor. Şapte ani din viaţa unui diplomat în furtunosul centru al Europei), purtînd semnătura lui Charles J. Vopicka. Volumul, prea puţin cunoscut la noi, prezintă un interes deosebit, deoarece semnatarul său a fost, între anii 1913-1920, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Statelor Unite ale Americii în România, Serbia şi Bulgaria, avîndu-şi sediul în ţara noastră.**

Bun cunoscător al realităţilor româneşti, diplomatul american de origine cehă, subliniază în repetate rînduri dorinţa arzătoare a românilor de a-şi desăvîrşi unitatea naţională. Convins de justeţea cauzei româneşti, Ch. J. Vopicka a intervenit frecvent pe lîngă guvernul său în sprijinul luptei românilor pentru unitate naţională.

Entuziasta adunare

Într-una din paginile memoriilor sale, diplomatul american relatează un episod petrecut la sfîrşitul lunii octombrie 1918, pe vremea cînd guvernul român se mai găsea încă la Iaşi, dar cînd, din toate unghiurile pămîntului românesc, se ridica cu nestăvilită putere acea voinţă unanimă a unui popor întreg ce avea să triumfe peste numai cîteva săptămîni la Alba Iulia. Ch.J. Vopicka a fost invitat să participe la marea întrunire organizată de militanţii transilvăneni refugiaţi în România în cursul căreia s-a făcut publică *Declaraţia Comitetului Naţional al românilor emigraţi din Austro-Ungaria*, prin care se dădea un răspuns ferm încercărilor disperate ale cercurilor politice din jurul împăratului Carol I de Habsburg de a menţine integritatea imperiului prin formula federalizării. Iată ce consemna diplomatul american: „Aproape 2 000 de oameni erau prezenţi... S-au rostit cuvîntări în aproape toate limbile... La sfîrşitul adunării, lumea a început să mă cheme să iau cuvîntul. Eu am refuzat să vorbesc [deoarece nu primise încă instrucţiuni din partea guvernului său în legătură cu evoluţia evenimentelor], dar atunci cînd un comitet, compus din doamne şi episcopi, a venit la mine şi m-a rugat să spun cîteva cuvinte, m-am ridicat şi am declarat că doresc ca toate aspiraţiile româneşti să se înfăptuiască. Am vorbit în engleză şi nu cred că 25 de persoane au înţeles ceea ce am spus, dar am vorbit în mod intenţionat în engleză pentru că toate limbile Aliaţilor fuseseră vorbite acolo, iar eu am considerat de cuviinţă că şi limba ţării mele trebuia auzită". A doua zi, continuă Vopicka, „spre uimirea mea, am primit ziare... în care se relata că eu am promis românilor că Statele Unite ale Americii le vor acorda tot ajutorul pe care îl doresc, iar pe această bază Senatul şi Camera deputaţilor au adoptat rezoluţii prin care au adresat mulţumiri nominale ţării mele, preşedintelui Wilson, precum şi mie însumi, pentru această mare dovadă de sprijin".

Ce se întîmplase de fapt?

Ne spune Onisifor Ghibu, membru fondator şi unul dintre cei mai activi militanţi ai Comitetului Naţional al românilor emigraţi din Austro-Ungaria, în memoriile sale inedite. Aflăm că, printre cei care au stăruit pe lîngă diplomatul american pentru a participa la întrunirea respectivă s-au aflat profesorul G.M. Murgoci, de la Şcoala de poduri şi şosele din Bucureşti, generalul Arthur Văitoianu şi Ghibu însuşi. Numai după insistenţele lor, Vopicka a acceptat să participe la adunare. În sală se afla şi consulul Franţei, R. Sarret. Lectura *Declaraţiei Comitetului Naţional al românilor emigraţi din Austro-Ungaria* a produs un mare entuziasm. „Românii ardeleni şi bucovineni, aflători pe teritoriul Regatului român — se spunea în document —, în numele nostru şi al fraţilor subjugaţi de acasă, a căror conştiinţă e siluită şi, deci, în imposibilitatea de a se manifesta liber, declarăm cele ce urmează:

1. Cerem să fim liberaţi de sub jugul monarhiei austro-ungare şi sîntem hotărîţi să luptăm prin toate mijloacele şi pe toate căile, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat naţional şi liber, sub domnia dinastiei române.

2. Nu recunoaştem monarhiei austro-ungare dreptul de a se ocupa de soarta românilor din Ardeal şi Bucovina, deoarece, veacuri de-a rîndul, ne-a ţinut în cea mai ruşinoasă robie.

Toate încercările de federalizare ale Casei de Habsburg sînt gesturi disperate ale unei împărăţii osîndite să se descompună şi să piară..."

Camera şi Senatul aduc mulţumiri

„Întreaga sală — notează Onisifor Ghibu în memoriile sale —, este cuprinsă, la citirea acestei mărturisiri, de un delir cum nu s-a mai pomenit vreodată pe aici. Mă uit la cei doi reprezentanţi ai marilor puteri şi citesc pe faţa lor uimire, ca în prezenţa unui vis sau a unei minuni. Mă apropiu, sfios, de d. Vopicka şi îi şoptesc:

— Nu credeţi că ar fi bine să spuneţi şi dumneavoastră cîteva cuvinte?... Reprezentantul Franţei va lua cuvîntul şi atunci lumea va interpreta tăcerea dumneavoastră într-un sens care ar fi dezavantajos cauzei noastre comune...

— Cum, reprezentantul Franţei va vorbi?"

În continuare, Onisifor Ghibu aminteşte că în cuvîntarea rostită de consulul francez s-a spus, între altele: „«Oprimaţi de atîţia stăpîni deosebiţi în cursul istoriei lor lungi şi dureroase, toţi românii au înţeles că a sosit ora să se unească într-o singură naţiune. De aceea sărbătoarea de astăzi adună pe toţi amicii României. Ea reaminteşte primul pas spre unire...»".

Cuvîntarea a avut un efect nemaipomenit: „Publicul intonează *Marseilleza;* oratorul e purtat pe braţe; doamne ardelence aruncă jerbe de flori. Minute întregi lumea jubilează, cuprinsă de o fericire nemaiîntîlnită vreodată. Într-o clipă sublimă ca aceasta se ridică la tribună reprezentantul Statelor Unite ale Americii, care spune următoarele: «Domnilor, sînt fericit că mă aflu în mijlocul dumneavoastră şi că pot lua parte la o izbucnire de sentimente atît de înălţătoare, tocmai într-o clipă cînd pretutindeni răsună trîmbiţele victoriei noastre. Naţii care s-au ridicat să zdruncine dreptul şi să întroneze în lume forţa cad astăzi în faţa statelor ce luptă cu încredere pentru dreptate. Avem mîngîierea să vedem că această dreptate triumfă astăzi»". În încheiere, Charles J. Vopicka „aduce «asigurarea Statelor Unite că în curînd vom sărbători ziua *României unite*»... Cuvintele solu-

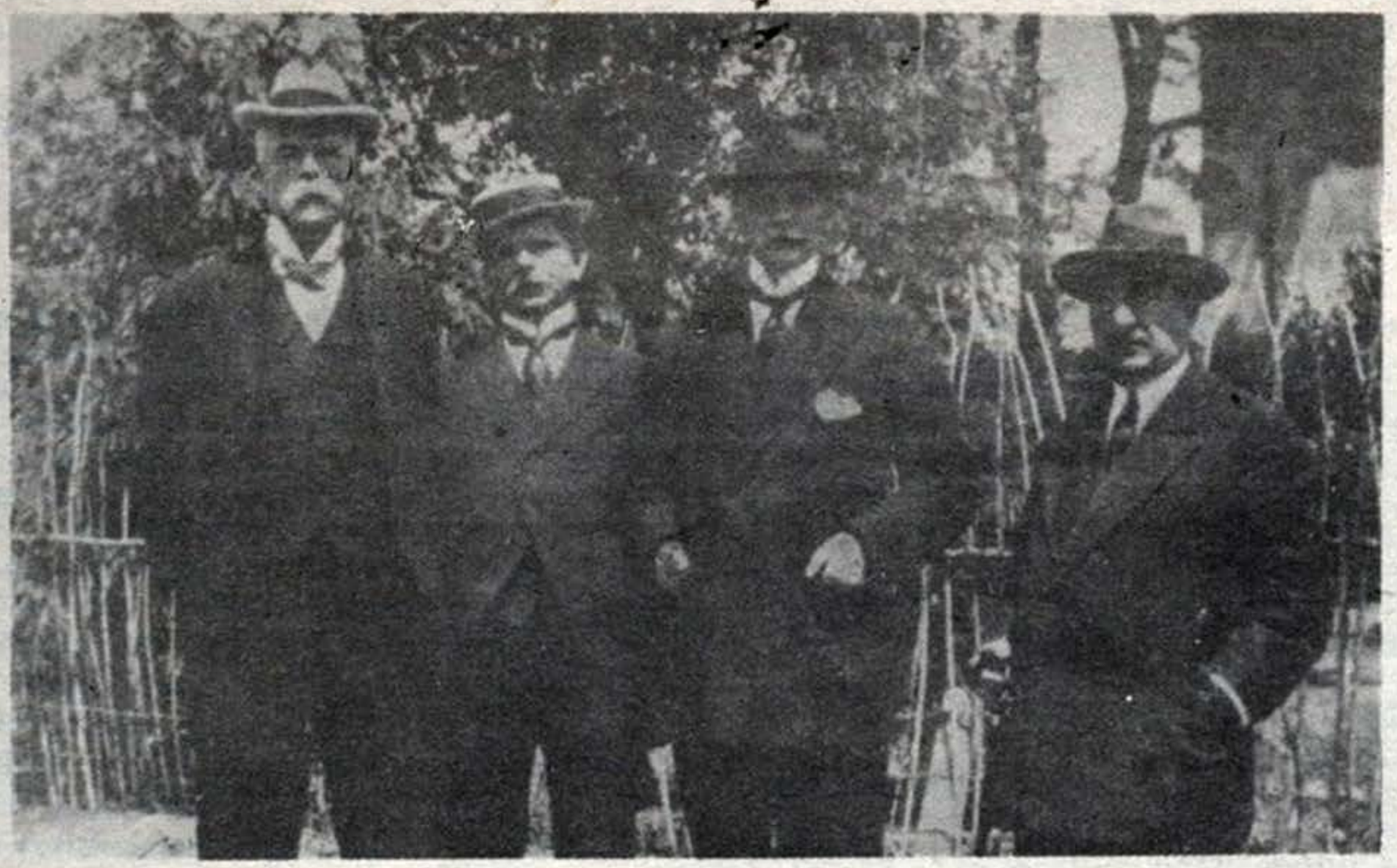

Iaşi, 1918: ministrul S.U.A. în România (al doilea din stînga), împreună cu miniştrii Marii Britanii, Italiei şi Franţei

lui celei mai mari puteri din lume sînt acoperite de uragane de aplauze". Iar ziarul *România nouă*, nr. 197 din 23 octombrie 1918, în pagina a doua, referindu-se la acest eveniment menţionează următoarele: „După ultimele cuvinte ale domnului Vopicka, în sală răsună Imnul american, cîntat la harmonie de d-ra Sanda Ulubeanu, directoarea Şcoalei eparhiale de fete. Publicul aclamă America şi pe preşedintele Wilson".

În ziua de 23 octombrie numărul festiv al *României noi*, care făcea o prezentare amănunţită .a adunării festive menţionate mai sus, publica discursurile rostite de cei doi diplomaţi. Gazeta s-a vîndut la chioşcuri „ca pîinea caldă". Onisifor Ghibu reaminteşte că după o oră nu se mai găsea nicăieri nici un exemplar. Cei care nu reuşiseră să şi-l procure ofereau preţuri fabuloase, pînă la 500 lei, pentru un exemplar care nu costa decît 20 bani.

A doua zi, la 24 octombrie 1918, preşedintele Camerei deputaţilor, C. Meissner, a adresat lui Charles J. Vopicka o telegramă în care, între altele, se spunea: „Sprijinul ce Statele Unite îl dau acuma neamului românesc pentru îndeplinirea sfîntului său ideal de întregire adaugă, pe lîngă admiraţie, îndatorirea unei eterne recunoştinţe, iar asigurarea Excelenţei Voastre că marea naţiune americană nu numai că recunoaşte mărimea sacrificiilor făcute de noi pentru cauza comună, dar că ne poartă şi dragoste, constituie pentru noi o preţioasă măgulire. Adînc pătrunşi de însemnătatea marii opere umanitare pe care o înfăptuieşte astăzi cu atîtea jertfe poporul american, rugăm pe Excelenţa Voastră să primească expresiunea sentimentelor noastre de adîncă şi nestrămutată gratitudine". La rîndul său, preşedintele Senatului, dr. Bădescu, i-a adresat o telegramă în termeni asemănători.

Charles J. Vopicka a fost copleşit şi puternic surprins de ecoul pe care l-a avut cuvîntarea sa. El era însă, totodată, îngrijorat de faptul că nu dispusese de instrucţiuni oficiale pentru declaraţii publice de sprijinire necondiţionată a cauzei unităţii naţionale a românilor.

Spre bucuria sa, după numai două zile, Charles J. Vopicka a primit din partea guvernului american o telegramă în care se arată: „Excelenţa Voastră puteţi da asigurare guvernului şi poporului român că atitudinea Statelor Unite faţă de România nu s-a schimbat absolut în nici un fel şi că preşedintele nostru îşi menţine declaraţia în toate punctele.

În numele guvernului Statelor Unite vă pot aduce la cunoştinţă că integritatea, libertatea şi independenţa României reprezintă o datorie de onoare a puterilor aliate. Noi cunoaştem şi apreciem sacrificiile pe care le-a adus România pentru puterile aliate. Armata română eroică a sîngerat pentru înaltele idealuri ale umanităţii.

Poporul român nu trebuie să se îndoiască că aliaţii săi, potrivit acordului din 4/17 august 1916, menţin în toată plinătatea lor aspiraţiile naţionale ale României. Nu poate fi vorba de pierderea nici măcar a unei palme de pămînt românesc... Cine afirmă asemenea lucruri imposibile nu ia în considerare ce importanţă are pentru noi imperativul datoriei de onoare. România nu poate decît să cîştige şi ea va ieşi mîndră şi puternică din tratativele de pace". Telegrama era semnată de Robert Lansing, secretarul de stat, al S.U.A.

În amintirea poporului nostru, dr. Petru Groza va rămîne ca o luminoasă figură de luptător înflăcărat pentru libertatea, progresul și înflorirea patriei, pentru întărirea prieteniei și alianței cu țările socialiste, pentru pace și colaborare cu toate națiunile lumii.

NICOLAE CEAUȘESCU

DR. PETRU GROZA

așa cum l-am cunoscut

ION PAS

Într-una din întîlnirile noastre, scriitorul Ion Pas[1], depănînd firul amintirilor de o viață, începuse să-mi vorbească despre cel care a fost dr. Petru Groza. „Voi scrie cîndva despre dînsul, mi-a spus. Îmi pare rău că n-am făcut-o pînă acum. Nici eu nu știu cum s-a întîmplat de încă n-am scris despre acest mare om de stat al nostru". Cu un alt prilej, am întrebat dacă n-ar putea evoca pentru Magazin istoric personalitatea dr. Petru Groza. „Cu mare plăcere. Vino numai cu magnetofonul, căci mîna slăbită de boală mă ajută din ce în ce mai puțin la scris".

Vineri, 10 mai 1974, dînd curs invitației făcute, am înregistrat o primă parte din amintirile promise revistei noastre. Peste cîteva zile, urma să reluăm înregistrarea. La 20 mai 1974, Ion Pas înceta din viață. Odată cu cărțile începute, rămîneau pentru totdeauna neterminate și aceste evocări. Ele capătă, astfel, o semnificație tulburătoare: aceea de a fi ultimele gînduri încredințate tiparului de către unul din scriitorii care, timp de mai bine de șase decenii, a desfășurat o susținută activitate în publicistica românească. Semnificație mult sporită de faptul că, prin aceste gînduri, rostite în ultimele zile ale vieții sale, scriitorul și militantul revoluționar Ion Pas aduce un călduros omagiu memoriei omului politic patriot, alături de care a activat și de a cărui simpatie și prietenie s-a bucurat — dr. Petru Groza, de la a cărui naștere se împlinesc în acest an 100 ani.

Împrejurările m-au pus în legătură cu dr. Petru Groza atunci cînd în țara noastră aveau loc marile transformări care au marcat desfășurarea și victoria revoluției române. Clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist Român, lupta, în condițiile specifice din acei ani, pentru înfăptuirea unor reforme cu caracter profund democratic.

Actul de la 23 August 1944, ieșirea României din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste deschisese pentru poporul român perspectiva unor schimbări radicale în viața sa.

Partidul Comunist Român, încă din primele zile ale revoluției, a pus în fața forțelor democrate din țara noastră sarcini de mare importanță: eliberarea întregului teritoriu de sub ocupația hitleristă-horthyistă și intensificarea efortului de sprijinire a frontului antihitlerist; împroprietărirea țăranilor și lichidarea rămășițelor feudale în agricultură; democratizarea vieții politice și redobîndirea independenței naționale; refacerea economică a țării și îmbunătățirea condițiilor de viață ale poporului.

Toate aceste obiective majore, după cum s-a văzut din experiența guvernărilor Sănătescu și Rădescu, nu puteau fi pe deplin realizate decît în condițiile în care, la conducerea țării, s-ar fi aflat un guvern democrat-popular.

La 6 martie 1945, ca urmare a voinței exprimate în numeroase adunări populare de către clasa muncitoare, țărănime, intelectualitatea democrată, de către toate celelalte categorii sociale care doreau binele țării, a fost instaurat primul guvern revoluționar-democratic din istoria României, guvernul prezidat de dr. Petru Groza.

În noiembrie 1946, am avut marea cinste să fiu numit, ca reprezentant al Partidului Social-Democrat, ministru al artelor în guvernul dr. Petru Groza. Am avut onoarea deosebită, pe parcursul anilor care au urmat apoi, să mă bucur de simpatia și prietenia sa.

Relațiile noastre au fost neîntrerupte și sentimentele care ne uneau erau sentimentele care predominau în per-

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1974.

sonalitatea dr. Petru Groza. Era cmenia sa nețărmurită. Era sentimentul puternic al iubirii de popor, al dragostei și preocupării pentru progresul poporului român. Simțul său politic se exprima prin această dragoste de popor. Știa să-și apropie oamenii. Muncitori, țărani, oameni de condiție diferită erau atașați sufletește de dr. Petru Groza. Ceea ce constituia o caracteristică a personalității sale era modul simplu de a se apropia de oameni și de a-și apropia oamenii. Pot spune că era, pe deplin, un om al poporului său, cu ale cărui năzuințe și nevoi știa să se identifice. Modul simplu de a se apropia de oameni îl făcea iubit. Avea un umor sănătos, tonifiant. Întreaga sa personalitate iradia o jovialitate, o vitalitate însuflețitoare pentru cei din jur.

Cînd s-a hotărît reforma agrară, a fost în țară un val de entuziasm. Rolul lui Groza în desăvîrșirea reformei agrare a fost hotărîtor. El venea cu o profundă cunoaștere a problemei, venea din Ardealul lui unde trăise alături și împreună cu țăranii, cu poporul român.

Îi plăcea ca, pe lîngă ședințele de Consiliu de Miniștri, să invite la el acasă, la masă, pemembrii guvernului, pe rînd, în special pe miniștrii comuniști și social-democrați. Se discutau în aceste reuniuni mai intime și probleme de politică, dar și lucruri din viața de zi cu zi. Crea în felul acesta o atmosferă de prietenie care trecea de protocolul obișnuit.

Nu era membru al partidului comunist. Cu toate acestea, partidul i-a acordat toată încrederea, pe care dr. Petru Groza n-a dezmințit-o prin nimic, în toată activitatea sa de prim-ministru și, mai apoi, de președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale. Cunoscuse și trăise din plin viața politică burgheză interbelică și se convinsese că nici unul din partidele burgheze, oricum se intitulau, nu urmăreau realizarea fericirii și bunăstării poporului. De aceea, s-a îndepărtat de politicienii burghezi. „Ultimul meu rege a fost Decebal, după moartea lui am devenit republican", spunea el. Apropierea sa de Partidul Comunist Român s-a realizat încă din perioada interbelică. Atunci, aflat în fruntea Frontului Plugarilor (al cărui inițiator și organizator fusese), dr. Petru Groza a participat la numeroase acțiuni cu caracter antifascist, democratic, organizate de partidul comunist.

„Partidul comunist, spunea dr. Petru Groza, și-a păstrat rolul de inițiativă în momentele cele mai grele, ocupînd acum locul pe care îl merită. El a ajuns în această situație mulțumită faptului că, prin linia lui politică, prin ideologia lui, prin concepția lui asupra lucrurilor, el se afla într-adevăr pe linia procesului de dezvoltare a societății, de la care nu s-a abătut nici o clipă".

Dr. Petru Groza a fost un om de cultură superioară. În tinerețe, prin 1909, a înființat un teatru popular în Banat, organizînd turnee, cu spectacole și conferințe pe probleme naționale. Cărțile sale sînt de o mare claritate. Cuvîntul este întotdeauna la locul lui, bine pus. Acest lucru se vedea și-n discursurile sale. Avea un deosebit talent de a se exprima cu toată claritatea și de a spune ceea ce-și propusese în mod direct și fără ocoluri, fără subterfugii. Era prieten al artiștilor și scriitorilor. În pauză, la Marea Adunare Națională, de multe ori venea în mijlocul oamenilor de artă, întreținîndu-se cu aceștia. Conversația o ducea el, cu verva lui, cu umorul lui, cu farmecul glasului său ardelenesc.

Ultima dată l-am văzut pe dr. Petru Groza în ziua înmormîntării sale. Era un ger cumplit. Totuși, pe ultimul său drum, a fost condus de un număr imens de oameni. Venise poporul din toate colțurile țării să-și ia rămas bun.

Dr. Petru Groza (în picioare) și Ion Pas la tribuna primului Congres al Uniunii sindicatelor de artiști, scriitori și ziariști (29 august 1945)

Mărturii consemnate de Ioan LĂCUSTĂ

București, 1884

CERCUL DE STUDII SOCIALE

Dr. VASILE NICULAE

Deceniul 9 al veacului trecut marchează în istoria noastră națională o perioadă de adînci prefaceri pe drumul consolidării — în plan intern și extern — a independenței de stat depline cucerite în anii 1877-1878. În acest efort constructiv, în care au fost antrenate toate forțele progresiste ale societății românești, s-a integrat și mișcarea muncitorească și socialistă, aflată în plin proces de dezvoltare.

Membrii cercurilor socialiste — constituite încă în anii anteriori războiului neatîrnării — și-au îndreptat cu deosebire atenția către punerea bazelor unui partid propriu, situat pe principiile fundamentale ale socialismului științific, și au desfășurat, în acest scop o amplă activitate de propagandă prin editarea a numeroase organe de presă cu largă circulație în mediile școlare, universitare și muncitorești.

Sînt anii în care, în celebrul cartier ieșean Sărărie, în jurul Contemporanului și al Revistei sociale, s-a închegat o veritabilă școală socialistă și s-au structurat țelurile programatice ale partidului muncitorilor.

Tuturor celor doritori de a cerceta

Militanții socialiști din București, care acumulaseră o bogată experiență prin editarea cunoscutelor publicații *Socialistul* (1877), *România viitoare* și *Înainte* (1880), *Emanciparea* (1883), au căutat noi forme de dezbatere și răspîndire a ideilor ce-i însuflețeau. Așa s-a ajuns la constituirea unui cerc de studii care funcționa ca secțiune a Cercului socialist din Capitală și era deschis tuturor celor „doritori de a cerceta care sînt relele fundamentale de care suferă societatea română și ce mijloace de îndreptare ar fi cu putință", cum se afirma într-o știre publicată în ziarul *Românul*, prin care se anunța constituirea Cercului de studii sociale al socialiștilor bucureșteni. Cercul a primit denumirea de „Drepturile omului", tocmai spre a se sublinia că nu se va ocupa doar de chestiuni de strictă doctrină socialistă, ci va îmbrățișa o arie tematică largă, circumscrisă problemelor vitale cu care se confrunta societatea românească în acel timp; totodată, această denumire sublinia că cercul nou înființat era accesibil nu numai militanților socialiști, ci tuturor elementelor democratice, doritoare să contribuie la îndreptarea neajunsurilor unei societăți frămîntate de acute probleme economico-sociale și politice.

Cercul s-a constituit în noiembrie 1884, între membrii săi fondatori aflîndu-se: Vintilă C.A. Rosetti, Constantin Mille, Constantin C. Bacalbașa, Emil Frunzescu, C.A. Filitis, Al. Gh. Radovici, Paul Scorțeanu, Filip Gesticone. Anunțînd acest eveniment, gazeta *Lupta*, condusă de Gh. Panu[1], scria: „S-a constituit în București un grup de tineri pentru discutarea chestiunilor sociale. Toate chestiunile vor fi discutate prin conferințe.

Localul, data începerii, precum și modul de introducție a străinilor [a publicului auditor] se vor anunța în curînd".

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1972.

Între 9 decembrie 1884 și 10 martie 1885, s-au organizat, săptămînal, conferințe pe teme economice, sociale, politice, morale, culturale, toate abordate de pe poziții socialiste. Auditoriul era format din studenți, elevi, funcționari, intelectuali, ucenici și muncitori ce făceau cunoștință aici cu esența ideilor socialiste. La ședințele sale luau parte și personalități cu vederi democrate ale timpului, între care: scriitorul și omul politic Barbu Ștefănescu-Delavrancea, deputatul Petre Grădișteanu, avocatul Barbu Gănescu, poetul și dramaturgul Mircea Demetriade, ziaristul George Scorțescu și alții.

Ciclul de conferințe organizat în perioada amintită în cadrul cercului a fost deschis cu aceea intitulată *Ce este socialismul?*, susținută de militantul socialist Paul Scorțeanu. Conținutul ei, ca și al majorității celorlalte conferințe, s-a păstrat, în rezumat, datorită relatărilor, deseori ample, publicate în ziarul *Românul*, apoi în organul de presă propriu al Cercului de studii

sociale, intitulat *Drepturile omului*.

În această primă conferință, subliniind rațiunea de a fi a socialismului în România, conferențiarul arăta că stăpînirea pămîntului și a tuturor instrumentelor de producție de către clasele exploatatoare „este o mare nedreptate", pentru că însuși „capitalul clasei stăpînitoare reprezintă, în adevăr, muncă omenească, însă munca altora". Socialismul științific susține că „va trebui neapărat ca proprietatea să treacă în mîinile celor ce o fac să valoreze și ca muncitorii să se folosească de tot fructul muncii lor".

Idei asemănătoare au susținut C. Mille, în conferința intitulată *Socialismul științific și socialismul utopic*, Filip Gesticone, C.C. Bacalbașa, Al.G. Radovici, dezvăluind ceea ce socialiștii denumeau „rădăcina răului" — existența proprietății private asupra mijloacelor de producție — și militînd pentru trecerea lor în stăpînirea poporului muncitor.

Ciclul de conferințe a fost sistat la 10 martie 1885, urmînd a fi reluat în septembrie același an. N-a mai fost însă posibil, activitatea Cercului continuînd-o organul său de presă.

Primul cotidian socialist din România

Pentru intensificarea activității de propagare a ideilor socialiste s-a hotărît și editarea unui organ de presă cotidian. Era, în aceasta, și un răspuns la adresa adversarilor mișcării care foloseau propriile organe de presă pentru denigrarea socialiștilor (manifestîndu-și, în același timp, îngrijorarea pentru creșterea influenței lor), sau făceau presiuni pentru îngrădirea activității Cercului de studii sociale. Astfel, oficiosul liberal *Voința națională* cerea măsuri pentru „a preîntîmpina răspîndirea maladiei [a ideilor socialiste] mai ales în comunele rurale", iar funcționarilor publici li s-a ordonat „ca, sub pedeapsă de excludere din funcțiuni, să nu mai asiste la conferințele Cercului studiilor sociale".

Socialiștii au editat, cu mari sacrificii materiale, ziarul *Drepturile omului*, pe atunci printre puținele cotidiane socialiste din lume. Salutîndu-i apariția, ziarul *Românul* își manifesta încrederea că noua publicație „va lupta pentru revendicarea drepturilor politice și mai cu seamă sociale".

Drepturile omului și-a început activitatea la 1 februarie 1885. În perioada 1 februarie-5 noiembrie 1885, a apărut zilnic, purtînd subtitlul: *Organ politic-social cotidian*. Din comitetul de redacție au făcut parte: Const. C. Bacalbașa, Al. Brăescu, C.A. Filitis, Emil Frunzescu, C. Mille, Ioan Nădejde, Al.G. Radovici și Paul Scorțeanu. Între 5 noiembrie și 11 decembrie 1885, a avut o apariție săptămînală, cu subtitlul *Organ socialist săptămînal*, apoi și-a încetat temporar activitatea. A reapărut, seria a II-a, de la 15 septembrie pînă la 6 decembrie 1888, ca *Organ cotidian al democrației sociale*, după care s-a transformat în *Organ săptămînal al democrației sociale*. La 3 aprilie 1889 și-a încetat apariția. Pe întreg parcursul apariției seriei a II-a, prim-redactor a fost C. Mille.

Ca și Cercul de studii sociale, cotidianul *Drepturile omului* se adresa nu numai socialiștilor și simpatizanților mișcării socialiste, ci și maselor largi de muncitori și țărani. După sistarea ciclului de conferințe de la sala Franzelari, cotidianul *Drepturile omului* a rămas singurul mijloc prin intermediul căruia își desfășura activitatea de propagandă Cercul de studii sociale. În paginile ziarului au apărut articole semnate de C. Mille, Const. C. Bacalbașa, C.A. Filitis, Paul Scorțeanu, Al.G. Radovici și de alți membri ai cercului, precum și de I. Nădejde și C. Dobrogeanu-Gherea, în care era expusă poziția socialiștilor români în principalele probleme care frămîntau societatea românească de la sfîrșitul veacului trecut. Și-au găsit, de asemenea, locul problemele specifice ale mișcării muncitorești, multe dintre articole susținînd necesitatea statuării existenței partidului politic al clasei muncitoare din România, lărgirea propagandei socialiste prin popularizarea lucrărilor lui Marx și Engels și a scrierilor socialiste autohtone, definirea poziției socialiștilor față de partidele politice ale claselor dominante, dezbateri privind tactica mișcării și altele.

Cercul de studii sociale *Drepturile omului* și organul său de presă și-au spus răspicat cuvîntul în problema de cea mai mare însemnătate a luptei poporului român pentru făurirea statului național unitar. Poziția socialiștilor români, principiile în lumina cărora ei abordau problema independenței și unității naționale fusese afirmată încă în 1877, apoi în paginile *Daciei viitoare* și ale *Emancipării* din 1883, ca și din primele momente ale existenței Cercului și ziarului *Drepturile omului*. În mai 1885, în articolul -apel *Românii de dincolo*, cotidianul socialist scria: „Pentru ca ziua mîntuirii să sosească pentru ardeleni, va trebui ca poporul muncitor să se răscoale încă o dată, ca pe vremea lui Horea și ca pe vremea lui Avram Iancu și să recîștige libertatea politică și economică". Iar în august 1885, un alt apel apărut în paginile ziarului încredința pe românii din Transilvania că „atunci cînd se va desfășura în creștetul Carpaților steagul răzvrătirii vom fi alături de voi, pentru a statornici o Dacie liberă și neatîrnată". În aceeași perioadă, ziarul a luat atitudine fermă împotriva amestecului brutal al diplomației austro-ungare care a cerut expulzarea din România a unor patrioți transilvăneni, autori ai unui manifest prin care îndemnau pe români la intensificarea luptei pentru eliberare și unitate.

La moartea revoluționarului pașoptist și omului de stat democrat C.A. Rosetti, survenită la 8 aprilie 1885, membrii Cercului de studii sociale au luat parte, prin intermediul publicației lor, la doliul întregii democrații române. Ei au evocat meritele lui C.A. Rosetti în procesul de făurire a statului național român modern, în promovarea idealurilor de libertate și dreptate socială, ca și intensa activitate desfășurată de marele dispărut pe tărîm teoretic, alături de alți gînditori progresiști și revoluționari — ca

(Continuare în p. 31)

1850: CÂNTAREA ROMÂNIEI

la Paris şi la Sibiu (II)

CORNELIA BODEA

Cercetările şi anchetele întreprinse pentru a se da de locul şi de tiparniţa unde se putuse imprima broşura Cântării României au rămas şi ele fără rezultat. Pentru că, atunci cînd urmele ar fi putut fi aflate în imediată apropiere, investigaţiile şi tatonările au fost îndreptate de cealaltă parte a arcului carpatic, spre cele două principate române; Moldova şi Ţara Românească fiind ţinte vizate oricum şi oricînd.

S-a cerut verificarea şi compararea caracterelor broşurii cu toate teascurile tipografice din Ţara Românească — şase la număr numai în Bucureşti, şi altele la Craiova, la Rîmnic, la Buzău şi la Brăila. S-a întreprins acelaşi lucru pentru tipografiile din Moldova. La sugestia lui A. von Laurin, consulul austriac de la Bucureşti, un moment, bănuiala a căzut asupra Episcopiei Buzăului.

Cu poşta... din om în om

S-au repetat cu stăruinţă mai ales dispoziţiile de ţinere sub strictă supraveghere a întregii corespondenţe ce venea din Apus sau se ducea într-acolo prin intermediul poştei austriece. Dar s-a ajuns şi aici la o concluzie dezarmantă: anume, că în afară de filiera oficială, funcţiona mult mai operativ cealaltă poştă, secretă, din om în om, prin „călători", sau prin sistemul „ambalării cu mărfurile". Prin poşta secretă se ţinea legătura conspirativă de o parte şi de alta a Carpaţilor, şi de la un capăt la altul al aceleiaşi provincii.

Un exemplu dintre cele mai elocvente e relatat de consulul Eisenbach, de la Iaşi: fiindcă scena avusese loc chiar în Cancelaria Agenţiei cezaro-crăieşti din capitala Moldovei. Nu încape îndoială că, proeminent membru al mişcării naţionale din Moldova, Hurmuzachi a urmărit să domolească zelul consulului de a afla prea multe. Cu acel gînd l-a asigurat că un al doilea exemplar din revistă nu ar fi fost văzut în tot Iaşul. În scurtă vreme, consulul imperial avea să se convingă că „ar fi suficiente doar cîteva exemplare, sau chiar şi numai un singur exemplar, să ajungă în Moldova, pentru ca să facă circuitul ţării întregi".

S-au făcut, de asemenea, repetate apeluri, la avizul şi colaborarea domnitorilor din amîndouă Principatele, pentru urmărirea şi zădărnicirea acţiunilor subversive propagandistice. Din partea domnului moldovean, Grigore Ghica, s-au înregistrat răspunsuri şi măsuri care vădeau în primul rînd tactică, dar şi sprijin în taină al ideii naţionale, al tendinţelor de unitate şi independenţă.

Baronul Testa, urmaşul lui Eisenbach la conducerea treburilor Agenţiei austriece de la Iaşi, consemnează un astfel de răspuns plin de înţelesuri pentru cel ce ştia să-l citească. Grigore Ghica se dovedea a fi un dibaci navigator printre stînci: „Cunosc foarte bine — ar fi spus principele — eforturile emigraţiei române din Paris, şi nu le pierd din ochi". Mărturisea purul adevăr. „Sincer, vorbind — adăugase domnul — nu pot să văd în ele motive de îngrijorare serioase". Era şi aici sincer. „Acei oameni sînt visători şi utopişti şi trebuie priviţi ca nişte bolnavi spiritual". Aci, domnul Moldovei a început să facă loc prudenţei!

Argumentarea sa a continuat cu intenţia deliberată de derutare de la ţintă. De reţinut: discuţia se purta în jurul revistei *Junimea română*, o publicaţie mult mai incendiară decît erau *Cântările României:* îndemnurile la unitatea naţională panromânească erau mai directe, erau programatice. Ele se pot deslui din chiar aluziile domnitorului Grigore Ghica: „Într-adevăr, unele exemplare din *Junimea română* au fost trimise cîtorva boieri de aici şi chiar şi mie personal. Revista aceasta nu cuprinde un îndemn la răsculare; ea se dedă numai la unele visări patriotice şi îşi îndreaptă privirile pline de aşteptări asupra unor eventualităţi, pe care le-ar putea determina guvernele Angliei şi Franţei, ca să elibereze cele două principate de sub jugul turco-rus, reunind cele opt milioane de români dispersaţi, într-o Dacie unitară puternică".

Exemple de solidaritate și conspirativitate ca acesta explică și eșecul cercetărilor în cazul Brătianu și al *Cântărilor României*.

Căci, în fapt, tipografia secretă fusese *sibiană!* Imprimarea se făcuse noaptea și culegătorul fusese un zețar *sas!* Care anume tipograf și care anume tipografie? cînd la Sibiu teascuri cu slove aveau atîția: Ioan Bart, Martin Hochmeister, Georg v. Closius. La 1850, în activitate era numai „privileghiata tipografie a lui Gheorghe de Closius". Un exemplar din broșură ar fi înlesnit de bună seamă comparația pe viu. În relatările lui I. C. Brătianu, înregistrate tîrziu după trecerea anilor, se amintește de Tipografia statului! Atît. Or, e de presupus că nu putea fi vorba de slovele folosite în mod curent, cu atît mai mult cu cît — după cum vom vedea îndată — ele fuseseră indicate să fie cît mai popești, cît mai arhaizante. Soluția întrebuințării unor teascuri ieșite din uz, poate chiar amestecate din mai multe serii, pare ispititoare. Și în cazul lui Closius nu era nici imposibilă. Căci pe lîngă trei rînduri, am zice trei garnituri de slove, cîte i se cunosc numai de ale sale, în 1833 mai moștenise și tipografia lui Ioan Bart.

Autor Bălcescu, editor Brătianu

Dar pînă la urmă nu acest amănunt tipografic este cel mai important, ci ceea ce aflăm din povestirile lui Ion Brătianu însuși, așa cum au fost ele păstrate în familie, în mai multe variante, foarte ușor diferite[1]. Iată pe cea publicată în 1895: „La 1851 eram hotărîți să reîncepem revoluția. Comitetul din Paris mă delegă în Transilvania. La Sibiu șezui 6 luni. Serveam de corespondent al acelor din Paris. Aci publicam din nou publicările pe care mi le expedia în exemplar unic de la Paris, și le împărțeam apoi. Tipărirea mi-o făcea un sas de la Tipografia statului, care lucra noaptea. Un român tînăr, Barbu, de la cancelaria guvernatorului Wohlgemuth, mi-aduse lăzi cu peceți împărătești în care sosiseră legile noui de la Viena. Și astfel [Aron] Pumnul, cu mare mirare, primi în Bucovina sub pecetia imperială o ladă cu publicațiuni revoluționare".

Iar ceea ce n-a rămas consemnat nici de Ion Brătianu și nici de la alții din tăinuitorii acestor admirabile eforturi comune pentru reeditarea *Cântării Românieî* în Ardeal, se dezvăluie astăzi prin confruntarea unor piese disparate care aduc pe prim plan inițiativa pornită de la Nicolae Bălcescu.

Ne întoarcem privirea o clipă înapoi spre Parisul de unde abia plecase Brătianu. Și surprindem, prin N. Bălcescu și prin Rosetti, ecourile însuflețirii pe care o stîrniseră între cei de acolo știrile parvenite de la Sibiu despre curajul, speranțele și duhul național ce domneau între toți românii transilvani; țărani, orășeni și intelectuali laolaltă. „Brătianu este la Sibiu — anunță C.A. Rosetti pe Alfred Dumesnil, ginerele lui J. Michelet — și pînă acum a fost lăsat în pace. Îmi spune că a găsit pe toți românii din Transilvania plini de curaj și de speranță și, cu toată starea tristă în care se află în prezent, la primul cuplet al *Marseliezei* [citește: *Deșteaptă-te române* — C.B.] ei vor porni cu toți împotriva tunurilor". „I. Brătianu a scris de la Sibiu — vestește la rîndul său Bălcescu pe Ion Ghica —, și e tare mulțămit de duhul românilor d-acolo, cum și de țerani. El zice că în țeară toate partidele e plec spre noi și ne stimează".

De la Paris, Bălcescu i-a scris lui Brătianu la Sibiu cel puțin de două ori. O scrisoare, semnată cald și frățește „Al tău, N. Bălcescu]" conținea marele mesaj. Și suna atît de primejdios încît scrisoarea, comunicată fiindu-i și lui Barițiu, pentru partea ce privea documentele lăsate de Bălcescu la Brașov în 1847, acesta nu s-a încumetat să păstreze scrisoarea incendiară întreagă. Suspendat tocmai atunci, în 1850, de la conducerea foilor brașovene, Barițiu avea să-și explice gestul, mai tîrziu: „La acea epocă nu a putut fi ținută întreagă, căci și executorii de atunci ai legii marțiale știau să afle nodu în papură".

Fragmentul, atît cît s-a păstrat, asociat cu tot ce am văzut pînă aci, își dezvăluie excepționala sa importanță: „...pui aci supt tipar, ca să pui a-l retipări acolo, însă cu slove ciriliene și cît se va putea mai popești, făcînd o cărticică mică, portativă. Fiindcă scrierea nu e mare..."

Din cîte amănunte s-au pierdut prin ciuntirea scrisorii, pe unul îl mai putem bănui totuși: indicația titlului. Pluralul *Cântări* în loc de *Cântare* va fi fost sugerat în același gînd de a da textului aerul de vechime tainică. Și după toată logica — tot la sugestia lui Bălcescu — broșura a apărut fără *Prefața* de circumstanță din revistă. Pentru că el a urmărit să dea *Cântării* aureola de epos național — anonim — inspirat de literatura biblică, după exemplul atît de vehiculat de romanticii mesianici ai timpului; dar „mai cu seamă de sufletul nației", oglindit în vechile texte, în cronici și folclor, în înseși aspirațiile ei de viitor. A voit-o a fi *Cartea nației române*, *Cartea poporului*. O carte cu o reverberație mult mai largă, în spațiu și timp, decît aceea de a exalta spiritul și a dezvolta numai „simțul de românism al tinerilor studenți din Paris".

Textul *Cântării României* a ajuns la Sibiu înainte de apariția revistei de la Paris; trimis poate în fasciculă, sau copie manuscrisă, în intenția expresă de a scoate amîndouă edițiile concomitent, în octombrie. (Revista a întîrziat de fapt nouă zile după 1 octombrie.) La 20 ianuarie 1851, două exemplare din broșură, tipărite cu slove ciriliene — destinate lui C.A. Rosetti — au fost descoperite la poșta de expediere din Sibiu. Pînă a nu se complica prea tare

[1] Una dintre acestea este și relatarea lui I.I.C. Brătianu, apărută în *Viitorul* din 13 octombrie 1922 și reprodusă în *Magazin istoric*, nr. 3/1984.

lucrurile, Ion Brătianu şi-a putut obţine paşaportul vizat de Căpitănia oraşului, la 23 ianuarie. Şi astfel, la 26 ianuarie cînd se dresa primul raport împotrivă-i, el se afla în drum spre Viena. Şi după aceea la Paris.

Un „dosar naţional"

În evocările la care ne-am referit, Ion Brătianu a pomenit între cei care i-au înlesnit fuga, sau plecarea la timp, pe tînărul Barbu, o doamnă Popovici (soţie de negustor), un general de origine belgiană (sau lorenă) din chiar comandamentul oraşului; pe Ioan Axente Sever şi pe Simion Balint.

O ultimă piesă-epilog din acest „*dosar naţional*" introduce în acţiune cîţiva din „complicii" lunilor de conspirativitate de la Sibiu. În fruntea lor este juristul Nicolae Barbu. El e însoţit de Gligor Matei, negustorul de noutăţi din Piaţa Sibiului (una din fostele gazde ale lui Brătianu) şi de Thalmayer, negustor de coloniale şi comisionar, apoi doi ajutori de negustor, Petrovici şi Popovici. Şi doamna Maria (sau Mimi) Popovici de Robeşti.

Cunoştinţa cu persoanele de mai sus o facem într-o reală instanţă de anchetă judiciară. Mai exact spus, prin intermediul maiorului-anchetator al Tribunalului militar din Sibiu. Negustătorii Gligor Matei şi Thalmayer au primit, la 23 august 1851, două scrisori... de la Paris! După ezitări şi contestări că ei n-ar avea „nici un corespondent la Paris", au ajuns totuşi să le deschidă. Din plicul lui Matei Gligor a căzut un alt plic adresat lui Nicolae Barbu; din plicul lui Thalmayer — un plic pe numele doamnei Popovici. Plicul lui Barbu conţinea o proclamaţie revoluţionară a lui Dimitrie Bolintineanu; plicul Mariei Popovici, cinci proclamaţii adresate *Po laţiilor române* — manifestul mazzinian al Comitetului Central Democratic European de la Londra, emis în iunie 1851. Acuzaţi de legături subversive cu expeditorii şi organizaţiile lor, au fost arestaţi întîi N. Barbu şi cei doi ajutori de negustor, Popovici şi Petrovici. La anchetă au fost aduşi şi interogaţi cu toţii, şi negustătorii şi Maria Popovici. Răspunsurile date au urmărit să arate că bănuiţii nu erau nici în corespondenţă şi nici cunoştinţe cu cei de la Paris nu ar fi fost. Că deci nu aparţineau nici unei organizaţii „cu scopuri periculoase pentru securitatea statului" habsburgic; că ei, destinatarii, nici nu se cunoşteau între ei şi nici conţinutul scrisorilor nu l-au cunoscut; pentru că nu apucaseră să le citească!

Matei Gligor şi Thalmayer au căutat să mai explice că „adresele lor au putut fi găsite uşor dintr-un *Repertoriu comercial*". Ca dovadă, Matei Gligor primise altă dată de la Paris o listă de preţuri de parfumerie. Tot aşa, argumentaseră că „se mai întîmplă să se primească scrisori particulare în plicuri adresate vreunui negustor, dat fiind că negustătorul era o persoană oricum mai cunoscută poştaşului şi în felul acesta scrisorile puteau ajunge mai sigur şi mai repede la destinaţia lor..."

Din lipsă de dovezi, arestaţii au fost puşi în libertate la 29 septembrie. Rămîneau însă suspectaţi, sub strictă supraveghere.

Abia tîrziu, după înfăptuirea României „visate", complicitatea tăinuită atîta vreme devenea un titlu de merit, o mîndrie expresă, un certificat naţional. Mîndrie pentru negustorul care cu bună ştiinţă sprijinise lupta pentru România unitară. Merit şi mîndrie pentru juristul de la Cancelaria cezaro-crăiască, pentru că îşi riscase propria libertate împărţind-o cu un revoluţionar din neamul său, pentru că prin complicitatea sa „lăzile cu pecete imperială" transportaseră manifeste revendicînd unitate şi independenţă naţională. Un titlu de mîndrie pentru frăţietatea revoluţionară româno-săsească. Mîndrie pentru tot ceea ce ţinuse aprinsă flacăra ieşirii la liman.

Lui Nicolae Bălcescu prima recunoştinţă i-a venit din partea lui Ion Voinescu II şi Dumitru Brătianu, în 1852-1853, şi a lui D. Bolintineanu în 1857-1858. Proclamaţia-necrolog din 7 ianuarie 1853 — anunţînd doliul ţării pentru cel stins la 29 noiembrie 1852 — fratele lui Ion Brătianu a încheiat-o cu: „Glorie eternă autorului *Cântării României*". În necrologul scris de Ion Voinescu pentru Bălcescu reproducerea versetului 7 din *Cântare* împreună cu rîndurile care-l însoţesc sînt o recunoaştere directă, un omagiu şi o tînguire pentru cel dispărut: „«Nu eşti frumoasă, nu eşti bogată? N-ai copii mulţi la număr care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului şi viitorul înaintea ta?... Pentru ce curg lacremele tale?» (*Cântarea României* de N. Bălcescu, în *România viitóre*, din anul 1850). Abia se împliniră doi ani de cînd cetirăm aceste duioase cuvinte ieşite din inima plină de doru-ţi a unuia dintre fiii tei cei mai buni, o! ţeara mea! şi iată că el se stinse ca o rază: ca o floare muri în floarea vieţei pe un pămînt strein".

Materialul documentar prezentat aici nu conţine cuvîntul magic „expres şi categoric" — pe care desigur l-am fi aşteptat cu toţii — cine e autorul *Cântării*? Şi nici intenţia acestui articol nu a fost de a face o reiterare exegetică a argumentelor vechi şi noi invocate pro sau contra unuia dintre autorii revendicaţi.

Atunci însă cînd trei dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Bălcescu din chiar perioada *României viitóre* îl consideră ca autor; şi s-au pronunţat ca atare nu numai fiindcă ar fi fost „o credinţă curentă pe aceea vreme" între emigraţi, ci fiindcă, lucrînd împreună la alcătuirea revistei, erau în măsură a şti mai multe; cînd, pe de altă parte, Alexandru Odobescu care, la Paris fiind, a tradus versete întregi din *Cântare*, din româneşte în franţuzeşte, pentru uzul lui Jules Michelet şi a inclus cu bună ştiinţă *Cântarea României* în ediţia din 1878 a operelor lui Bălcescu; cînd Ion Ghica a văzut un text al *Cântării* scris de mîna lui Bălcescu; cînd mesajul ideatic de la 1850 este

identificat în opera, concepţia şi activitatea lui Bălcescu; cînd însăşi rîvna pentru răspîndirea poemului în românimea toată a fost gînd din propriile-i gînduri; admiţînd că a putut exista un manuscris primar, un protoproiect ieşit din colaborarea V. Alecsandri (?) — Alecu Russo — N. ălcescu; admiţînd, nimic mai firesc, că între izvoarele de inspiraţie ale *Cântării* se numără şi *Dorinţele* din august '48 (redactate de Kogălniceanu): *Cântarea României*, în redactarea din 1850, nu poate lipsi din patrimoniul lui Bălcescu.

Restituirea se impune prin rolul istoric al eposului. Prin ceea ce s-a voit a fi el atunci: un text agitatoric, un manifest, o chemare de veacuri şi o incitare la revoluţie pentru unitatea şi independenţa naţională ce se credea iminentă în 1852. Acest rol nu l-a mai avut versiunea ponderată, trecută prin filtrul împrejurărilor speciale de la 1855 din ţară, pricinuite de războiul atunci în curs. Or, direct răspunzător de textul de la 1850, este ălcescu.

Din evocarea istorică a periplului acestor documente de vază ale istoriei noastre — textele Cântării României — **se relevă încă o dată marile figuri ale trecutului românesc care dădeau glas aspiraţiilor poporului. De-a lungul eroicei istorii a poporului român, marile creaţii ale spiritualităţii noastre s-au înscris în orbita mondială.**

În numărul viitor al Magazinului istoric **prezentăm „odiseea" uneia dintre aceste creaţii definitorii pentru valoarea culturii şi spiritualităţii româneşti din Secolul Luminilor —** Istoria Imperiului otoman, **de Dimitrie Cantemir — al cărei manuscris original, considerat pînă acum pierdut, a fost recent identificat în arhivele unei biblioteci din S.U.A. Într-un studiu scris în exclusivitate pentru revista noastră, autorul descoperirii, Virgil Cândea, va prezenta cititorilor** Magazinului istoric **fascinanta călătorie, prin spaţiu şi timp, a acestei scrieri şi a operei cantemiriene în lume.**

Care a fost soarta manuscriselor învăţatului principe, cum şi pe ce căi misterioase, pînă azi, a ajuns celebrul manuscris în posesia Universităţii Harvard (Massachusetts), în ce constă actualitatea contemporană a scrierilor domnitorului român? Iată doar cîteva din aspectele pe care cititorii le vor afla din studiul ce va fi publicat în numărul 1/1985 al revistei Magazin istoric, **prilej de evocare a** Istoriei Imperiului otoman, **fundamentală operă a istoriografiei româneşti şi universale la un sfert de mileniu de la apariţia** ediţiei princeps.

CERCUL DE STUDII SOCIALE

(Urmare din p. 27)

N. ălcescu, M. Kogălniceanu, C. Bolliac — activitate care a avut drept urmare crearea unui climat favorabil răspîndirii ideilor socialiste. „Const. A. Rosetti — scria *Drepturile omului* la 11 aprilie 1885 —, prin tendinţele lui umanitare şi prin poziţiunea ce ocupa a înlesnit avîntul socialismului în ţara noastră". Şi atunci, ca şi cu alte prilejuri, socialiştii şi-au revendicat dreptul de moştenitori ai celor mai bune tradiţii de luptă ale generaţiilor trecute, între care la loc de frunte se situa zestrea paşoptistă, declarîndu-se gata „a duce mai departe opera începută, dîndu-i însă, în acelaşi timp, de bază ideile ştiinţifice moderne care constituie socialismul".

La înmormîntarea lui C.A. Rosetti a participat şi o delegaţie a Cercului de studii sociale şi a redacţiei ziarului *Drepturile omului*, avînd în frunte steagul roşu, desfăşurat, pentru întîia dată într-o ceremonie publică, în calitate de emblemă a mişcării socialiste. „Ce mîndri călcam noi, cei tineri — îşi amintea I.C. Atanasiu — sub cutele steagului roşu, şi cu cîtă admiraţiune priveam pe mîndrul nostru stegar care era C.C. Bacalbaşa". La cererea familiei Rosetti, sicriul a fost transportat pe umeri pînă la criptă de redactorii *Drepturilor omului* şi de un grup de lucrători tipografi.

Primul Cerc de studii sociale din istoria mişcării noastre socialiste — de la a cărui constituire se împlinesc 100 ani — a adus, astfel, o preţioasă contribuţie la răspîndirea ideilor socialiste în rîndurile muncitorilor, ţăranilor şi ale altor categorii sociale.

Experienţa cîştigată a reprezentat un imbold pentru organizarea şi în anii următori, începînd chiar din 1887, a unor forme similare de acţiune politică şi de propagandă. S-a păstrat chiar şi titulatura de „cercuri de studii sociale", pe care o vor purta organizaţiile similare şi după 1893, cînd a fost creat Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, şi la începutul veacului nostru, şi în epoca interbelică, atunci cînd au funcţionat numeroase asemenea cercuri, cu structuri organizatorice adecvate noilor cerinţe istorice.

I.A.M.A.M. X

General-maior CONSTANTIN ANTIP

Între 3 şi 10 septembrie 1984, au avut loc în Suedia lucrările Congresului X al Asociaţiei internaţionale a muzeelor de arme şi istorie militară (IAMAM), asociaţie constituită în 1957 şi afiliată, din 1959, la Consiliul internaţional al muzeelor (ICOM), organism specializat al UNESCO. Potrivit statutelor, membri ai IAMAM sînt muzee şi instituţii ştiinţifice şi educaţionale similare, care deţin colecţii importante de arme, uniforme şi alte materiale militare, deschise publicului. Asociaţia urmăreşte stabilirea şi dezvoltarea de contacte între aşezămintele membre, facilitarea cunoaşterii şi studierii obiectelor din patrimoniul lor. Pentru realizarea acestui scop, IAMAM ţine congrese trienale, care supun dezbaterii o problematică de largă cuprindere din sfera istoriei militare, evoluţiei armamentului, a preocupărilor muzeologice.

Cel de-al X-lea Congres IAMAM a avut ca temă generală Secolul XVII — război, armament şi politică, cu extindere şi asupra primelor două decenii ale sec. XVIII, care a dat posibilitatea abordării unor subiecte de real interes, într-un evantai variat, referitor la fenomenul militar din intervalul de timp luat în considerare, a încheiat o rodnică confruntare de opinii pe planul cercetării ştiinţifice, un util schimb de experienţă pe tărîmul muzeografiei, în spirit constructiv, sub semnul unei concordii nu oficiale afişate, ci literalmente simţite. Cele aproape 30 comunicări prezentate au reliefat momente de seamă ale istoriei militare din epocă a diferitelor state (Suedia, Franţa, Rusia, Polonia, Moldova, Muntenia, Transilvania, Austria, Imperiul otoman, Marea Britanie, inclusiv coloniile din America de Nord), rolul unor personalităţi, precum Gustav II Adolf, Carol XII, Ludovic XIV, Petru cel Mare, Jan Sobieski, Dimitrie Cantemir, impactul continuat al inovaţiilor produse în organizarea armatelor permanente şi a miliţiilor nepermanente, în perfecţionarea armamentului şi a celorlalte mijloace de luptă, au înfăţişat unele colecţii de profil şi tipuri de arme albe şi de foc, precum şi modalităţi de conservare şi restaurare a obiectelor muzeistice.

Participarea românească s-a concretizat în două comunicări din partea Muzeului militar central din Bucureşti — Elemente de istorie militară în opera lui Dimitrie Cantemir şi Armele folosite de oştirile române în prima jumătate a secolului XVII —, care au îmbrăţişat toate cele trei diviziuni ale temei congresului. Ele au pus în evidenţă componenta militară a istoriei noastre, scopul căruia i-a servit puterea armată a românilor — apărarea fiinţei naţionale şi statale, idealurile libertăţii, independenţei şi unităţii poporului —, elementele specifice în domeniul organizării şi înzestrării oştirilor române, al strategiei şi tacticii, al formelor şi metodelor de luptă folosite împotriva diferitelor forţe agresoare, invadatoare. Toate acestea, tratate atît în contextul istoriei naţionale, cît şi al celei universale, prin contribuţia originală adusă la progresul artei militare, organizării aşezămîntului oştăşesc, perfecţionării armamentului, precum şi prin receptivitatea la tot ceea ce era nou, util şi aplicabil din teoria şi practica militară din alte state la condiţiile ţărilor române. S-a subliniat că bogatele tradiţii de luptă pentru dreptul naţiunii noastre de a-şi făuri propriile destine în condiţii de libertate, independenţă şi unitate sînt premise istorice ale doctrinei militare a statului român socialist, elaborate de preşedintele Nicolae Ceauşescu, a cărei expresie concentrată o reprezintă principiul cardinal că apărarea patriei este cauza şi opera întregului popor.

Programul a inclus şi activităţi practico-aplicative privind valorificarea ştiinţifică şi formativ-educativă a exponatelor, conservarea şi restaurarea obiectelor la cele două muzee din Stockholm care au avut responsabilitatea organizării acestei reuniuni internaţionale: Armémuseum (Muzeul armatei) şi Livrustkammaren (Muzeul armurilor regale), ultimul avînd tradiţii seculare, fiinţînd din anul 1628.

Congresul s-a bucurat de atenţia deosebită a conducerii armatei suedeze. Lucrările sale au fost deschise de generalul Lennart Ljung, comandantul-şef al Forţelor armatei suedeze, şi s-au desfăşurat în Aula mare a Colegiului superior al apărării.

Datorită solicitudinii directorului Muzeului armatei, dr. Bengt Holmquist, a directoarei Muzeului armurilor, dr. Kersti Holmquist, a unor colegi îndatoritori şi inimoşi care ne-au înnoptat, ca Lena Nordström, autoarea unui remarcabil album-catalog al armelor albe de la Livrustkammaren, am avut posibilitatea de a cunoaşte colecţii muzeale deosebite, lucrări de artă din palatul Drottningholm, castelele Gripsholm şi Skoklooster, cetatea Vaxholm, muzeul Vasa[1], complexul muzeal din oraşul Eskilstuna, cabinetul de artă de la vestita universitate din Uppsala, vestigiile istorice păstrate în catedrala Riddarholm — unde se găsesc capelele mortuare ale lui Gustav II Adolf, Carol XII, Carol XIV Ioan (Bernadotte) —, tradiţiile regimentului Södermanland din Strängnäs.

În ultima zi a fost ales Comitetul executiv al IAMAM, ca preşedinte fiind reconfirmat William Reid, director al National army Museum din Londra, unul din marii animatori ai asociaţiei.

Congresul de la Stockholm a demonstrat că, deşi discretă, activitatea Asociaţiei internaţionale a muzeelor de arme şi istorie militară — datorită unei generoase investiţii de competenţă, responsabilitate, pasiune şi entuziasm din partea celor ce participă la desfăşurarea ei — este eficientă.

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1974.

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Fapte şi personalităţi de seamă ale trecutului românesc, evocate în reconstituirile istorice din octombrie 1922 la Bucureşti: 1. Dragoş Vodă şi legendarul Radu Negru, voievozii din începuturile statelor de sine stătătoare româneşti, Moldova şi Ţara Românească; 2. Mircea cel Bătrîn şi Alexandru cel Bun, ctitori glorioşi ai neatîrnării pămînturilor străbune; 3. Vlad Ţepeş, cutezător apărător al dreptăţii şi al libertăţii; 4. Mihai Viteazul, voievod al unităţii româneşti, domn al „Ţării Româneşti şi Ardealului şi a toată ţara Moldovei"; 5. Avram Iancu, „crai al munţilor" şi exponent al unui întreg popor în lupta sa pentru dreptate socială şi unitate naţională; 6. Revoluţionarii paşoptişti jurînd pe stindardul naţional pentru Libertate, Dreptate, Frăţie; 7. 1859 — Unirea Principatelor, cheie de boltă a edificiului naţional; 8. Griviţa, cu ale ei ecouri eroice de pe cîmpul de bătălie, pe care armata română a consfinţit deplina independenţă a ţării. Reconstituiri realizate de pictorul Costin Petrescu; fotografiile se află în colecţia arhitect Radu Costin Petrescu din Bucureşti (**Făurirea statului naţional unitar**, p. 14)

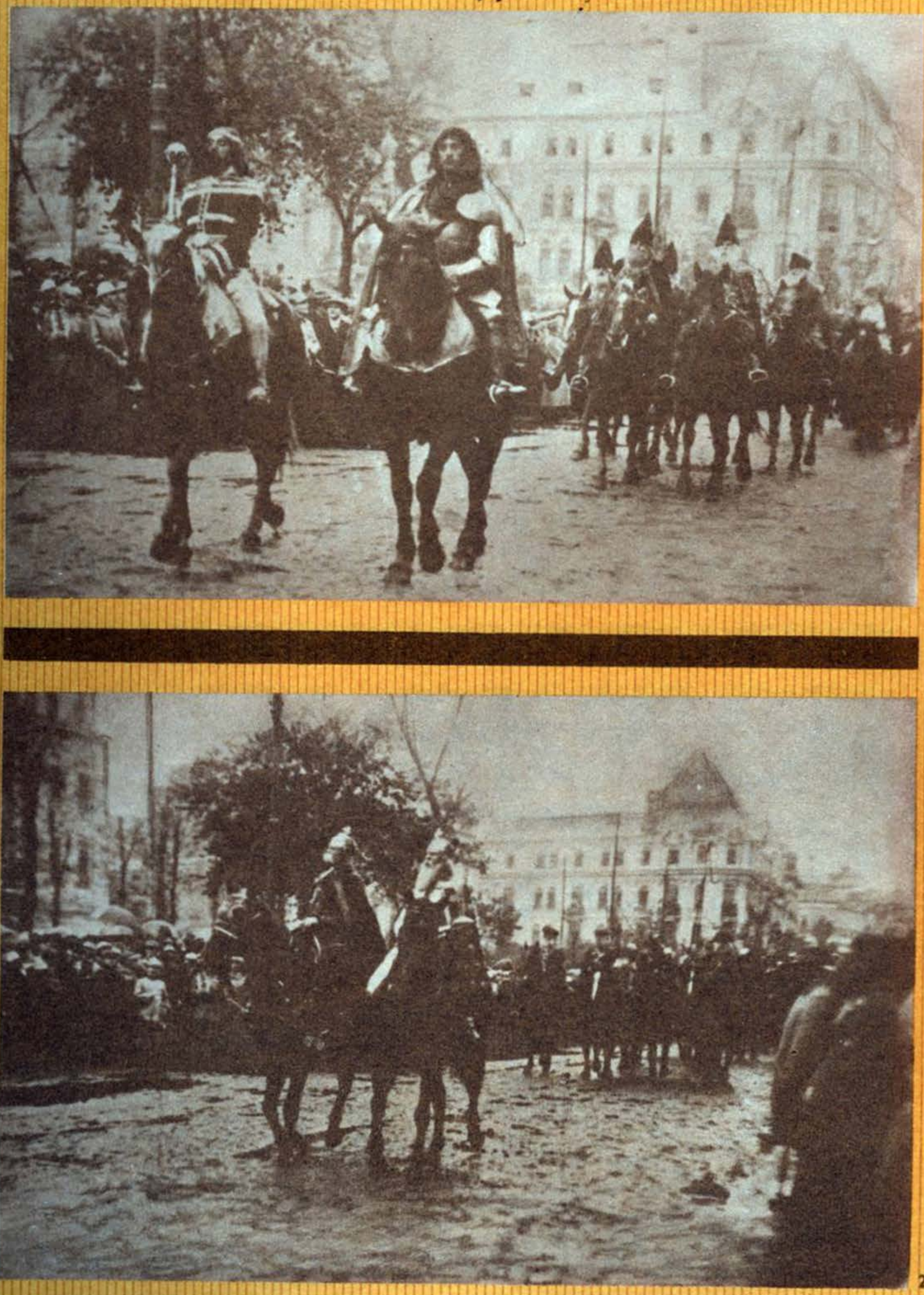

1

2

3

4

5

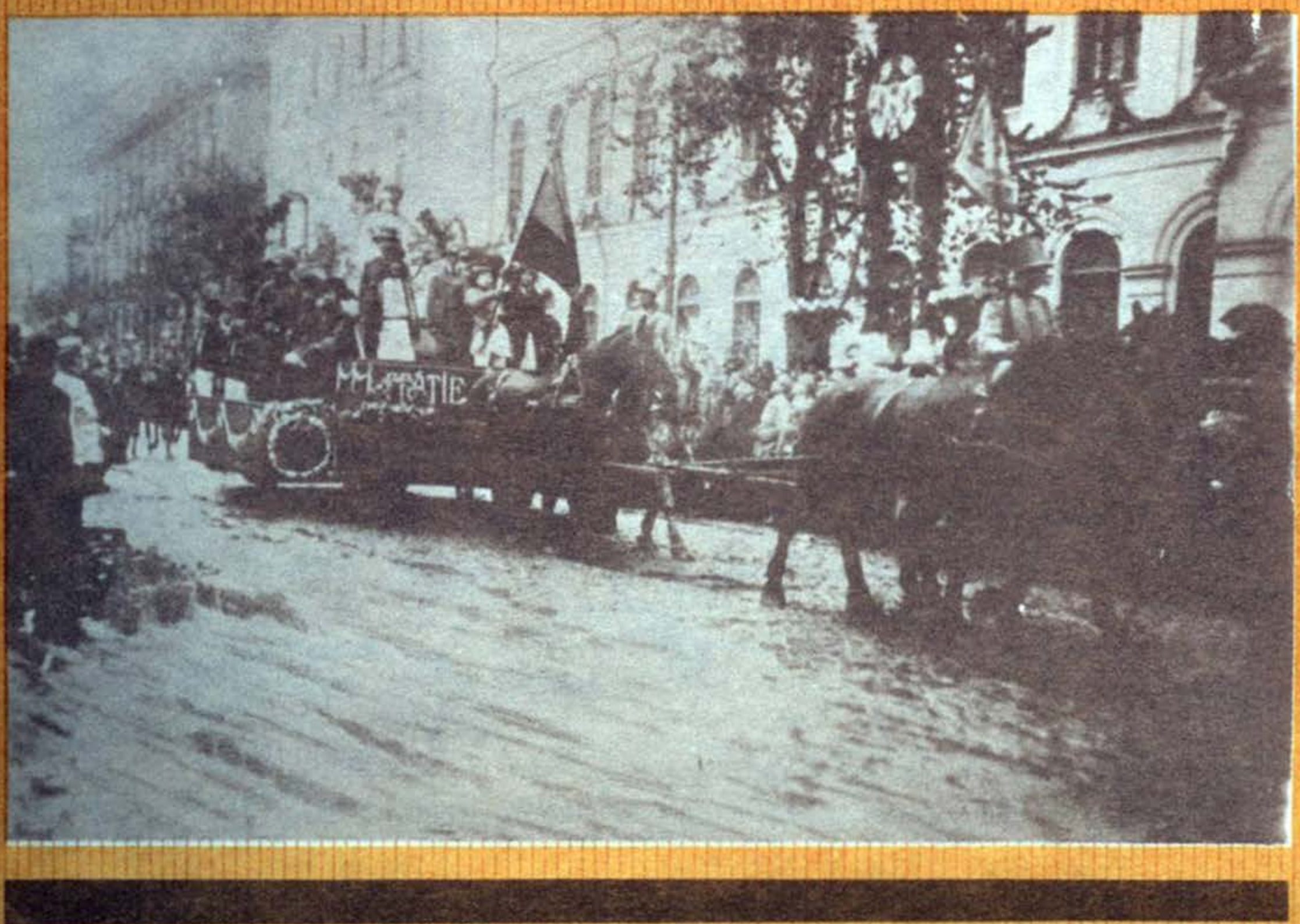

6

AMINTIRI CONTIMPORANE (IV)

V. A. URECHIĂ

La 10 aprilie 1881, V.A. Urechiă a fost numit ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, în cabinetul prezidat de Dumitru Brătianu. Acest an şi perioada ministeriatului său sînt evocate în însemnările pe care le-a publicat douăzeci de ani mai tîrziu (august-noiembrie 1901) în ziarul Secolul XX şi din care am selecţionat cîteva fragmente. Sînt cele din urmă pagini scrise şi date tiparului de V.A. Urechiă. La 10 noiembrie 1901 apărea ultimul fragment,

iar la 22 noiembrie, acelaşi an, savantul trecea în nefiinţă. În transcrierea lor, ca şi în cazul celor publicate în nr. 9, 10 şi 11/1984 ale revistei, am respectat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorului. Explicaţiile în paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat întreruperile de text prin trei puncte. Datele sînt pe stil vechi.

I. L.

Anul 1881 debutează rău, căci răpeşte naţiunei doi bărbaţi de valoare: pe Cezar Bolliac şi pe August Treboniu Laurian[1].

Cezar Bolliac era de mult timp scos afară din luptele vieţii prin o paralizie a limbii. Ce dureroasă impresiune îmi făcu într-o dimineaţă din toamna anului 1880 cînd, la şosea, ieşind pe poarta caselor unde locuiam, dădui de el! Stătea într-o birjă alăturea cu un fecior. Cînd mă văzu, dînsul mă recunoscu şi începu a-mi arăta prin gesturi că nu poate vorbi.

Celălalt bărbat pierdut în 26 februarie 1881 pentru naţiune fu Laurian. El muri de un cancer la limbă. Deşi operat la Viena, boala nu-l iertă. Şi deşi ştia Laurian unde e pus de d-zeu ţenchiul [măsură, hotar] vieţei lui, l-am văzut priveghind cu mare asiduitate zidirea caselor sale în care azi se află aşezat Liceul „Matei Basarab". Neuitatul membru al Academiei, autorul operei *Tentamen Criticum* pare că tocmai pentru un liceu destina palatul ce zidea.

Rolul lui A.T. Laurian în evoluţiunea noastră culturală fu destul de mare. Ca filolog ţinea mult la şcoala etimologistică a lui T. Cipariu. Zile rele avu în Academie cînd Odobescu, Alecsandri, Kogălnicearu şi cu mine începurăm lupta în contra acelei direcţiuni filologice. Ca istoric ne-a lăsat un manual cam prea plin de erori de istoria României, carte didactică. I se datoreşte prima ediţiune a operelor lui Şincai.

Mai înregistrăm şi altă pierdere a naţiunii din 1881. Generalul I. Ghica, fiul lui Grigore Ghica, domnul Moldovei, şi agentul ţării la Petersburg. Ca toţi fiii bunului domn care luptă pentru unirea Principatelor, Beizade Iancu Ghica era un bărbat de mare distincţiune şi bun român. L-am cunoscut de aproape, că mi-a fost naş la a doua mea căsătorie. Moartea lui a fost regretată de toţi cari l-au cunoscut.

În februarie 1881, vechi şcolari ai vechiului Liceu „Sf. Sava", ajunşi mari bărbaţi de stat, se decid a ridica prin subscripţiune un palat pentru acel liceu. Domnii Grigore Grădişteanu, general Florescu, Alexandru Florescu, A. Orăscu, B. Boerescu, dr. Marcovici, Ioan Zalomit, I. Ghica, C.A. Rosetti, colonel Creţeanu, D. Vernescu, colonel A. Schino, C. Bosianu, P. Săvescu, Moscu Ascher apelă la public în favoarea vechiului liceu care

[1] August Treboniu Laurian (1810-1881), lingvist şi istoric român, membru al Academiei române; împreună cu N. Bălcescu a întemeiat revista *Magazin istoric pentru Dacia*. (*Magazin istoric*, nr. 5/1967.)

nu are un local demn de dînsul.

În primele zile din martie, prefectul din Iași telegrafiază Ministerului de culte și instrucțiuni publice că un mare scandal s-a petrecut în școala normală „Vasile Lupu". Școlarii s-au declarat pe față adepți ai socialismului, ca unii ce frecventau asiduu pe reprezentanții din Iași ai acestei doctrine și îndeosebi pe d. profesor Nădejde[1].

În Cameră, d. profesor T. Maiorescu face din această manifestare o acuzare pentru partidul liberal de la putere, zicînd că nu e un partid de ordine și că guvernul I. Brătianu „tolerează, ba încă apără în România pe nihiliști și pe alți împrăștiitori de idei revoluționare".

Ceea ce putea da o aparență de adevăr acestor acuzațiuni era tăcerea absolută a inspectorului general al școlilor din Moldova, pe atunci Dumitrescu-Iași, despre cele întîmplate. Revizorul școlar vechi, d. Chiriță, atunci înlăturat de la post, în o epistolă ce-mi adresă la 18 martie afirma chiar că introducerea socialismului între școlarii din școlile din Iași era „lucrare patronată de înalta autoritate școlară din acel oraș".

Încă la 14 martie, ministrul școalelor îmi dete însărcinarea de a „pleca imediat la Iași, unde examinînd îndeaproape cazul să raportez telegrafic descoperirile și să propun măsurile necesare de îndreptare". M-am dus la Iași și am făcut împreună cu rectorul Universității, d. Culianu, o serioasă anchetă și am constatat marea înrîurire ce socialiștii exercitau în aproape toate școlile din Iași, pînă și în școala centrală de fete. „În sine însuși, ziceam ministrului, în urma anchetei, socialismul nu ar trebui să ne sperie, căci multe din doctrinele lui le poate adopta și liberalul democrat".

Dar amintind de această anchetă ce am făcut la Iași în a doua jumătate din martie, e locul să relevez o curioasă contrazicere între vorbirea de la Cameră a d-lui T. Maiorescu și între aceea a jurnalului său *România liberă*. Pe cînd vestitul profesor acuza pe I. Brătianu că nu împiedică o propagandă ca cea de la Iași, *România liberă* scria: „Dacă o credință este să-și facă drumul, apoi nu chivăra jandarmilor o poate opri. Atît mai rău pentru cei ce nu înțeleg aceasta: noi vorbim verde și pentru toți, căci așa reese adevărul, etern și imutabil, din lumina convingătoare a istoriei neamului omenesc".

Alt ziar conservator, *Timpul* găsea ocaziune din constatarea propagandei socialiste din a doua capitală a țării, să facă opoziție guvernului liberal și să o justifice pe motivul că socialiștii sînt cei mai învățați oameni și că ei nu pot să nu se revolte contra partidului de la putere, care e compus din nulități. „Frații Nădejde, de exemplu, sînt amîndoi tineri cu știință de carte, am putea zice că în degetul lor cel mic

Cezar Bolliac

au mai multă știință decît Costinescu ori Crăciunescu în capete. Ca merit se poate adaoga că în lipsă totală de mijloace, de vreme ce sînt dintr-o familie foarte săracă, ei tot ce știu au învățat într-un oraș de țară, fără a face un pas în străinătate. Cu toate astea ei știu limbele clasice, mai multe limbi moderne, au înghițit cu ardoare ceea ce le-a venit în mînă din științele naturale. E firesc ca asemenea naturi energice să fie izbite de spectacolul încurajării sistematice a nulităților, să îi apuce un fel de disperare de viitorul societății în care trăiesc și să-și deschiză perspectiva unei reforme prin răsturnarea radicală a tot ce există"[2].

Bravo jurnal conservator!

În martie 13. Academia a ales [un] comitet de 5 membri să supravegheze expoziția de belle-arte: V.A. Urechiă, D. Sturdza, T. Maiorescu, P.S. Aurelian și Em. Bacaloglu.

I. Brătianu[3], triumfător în urmărirea idealului generațiunii sale, cere regelui dreptul de a se retrage pe cîtva timp de la putere, căci se simte cu totul obosit. Cu regret primește regele demisiunea lui I. Brătianu și, după recomandațiunea lui, dă ministerul lui D. Brătianu[4].

Vorba că voi fi numit ministru circula deja de la începutul anului 1880. Mie, spun drept, nici prin gînd nu-mi trecea acum așa ceva, deși mă credeam că eram și eu „ministeriabil", după ani și ani de lupte și de lucrări în ramura școalelor. Știam însă că pentru a te impune lui I. Brătianu, trebuie să te știe nu numai devotat — ceea ce eram — partidului liberal, dar și o forță oarecare electorală în vreun județ al țării. Apoi cu de aceste eu nu mi-am bătut niciodată capul. Gașcă județeană n-am înjghebat niciodată, nicăiere. De aceea credeam că-mi trecuse de mult rîndul de a fi ministru liberal. Mă mulțumeam cu convingerea că făcusem ilustri cu munca mea pe mulți miniștri ai cultelor și ai școalelor, de la 1855 la 1870.

Tocmai aceasta răspunsei lui C.A. Rosetti, găsindu-mă din întîmplare cu el într-un vagon, la ocaziunea întoarcerii lui, pare-mi-se, de la Iași. Modestul meu răspuns impresionă pe marele meu amic și cînd îi veni ocaziunea nu se lasă pînă nu mă impuse în ministerul D. Brătianu.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1979.

[2] Articolul a fost scris de Mihai Eminescu, pe atunci redactor la *Timpul*.

[3] I.C. Brătianu era prim-ministru și ministru de finanțe în cabinetul format la 22 ianuarie 1880.

[4] La 10 aprilie 1881 s-a format un nou guvern liberal, prezidat de D. Brătianu.

Nu mă gîndeam de loc că în adunarea intimă ce se ţinu la C.A. Rosetti în dimineaţa zilei de 10 aprilie şi la care eu nu mă putusem duce, avînd curs la Universitate, avea să se facă vorba de mine.

După terminarea cursului meu, mă întorceam spre casă, prin Calea Victoriei. În dreptul Teatrului [Naţional] mă întîlneşte C.A. Rosetti.

— Am fost la tine la şosea, îmi zise el; haide, peste o jumătate de oră trebuie să jurăm.

— Să jurăm?

— Ei da, ce, nu ştii? Eşti ministru la culte şi eu la interne. Şi-a bătut joc de noi Dumitru Brătianu, adaogă Rosetti rîzînd.

Tablou!

— Du-te de-ţi pune fracul!

— N-am frac...

Am închiriat unul de la magazinul de haine din colţul bulevardului Academiei. Nu-mi venea bine; avea mînecele lungi de bălălăiau. Eram ridicol.

Cu puţine zile înainte de intrarea mea în minister, Societatea etnografică din Paris, sub preşedinţia bătrînului Carnot m-a ales membru.

În acelaşi an, 1881, sînt numit membru de onoare al Societăţii franceze pentru proprietatea literară. La această societate a lucrat mereu amicul meu stimat d. Trandafir Djuvara[1].

Cea dintîi scrisoare ce am scris în ziua de 10 aprilie fu următoarea către mama mea: „Dragă mamă, Am intrat în mare bucluc. De unde mă pregăteam să petrec în pace sarbătorile cu voi, mă pomenii chemat la minister. Ţie ţi-o fi părînd bine, ca mamă ce eşti, dar mie zău, nu! M-am supus de nevoie, nu va ţine însă aceasta prea multe luni.

Acum o rugăciune ţie: Omenirea nevoiaşă este multă şi pe cît de nevoiaşă, pe atît nu se uită la mijloacele prin care să-şi îndestuleze nevoile. Se poate ca ştiind că-mi eşti mamă, unii să vină să te roage să intervii în favoarea lor, chiar dacă cauza lor n-ar fi dreaptă. Zi-le la toţi: nu mă amestec, căci Vasile mi-a zis să nu-i scriu pentru nimeni, sub nici un pretext. Dacă cererea dumitale e întemeiată, fii sigur că n-ai nevoie de mijlocirea mea.

Aşa o să scapi şi tu de supărări şi eu de mîhnirea de a nu-ţi satisface uneori cererile".

Prima preocupare a momentului pentru ministerul din

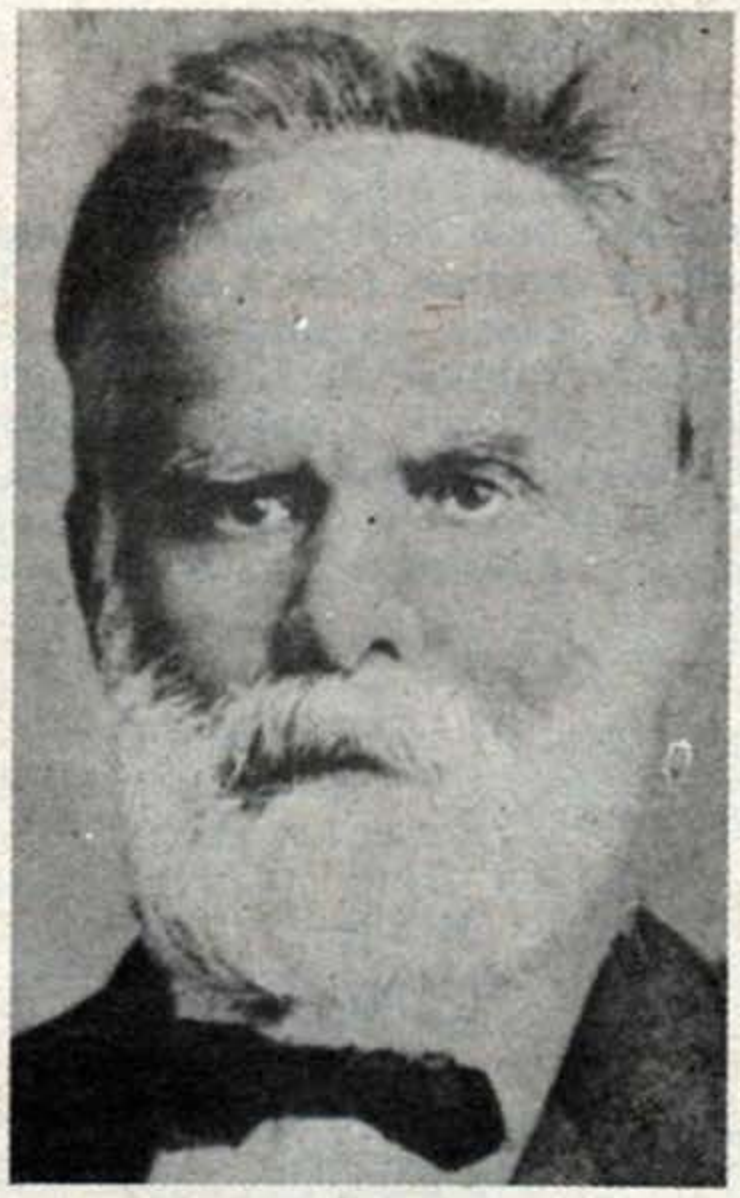

A. T. Laurian, „neuitatul membru al Academiei"

care făceam parte fu aceea a organizării serbărilor încoronării.

S-a agitat mult întrebarea dacă să se facă ori nu coroană preţioasă pentru regele nostru. M.S. Regele dispoză să nu i se ofere insignii ale vechiului despotism, ci numai o simplă coroană făurită din oţelul unui tun din cele luate de la turci la Plevna de bravii noştri oşteni. Reginei ne hotărîrăm să oferim o coroană mică de aur. Cu pregătirea acesteia fui însărcinat eu de către Consiliul de Miniştri. Am crezut bine ca să fie fabricată chiar în ţară. Casa Resch fu însărcinată cu lucrarea.

Se fixă serbarea cea mare a încoronării pentru 10 mai. Eu mă ocupam zilnic de programul serbării şi de redacţiunea şi ilustraţiunea hrisovului de proclamare a regalităţii.

O amintire personală. Toţi miniştrii aşteptau sosirea curţii [la mitropolie] tocmai jos la arcul triumfal organizat din cele patru coloane de la capătul de jos al aleei ce urcă dealul din faţa turnului. De mai multe zile timpul era foarte nestatornic, mereu burniţa de ploaie. Unele rîuri se revărsau şi în multe părţi calea ferată era întreruptă. Noi ne temeam că şi în această zi măreaţă nu va lipsi ploaia. Chiar cu puţine minute înainte de sosirea M.S. Regelui călare şi a trăsurii de gală în care venea M.S. Regina şi A.S.R. principele Leopold [fratele lui Carol I] şi fiii săi, cerneau norii o ploaie fină neplăcută.

— Dă-ţi demisiunea din minister, dragă Urechiă, îmi zice C.A. Rosetti.

— De ce?

— Cum de ce? Eşti ministrul Bisericii şi n-ai putut obţine de la Dumnezeu o zi cu soare pentru astăzi?

— Atunci să-şi dea demisia colegul de la lucrările publice, că el e de vină.

— Cum aşa?

— Păi iaca bine — Eu am trimis la timp raportul ministerului meu către Dumnezeu, cerîndu-i zi cu soare, dar mesagerul meu s-a oprit în cale, căci n-a putut trece, fiind luate de ape podurile colegului Dabija[2].

Un rîs mare porni de la C.A. Rosetti şi se întinse în tot grupul de funcţionari înalţi care erau împreună cu noi, miniştrii. Cei mai depărtaţi de grupul nostru rîdeau şi ei, pe credit, căci nu ştiau de ce se rîdea.

În cortegiul minunat de care alegorice a luat parte institutul Urechiă[3]. Principalele faze ale istoriei noastre din trecut de la împăratul Traian pînă la Mihai Viteazul erau reprezentate în cortegiul istoric organizat de institutul meu. Regretatul artist Mihai Galilo din Iaşi şi nu mai puţin regretatul artist de la Teatrul Naţional [Constantin] Dimitriadi au fost însărcinaţi cu organizarea acestui cortegiu.

---

[1] Trandafir Djuvara (1856-1935), diplomat român, autor de lucrări de teoria şi istoria dreptului; a condus revista *Ateneul român*.

[2] Colonelul N. Dabija era ministrul lucrărilor publice în guvernul prezidat de D. Brătianu.

[3] În 1871 a înfiinţat, la Bucureşti, un liceu particular de băieţi, intitulat „Institutul V.A. Urechiă"; între elevii săi s-a aflat şi dramaturgul Al. Davila, care mărturisea că profesorul şi directorul său îi insuflase dragostea şi pasiunea pentru cercetarea trecutului poporului român.

Z. V. UDALȚOVA (U.R.S.S.)

Interesul pentru istoria Bizanțului în creștere

Păstrăm încă în caietele noastre numeroase pagini cu impresii ale participanților la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care a avut loc în august 1980, la București. Impresii despre ospitalitatea românească, despre însemnătatea și buna organizare a acestei reuniuni științifice, despre locul pe care diversele ramuri ale științei istorice l-au ocupat în cadrul dezbaterilor. Printre aceste impresii sînt și cele ale prof. Zinaida Vladimirovna Udalțova, directoare a Institutului de istorie universală din Moscova, membră corespondentă a Academiei de științe a U.R.S.S. și bizantinolog de reputație mondială, care — la rugămintea noastră — ne-a vorbit despre modul cum au ilustrat lucrările reuniunii de la București nivelul de cercetare atins de știința despre istoria Bizanțului.

— Întreaga mea viață m-am ocupat de istoria Bizanțului și a relațiilor lui cu Rusia veche, cu popoarele slave, cu cele din Peninsula Balcanică, cu Italia și Europa apuseană. Acestor teme le și sînt consacrate toate lucrările mele (*Italia și Bizanțul în sec. VI, 50 ani de bizantinologie sovietică, Lupta politică și de idei în Bizanțul timpuriu* etc.). Destul de multă vreme m-a preocupat istoria social-economică a Bizanțului, dezvoltarea Imperiului bizantin din punct de vedere feudal: evoluția orașelor, locul lor în mersul societății, luptele sociale etc. În ultimii ani, mi-am cantonat strict activitatea științifică în domeniul civilizației bizantine. Sectorul de istorie a Bizanțului, pe care îl conduc în cadrul Institutului de istorie universală, pregătește o lucrare colectivă în trei volume, intitulată *Istoria civilizației bizantine*, la care eu sînt autoarea cîtorva capitole.

Consider că în istoria universală istoria Bizanțului ocupă un rol important, ceea ce s-a ilustrat și la al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, bizantinologiei consacrîndu-i-se aici, un loc „favorit", în economia lucrărilor reuniunii. În afara raportului *Europa de Răsărit, arie de convergență a civilizațiilor*, prezentat de academicianul Emil Condurachi și de dr. Răzvan Theodorescu, în cadrul secției *Mari teme*, multe alte intervenții au tratat istoria Bizanțului, relațiile dintre regiunile balcanice și Imperiul bizantin.

De asemenea, tradiționala „zi bizantină", care se ține la toate congresele internaționale de istorie, a fost dedicată, de data aceasta, geografiei istorice a Bizanțului și țărilor aflate în relații cu el. Între rapoartele principale, care au tratat răspîndirea civilizației bizantine în zona insulelor din Marea Egee și a litoralului, mi s-a părut deosebit de interesant cel prezentat de profesorul Dimitri Obolensky din Marea Britanie, despre propagarea culturii bizantine în Marea Egee, în Balcani și Crimeea. La fel de importante comunicări s-au ținut în cadrul Comisiei bizantine, ale cărei ședințe au fost conduse de cunoscuta bizantinoloagă franceză Hélène Ahrweiler[1], aleasă, aici, la București, secretar general al Biroului Comitetului internațional de științe istorice. Totodată, și la *Secțiunea cronologică* din cadrul congresului s-au abordat teme de istorie a Bizanțului. La secția prezidată de mine, *Raporturile est-vest în evul mediu*, vreau să remarc raportul consacrat relațiilor Bizanțului cu popoarele nordului, al unui cercetător finlandez, Heikki Kirkinen. Tot în timpul reuniunii de la București, s-a întrunit Asociația internațională de studii bizantine, condusă de academicianul Herbert Hunger, președintele Academiei austriece de științe. În cadrul acestei ședințe, la care au participat toți bizantinologii aflați la București și la care eu am fost aleasă vicepreședintă a Asociației, s-a hotărît tematica rapoartelor pentru congresul de bizantinologie de la Viena [care a avut loc în 1981].

Cercetările despre Bizanț au atins un înalt nivel de dezvoltare în multe țări; în afara U.R.S.S., dintre cele socialiste, România, Iugoslavia, Cehoslovacia se află pe primele locuri, iar dintre cele apusene, în Franța, Anglia, Belgia, Italia această știință a cunoscut o amploare deosebită. De aceea, a fost foarte plăcut și foarte util pentru mine să-mi întîlnesc la acest congres colegii de profesie și să schimbăm opinii despre ultimele noutăți în cercetarea Bizanțului.

Interviu consemnat de Florentina DOLGHIN

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1983.

„În cea dintîi jumătate a veacului XVIII-lea trălau la Pleşoi, în Romanaţi, de unde şi-a luat numele această familie de boiernaşi olteni, fraţii Radu şi Dumitraşcu. Începeau acolo, la 1734, clădirea bisericii cu hramul Sf. Mihail şi Gavril. Familia avea case şi la Cerneţi, oraşul de scaun [pe atunci] al Meiiedinţilor, unde, la sfîrşitul aceluiaşi veac, alţi Pleşoieni începură zidirea unei biserici cu hramul Sf. Niculae şi Spiridon".

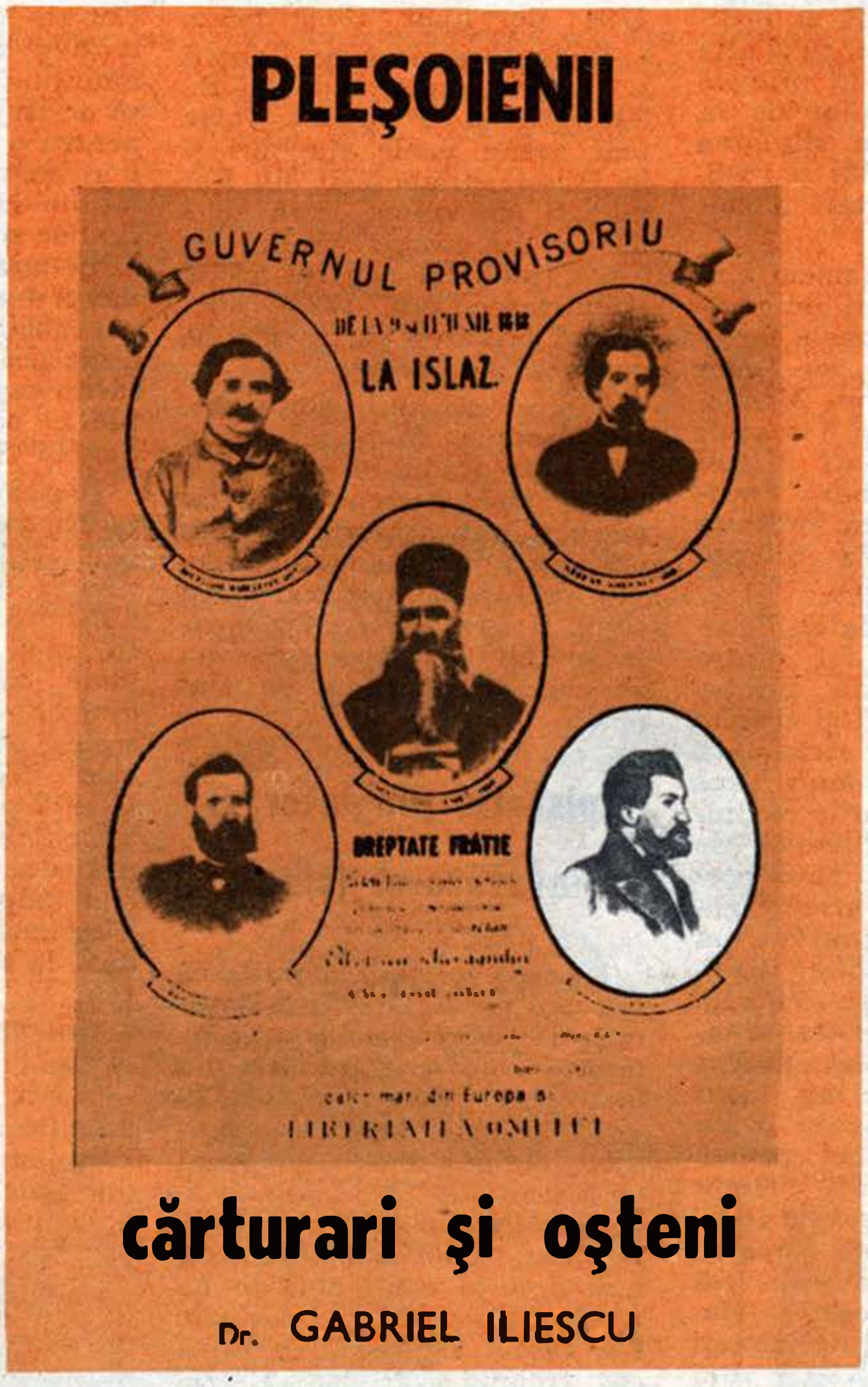

cărturari şi oşteni

Dr. GABRIEL ILIESCU

Astfel îşi începea, în 1915, Nicolae Bănescu comunicarea făcută la Academia română despre *Un dascăl uitat — Grigore Pleşoianu*, reînviind figura unui harnic cărturar iluminist de la începutul sec. XIX. Însuşi faptul că un istoric de talia marelui bizantinolog se apleca asupra acestui cărturar arată că familia Pleşoienilor a jucat un rol important în anumite momente ale istoriei patriei. De altfel, această familie era mult mai veche decît prima jumătate a veacului XVIII şi se găsea răspîndită în toate judeţele Olteniei. Încă la 15 iulie 1475, Basarab Laiotă întărea mănăstirii Cozia stăpînirea asupra satului Pleşoni (Pleşoi, într-un alt document, din 9 septembrie 1478), din apropiere de Rîmnicu-Vîlcea. Domnitorul îşi întemeia dania pe unele hrisoave mai vechi, încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn; aşadar, începuturile Pleşoienilor vîlceni coboară spre zorii istoriei noastre medievale, în vremea întemeierii statului feudal Ţara Românească.

Un alt sat Pleşoi (sau Pleaşov) apare menţionat într-un document din primul an de domnie (1512-1513) al lui Neagoe Basarab. Această aşezare era situată în fostul judeţ Olt; acum aparţine de Teleorman. Găsim un sat cu acelaşi nume şi în judeţul Dolj, menţionat în anul 1538-1539. Acesta fusese cotropit de un mare boier, Oprea paharnicul; drept urmare, „nişte rumâni din Pleşoi, *Stoica*, cu fraţii lui, *Turcin* şi verii lui Turcin" s-au ridicat cu pîră în Divan „dzicînd că au şi ei moşie în Pleşoi". Justiţia feudală şi-a spus însă cuvîntul: domnul ţării, Radu Paisie, nu a îngăduit reclamanţilor să vină la judecată cu 12 jurători, ci a întărit stăpînirea lui Oprea paharnicul, pe baza hrisoavelor pe care acesta le avea de la Vlad vodă Înecatul, Vlad Vintilă vodă de la Slatina şi Moise vodă.

În sfîrşit, a existat şi satul Pleşoii de Romanaţi, menţionat pentru întîia oară într-un document din 18 aprilie 1630, cînd un anume Drăgan vindea popii *Ciochină* din Pleşoi o ocină aflată la Cîrnogani. (Pe spatele documentului se vedea

o scurtă însemnare: „Aciastă moșie o au vîndut Pleșoianii... la 24 noiembrie, leat 7216 [1707]".

Evoluția primilor Pleșoieni nu se distinge, în acești ani de început, prin ceva deosebit. Sînt aidoma sutelor și miilor de mici stăpînitori din satele românești: oameni gospodari, lucrîndu-și ogoarele în vremuri de pace, ostași credincioși țării în momentele de restriște. Acești Pleșoieni pot fi întîlniți, vreme de secole, ca și alte familii de patrioți, în primele rînduri ale slujitorilor de la curțile domnești, în vîltoarea revoluțiilor de la 1821 și 1848, în opera de dezvoltare a culturii românești.

Sînt, totodată, oameni cinstiți, al căror cuvînt are greutate și căutare. Numele lor — un *Dumitru* logofăt, un *Tudor* sau un *Boarul* ori un *Mircea*, în vremea lui Mihai Viteazul; un *Stoica* logofăt ori *Mihail* logofăt, sub Alexandru Coconul — apar adesea întîlnite printre martorii la diferite vînzări sau hotărnicii.

În vremea lui Matei Basarab (1632-1654), doi dintre Pleșoieni se afirmă printre devotații sprijinitori ai acestui domn de țară, în străduința lui de a restabili domnia Țării Românești în rosturile ei dintru început. Este vorba de *Drăghici* logofăt și *Iani* postelnic (acesta din urmă figurînd ca Iani Pleșoianul într-un act din 14 noiembrie 1628). Ei l-au însoțit pe viitorul domn în pribegia sa transilvană, apoi au luptat pentru înscăunarea lui și au făcut parte din delegația de boieri ce a mers la Istanbul, pentru confirmarea domniei. Drept răsplată, la 24 octombrie 1632, la puțin timp după urcarea pe tron, Matei Basarab le-a dăruit satul Stejarul, în Mehedinți (nu departe de Cerneți — unde în veacul XVIII vom avea semnalați alți Pleșoieni), *„pentru că au slujit cu dreaptă și credincioasă slujbă domnului și țării în Țarigrad și cînd au venit vrăjmașii asupra țării și domnului, în București, cu oaste și cu mare război* [subl. ns.]".

Apoi, din nou, o bună bucată de vreme, Pleșoienii reintră într-un con de umbră, numele lor apărînd cînd și cînd, îndeosebi în legătură cu diverse tranzacții de proprietăți și în chip de ctitori. Am amintit mai înainte de ctitoria din 1734 a fraților *Radu* și *Dumitrașcu*, în Pleșoii românățeni. Spre sfîrșitul veacului XVIII — un *Radu Pleșoianu*, împreună cu rudele sale *Stoian* și *Dimitrie* începea zidirea unui alt lăcaș, la Cerneți. Ridicat de ei numai „pîn-la ferestrele cele de jos", acest monument a fost isprăvit în 1794 de Ioan Glogoveanu.

Radu Pleșoianu din Cerneți a avut, la rîndul său, doi fii, *Gheorghe* și *Paraschiv*, care mai aveau unele stăpîniri și în Pleșoii strămoșești din Romanați, de vreme ce în 1803 dădeau un înscris vărului lor *Ghiță* (probabil nepotul acelui Dumitrașcu din 1734) adeverind primirea părții ce li se cuvenea din moșie.

Dintre aceștia, Gheorghe, care semna în acte „Hagi Ghiță sin Radu Pleșoianu", a murit fără descendenți. Paraschiv s-a căsătorit cu Uța (Elisaveta) Greceanu din Tîrgu Jiu, cu care a avut mai mulți copii: *Grigore*, *Ana (Anicuța)*, încă o fată, al cărui nume nu ne este cunoscut, și pe *Dumitru*.

Epistatul plagiator și învățătorul jălbar

Dintre aceștia, activitatea cea mai prodigioasă a desfășurat-o *Grigore Pleșoianu* — *„Cărturarul"*. Potrivit tradiției din familie, el s-ar fi născut la 1798. Nicolae Bănescu — pornind de la o afirmație făcută de însuși Grigore Pleșoianu în prefața *Istoriei Ghenovevii din Brabant*, publicată în 1838 („fiind eu în vîrstă abia de ani treizeci") — crede că Grigore s-a născut în 1808. În acest caz, trebuie să fi fost un copil excepțional de dotat, de vreme ce după studii la Școala lui Eliad (Heliade Rădulescu), îl întîlnim, la nici 17 ani, autor de manuale școlare! Este vorba de un *Abecedar greco-român cu frumoase dialoguri, rugăciuni, legi moralicești, idei fysicești, gheograficești și istoricești*, scos de Grigorie Pleșoianu și Gheorghe Librier, în anul 1829. Cartea a avut o istorie aparte. Succesul ei a fost atît de mare, încît doi ani mai tîrziu, epistatul tipografiei (supraveghetorul, responsabilul de carte), Vasile Manole, a reeditat-o, adăugîndu-i și o parte cu cuvinte bulgărești. Faptul n-ar fi stîrnit atîtea discuții dacă ingeniosul epistat nu și-ar fi tipărit cartea pe numele său, omițîndu-i însă pe autorii primei ediții! Așa însă, pregătind, în 1834, ediția III a acestei (se pare) mult căutate cărți, Pleșoianu avea motive să se plîngă că „un ambițios, dacă ne este iertat să ne slujim de astfel de vorbă pentru o astfel de persoană..., mai adause la vreo două trei foi de la început și cîte un rînd de sîrbește... El, ca epistat al tipografiei și ca cel ce găsise lucrul d-a gata, le vîndu [aceste noi abecedare] ceva mai jos decît noi. Lucru care ne făcu să nu mai putem vinde bucățile ce ne mai rămăsese făr-a păgubi".

Depășind aceste prime avataruri ale activității publicistice, Grigore Pleșoianu a desfășurat o prodigioasă carieră didactică și editorială. Mai întîi, pînă în 1832, la Craiova, unde, cum scrie Heliade Rădulescu, „primii profesori [la școala nou înființată în locul celei deschise de Obedeanu la 1812 și desființată după evenimentele din 1821] fură numiți doi din elevii mei, Stanciul Căpățineanu și Grigore Pleșcianul", iar după această dată la școala din Cerneții natali.

Om deosebit, al cărui ideal — așa cum afirmă N. Bănescu — „era de a sluji, cu toate puterile sale, patriei", Grigore Pleșoianu înțelegea să facă din școală un factor eficient de educație, străduindu-se în primul rînd să determine îmbunătățirea condițiilor de viață pentru profesori. La 13 iunie 1832, el a alcătuit un memoriu în care atrăgea atenția asupra necesității de a se asigura profesorilor condiții de viață (în principal, venituri materiale) și după încetarea activității propriu-zise. Rezoluția lui Barbu Știrbei, unul din eforii școalelor din acea vreme, sublinia că „drepturile profesorilor care se jărtfesc pentru învățătura tinerimii... sînt vrednice de a se lua în băgare de seamă", dar pentru cutezanța jălbarului, care în-

drăznise să pună o seamă de condiţii, hotăra că „volnic este provizorul să-l sloboază din slujbă şi să orînduiască pe altul". În consecinţă, Pleşoianu a părăsit Craiova, luînd drumul Cerneţilor.

Grigore Pleşoianu a continuat însă să-şi afirme deschis opiniile. Atitudinea sa pornea din spiritul de dreptate şi echitate ce-l anima, ca şi din convingerea că, în epoca de redeşteptare pe care o trăiau principatele după revoluţia lui Tudor Vladimirescu, se impuneau transformări radicale în viaţa societăţii, inclusiv tratarea în mod egal a oamenilor, idee ce căpăta o circulaţie tot mai mare în epocă şi va fi regăsită în programele paşoptiste. În acest spirit, considerînd că deţinerea de privilegii de către purtătorii de titluri boiereşti este contrară echităţii, în 1834 a adresat o cerere ocirmuirii de Mehedinţi prin care renunţa la rangul de postelnicel, pe care-l deţinea, şi, implicit, la scutirile de dajdie pe care le asigura acest rang.

De această dată însă răspunsul nu i l-a mai dat Eforia şcoalelor, ci însuşi domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica; socotind demersul lui Grigore Pleşoianu ca o gravă abatere de la „moralul" unui dascăl, domnitorul n-a voit să-l lase nepedepsit: „Deci fiindcă într-această cerere a Pleşoianului se priveşte o lipsă de firească înţelegere spre a socoti şi a pricepe sfinţenia unor legiuiri pe carele atîtea veacuri le-au consfinţit..., numitul, ca un prost de minte şi lipsit de moralul ce trebuia să aibă în însărcinarea ce i s-au dat asupra educării tinerimei, să se depărteze din slujbă".

Porunca domnească n-a fost pusă totuşi în aplicare, căci Pleşoianu se dovedise prea destoinic dascăl. Eforia şcoalelor a tergiversat luarea unei hotărîri pînă în 1836, dîndu-i posibilitatea lui Pleşoianu să se retragă el însuşi. Ceea ce dascălul din Cerneţi a şi făcut, dedicîndu-se profesiunii de inginer hotarnic. Inginerii hotarnici erau puţini la număr (cinci în ambele principate) şi, ca atare, se bucurau de multă preţuire.

Dacă activitatea didactică — în pofida unui remaracabil talent şi a străduinţelor sale — i-a adus lui Grigore Pleşoianu o serie de necazuri, deosebit de fructuoasă s-a dovedit activitatea editorială, de autor de manuale şi traducător. În afară de amintitul *Abeţedar greco-românu* — ale cărui peripeţii nu l-au descurajat — Pleşoianu a mai scos, în româneşte, un *Abeţedar înlesnitor pentru învăţătura copiilor* şi *Cele dintîiu cunoştinţe pentru trebuinţa copiilor care încep a cili* (ambele în 1828). Între capitolele acestui din urmă manual, o menţiune specială merită *Idee repede despre istoriea românilor*, o privire generală asupra trecutului nostru, în care sublinia vechile virtuţi ale neamului românesc. Capitolul s-a bucurat de o foarte bună primire din partea intelectualilor vremii: Heliade Rădulescu l-a reprodus în *Curierul românesc*, pe anul 1829 (numerele 59 şi 60), iar Mihail Kogălniceanu a relevat paginile în care profesorul craiovean „tonnait contre la tyrannie des Ottomans" (tuna împotriva tiraniei otomanilor).

Pentru învăţarea limbii franceze, introdusă la şcoala din Craiova în 1829, Pleşoianu a publicat, de asemenea, un *Abeţedar franţezo-românesc*, menţionat de Heliade în *Curierul* său. În acelaşi scop, a tradus (după Fournier) *Limba franţuzească şi ortografia ei* (1830), care — ca şi alte manuale ale sale — a cunoscut mai multe ediţii.

Tot în scopuri educaţionale, Pleşoianu a tradus o serie de cărţi educative din literatura franceză şi greacă şi a compus el însuşi mici povestiri morale. Între acestea *Anita şi Luben* (1829), *Întîmplările lui Telemah* (1831) şi, mai ales, *Istoria Ghenovevii din Brabant* (1838).

In p. 37: membrii guvernului provizoriu, alcătuit în urma Proclamaţiei de la Islaz, din 11 iunie 1848. În partea dreaptă, jos, colonelul Nicolae Pleşoianu

Grigore Pleşoianu — autor de manuale şcolare şi unul dintre întîii pedagogi moderni ai României. Portretul este încadrat de imagini preluate din manualele alcătuite de el

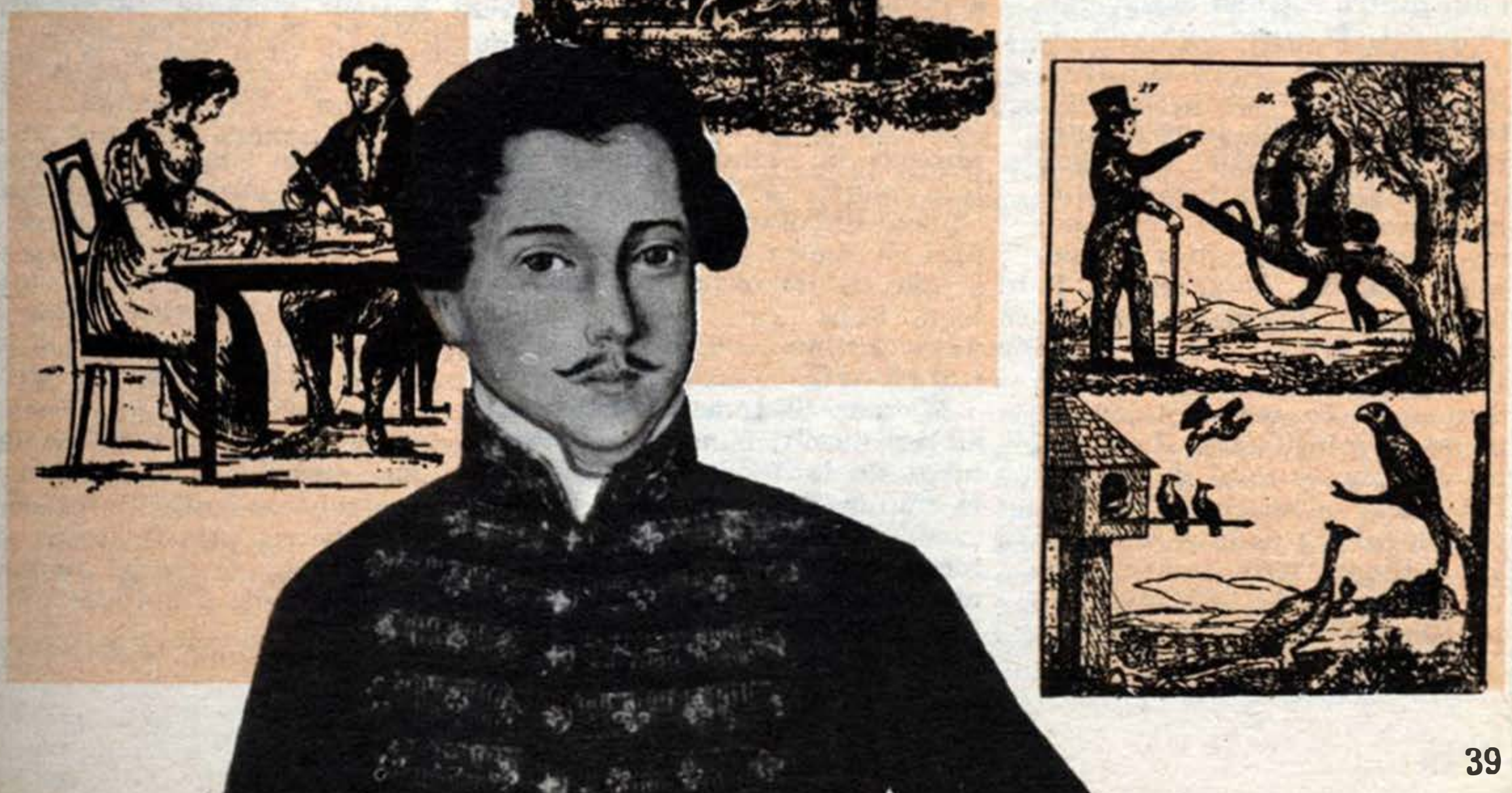

Familia Pleşoienilor a dat pe cea dintîi traducătoare în limba română: *Alexandrina Magheru*, autoare a unei istorii a lui *Bélizarie* după romanul scriitorului francez Marmontel, traducere elogiată la vremea ei de Heliade Rădulescu.

Alexandrina era fiica mai mare a *Ancuţei Magheru*, născută Pleşoianu, prima soţie a generalului. Această Ancuţa era soră cu Grigore Pleşoianu (după alte surse vară primară) şi în afară de Alexandrina a mai avut trei copii, *Gheorghe (Ghiţă)*, *Ecaterina* (decedată la vîrsta de şapte ani) şi *Nicolae* (mort la naştere în 1837, cînd şi-a aflat sfîrşitul şi Ancuţa).

Ceilalţi Pleşoieni din Cerneţi, colonelul *Nicolae Pleşoianu* (1808-1853), altul decît revoluţionarul de la 1848) şi *Dumitru Pleşoianu* (1811-1880) au fost mai puţin cunoscuţi. Dumitru — inginer hotarnic ca şi Grigore Pleşoianu — a lucrat la Tîrgu Jiu, sub conducerea lui începîndu-se lucrările la şoseaua ce străbate pasul Vîlcan. De asemenea, a contribuit băneşte la înfiinţarea Şcolii normale de învăţători din Tîrgu Jiu.

Totul era gata

Pleşoienii se regăsesc şi printre patrioţii animaţi de suflul de înnoire ce se făcea simţit în sînul societăţii româneşti în prima jumătate a sec. XIX. Din rîndul acestora s-a desprins în chip deosebit figura colonelului *Nicolae Pleşoianu*, unul dintre cei mai activi participanţi la revoluţia de la 1848. Născut în anul 1815, Nicolae a îmbrăţişat, ca mulţi tineri ai vremii, cariera militară — profesiune stimulată de înfiinţarea miliţiilor naţionale şi de nădejdile ce se puneau tot mai stăruitor în posibilităţile de dobîndire a libertăţii şi independenţei patriei. În acelaşi timp, aceşti tineri in haină ostăşească erau din ce în ce mai cîştigaţi de ideile revoluţionare. În cazul lui Pleşoianu, rolul de mentor l-a jucat Christian Tell — superiorul său pe linie ierarhică şi activist ferm alături de N. Bălcescu, I. Ghica şi alţii în rîndul societăţii secrete „Frăţia".

La începutul anului 1848, Tell era „comandirul" Batalionului I al Polcului (regimentului) II infanterie (cu sediul la Giurgiu); căpitanul Nicolae Pleşoianu comanda Compania I din Polcul I infanterie (companie dislocată la Islaz); un alt oştean cu rol important în cursul revoluţiei, Gheorghe Magheru, era ocîrmuitor al judeţului Romanaţi, cu reşedinţa la Caracal.

În luna martie, la reîntoarcerea în ţară de la Paris, Nicolae Bălcescu şi Al.G. Golescu (Arăpilă) s-au oprit mai întîi la Caracal, pentru a avea o întrevedere cu Magheru (pe care însă nu l-au găsit), de unde s-au dus la Islaz. „Pleşoianu — scria mai tîrziu Ion Ghica — care se afla la Turnu, [Măgurele], priimind scrisoarea Bălcescului, a venit a doua zi. Hotărîrea pentru care veneau în ţară [a fost] comunicată Pleşoianului...; [El] răspunse că păstrează aceleaşi sentimente şi că este gata şi că are încrederea soldaţilor... Chiar în ziua aceea, Pleşoianu începu a face propagandă soldaţilor, aruncîndu-le vorbe împotriva ciocoilor".

Cum se ştie, la un moment dat era gata ca planurile revoluţionarilor să fie date peste cap, autorităţile interceptînd o scrisoare a soţiei lui Tell către fiica lui Magheru. Tell a fost chemat în Capitală şi interogat de Bibescu, căruia însă a reuşit să-i adoarmă bănuielile şi s-a reîntors la comanda unităţii sale din Giurgiu. Pleşoianu nota în memoriile sale (redactate după 1850) că îndată a primit o scrisoare de la Tell în care acesta îl anunţa „că s-a întors din Bucureşti şi că părinţii demoazelii au primit cererea mea şi că o să vie cu mireasa la Islaz pentru a se face nunta. Pe dată — conchidea Pleşoianu — îmi închipuii că nunta mea e revoluţia şi părinţii şi mireasa sunt colegii. Sunt gata, mi-am zis de la întîia vorbă, şi-n adevăr, tot[ul] erea gata".

Miercuri 9 iunie, Pleşoianu, alături de alţi fruntaşi ai revoluţiei de la 1848, a participat la marea adunare de la Islaz care a marcat începutul revoluţiei din Ţara Românească, numărîndu-se printre semnatarii Proclamaţiei adoptate şi printre membrii Guvernului provizoriu instituit în acea zi. Cînd forţele reacţionare, în frunte cu colonelul Odobescu şi maiorul Solomon, au arestat noul guvern constituit în Capitală, Pleşoianu s-a situat ferm de partea revoluţiei, fiind ulterior ridicat la gradul de colonel.

Conlucrarea activă cu Tell şi îndeosebi cu Magheru s-a concretizat mai ales în acţiunile desfăşurate de Pleşoianu în calitate de comandant al trupelor din Craiova. Astfel, la sugestia lui Magheru, el a organizat un sistem de supraveghere a frontierelor Dunării, în scopul cunoaşterii mişcărilor otomane, care încă din luna iulie 1848 începeau să pregătească intervenţia împotriva revoluţiei. Apoi, în august-septembrie, a contribuit efectiv la întărirea taberei de la Troian-Rîureni, fiind hotărît să se opună — sub comanda lui Magheru — cu forţa armată încercărilor forţelor intervenţioniste de a înăbuşi în sînge lupta revoluţionară a poporului: „Eri primii scrisoarea de la amicul nostru, general Tell — îi scria la 2/14 septembrie 1848 Magheru. Îmi vesteşte despre sosirea comisarului extraordinar turc Fuad-Effendi. Ştii, iubitul meu prieten, dacă îmi iubesc şi eu ţara mea, dacă doresc sau nu din inimă fericirea şi libertatea patriei noastre. M-am gîndit în tot chipul cum am putea-o sluji mai bine şi m-am pătruns că numai făcînd o împotrivire disperată, am putea scăpa onoarea revoluţiei noastre şi viitorul poporului român... De aceea, m-am gîndit numaidecît a împărtăşi hotărîrea şi părerea mea la adevăraţii fii ai patriei şi n-am lipsit a te număra între cei dintîi".

În primele zile ale lunii septembrie, pregătirile oştirii din tabăra de la Rîureni se desfăşurau cu febrilitate; Bălcescu însuşi lăuda — cum scria tot Magheru — „hotărîrea noastră de a protesta cu mica noastră armie"; totuşi la 28 septembrie 1848, la cererea insistentă a consulului britanic de la Bucureşti, Magheru şi-a dizolvat tabăra; mulţi dintre ofiţerii taberei, printre care şi N. Pleşoianu, au trecut munţii în Transilvania. Amintirea zile-

(Continuare în p. 43)

Martha Bibescu

CU DRAGOSTE ŞI CĂLDURĂ PENTRU ŢARA MEA

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Scriitoare însufleţită de un înalt patriotism, Martha Bibescu[1] s-a aflat, de-a lungul unei strălucite cariere literare, în slujba poporului său, făcînd cunoscute lumii tradiţiile şi obiceiurile românilor, bogatul tezaur spiritual şi cultural românesc. A militat, totodată, atît pe calea scrisului, cît şi prin prezenţa sa în cercurile politice, diplomatice, intelectuale europene, pentru afirmarea şi respectarea drepturilor României la independenţă şi unitate naţională, împotriva agresorilor, activitate reflectată parţial în *Jurnalul politic* al scriitoarei apărut în 1979 în Editura politică.

Mărturiilor documentare privind activitatea scriitoarei în primul război mondial li se adaugă şi cîteva scrisori ale Marthei Bibescu, din anul 1917, inedite, recent descoperite. Ele aduc informaţii privind atitudinea patriotică, umanitară, a autoarei în acei ani de grele încercări prin care trecea România.

După cum se ştie, în toamna anului 1916, trupele germane ocupaseră o parte din teritoriul românesc, inclusiv capitala ţării. Autorităţile de ocupaţie luaseră severe măsuri de reprimare a oricărui act de nesupunere faţă de ordinea germană. „Pentru orice rezistenţă ce s-ar opune trupelor mele de către populaţia civilă, inclusiv funcţionarii publici — se arăta într-un ordin de zi din 6 decembrie 1916 al generalului Mackensen — oraşul Bucureşti va fi tras la răspundere şi va putea aştepta măsurile de represiune cele mai aspre".

Rămasă în teritoriul temporar ocupat de inamic, Martha Bibescu activa în acea vreme ca directoare a Spitalului de campanie nr. 118, care fusese amenajat în clădirea Automobil Clubului Regal Român, condus de soţul său, George-Valentin Bibescu, care, în acea vreme, lupta pe front, la comanda unei escadrile de aviaţie militară română.

La data de 1 mai 1917, Martha Bibescu a fost obligată de Comandamentul militar german să părăsească pămîntul românesc, stabilindu-se în localitatea Feltkirche din Elveţia. Înainte de a pleca, ea a trimis (prin intermediul preotului Lucius Fetz) un memoriu arhiepiscopului catoiic din Bucureşti, Raymond Netzhammer, de a cărui protecţie se bucurase. Scris la persoana a treia, memoriul conţine informaţii privind activitatea Marthei Bibescu în serviciul armatei române, condiţiile în care a rezistat în Bucureştiul ocupat, deţinerea ei ca ostatecă pînă la expulzarea din ţară. Documentul, inedit, pe care-l reproducem în traducere, din limba franceză, constituie o semnificativă mărturie din acei ani în care poporul român, cu preţul unor grele sacrificii, pregătea înfăptuirea marelui ideal al Unirii, împlinit la 1 Decembrie 1918, în istorica Adunare Naţională de la Alba Iulia.

„Memoriu

La 20 ianuarie 1917, un ofiţer austro-ungar s-a prezentat la prinţesa Bibescu (la Spitalul nr. 118), aducînd o comunicare a E.[xcelenţei] S.[ale] contele Czernin, ministrul Afacerilor externe al Austro-Ungariei, cerînd noutăţi despre prinţesă şi anunţînd-o că va primi o scrisoare.

La 24 ianuarie, acelaşi ofiţer s-a prezentat din nou la spital, aducînd scrisoarea anunţată, care conţinea aprobarea ca ea să poată corespondă, prin Ministerul imperial şi regal al Afacerilor externe din Viena cu fiica sa aflată în Elveţia.

Contele Czernin se oferea, de altfel, să intervină în cazul în care prinţesa Bibescu ar avea unele doleanţe privind situaţia sa.

Ea a mulţumit, răspunzînd că ar recurge la bunele oficii ale ministrului Afacerilor externe în ziua în care spitalul său s-ar închide şi cînd ea însăşi ar dori să fie evacuată în teritoriul unei ţări neutre, împreună cu călugăriţele catolice care fac parte din personalul spitalului său.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6, 12/1977, 1-5/1978.

Precedentele (dintre care nu citãm decît douã din timpul acestui rãzboi — cazul Lady Paget[1] în Serbia şi Madame Marchal în Franţa) şi Statutele Convenţiei de la Geneva[2] (care sînt categorice asupra acestui punct) o fãceau pe prinţesã sã spere cã contele Czernin n-ar avea greutãţi prea mari în a obţine un permis pentru plecarea ei din ţarã, cînd ar sosi momentul. De fapt, o comunicare a contelui Czernin, prin intermediarul sãu, anunţa, la scurtã vreme, cã i s-ar fi aprobat cererea.

Cîteva zile mai tîrziu, colonelul Bronzart s-a prezentat la spital şi a informat-o pe prinţesã, din partea guvernului imperial, cã ar putea sã plece fãrã nici o dificultate, în conformitate cu cele stabilite de Viena, dar cã pentru aceasta trebuie sã indice data plecãrii cu cel puţin trei sãptãmîni mai înainte, ca sã poatã fi luate mãsurile necesare.

Prinţesa Bibescu i-a rãspuns colonelului cã nu este nici o urgenţã, spitalul sãu, dupã indicaţia medicilor, neputînd fi închis mai înainte de primele zile ale lunii aprilie, dar cã ea va avea grijã sã anunţe guvernul imperial, cu cea mai mare exactitate şi din timp, despre data pe care o va fixa atît pentru plecarea sa, cît şi pentru cea a cãlugãriţelor ce sînt infirmierele sale. Colonelul Bronzart nu a fãcut nici o obiecţie şi chiar a declarat cã, într-un timp mai îndepãrtat, condiţiile de cãlãtorie vor fi mult mai bune.

Contele Czernin i-a scris prinţesei cã permisul cerut de el fusese acordat de cãtre guvernul imperial, dar cã ea va trebui sã-l anunţe despre data plecãrii din vreme, deoarece el vroia sã trimitã un ofiţer austro-ungar la Bucureşti ca s-o însoţeascã şi ca sã evite orice neplãcere ce s-ar ivi pe drum. Rãspunsul prinţesei a fost acelaşi, fixînd data plecãrii, cu aproximaţie, în primele zile ale lunii aprilie.

Între timp, cãpitanul de cavalerie von Rudzinski, care se afla la prinţesã din partea Comandamentului militar, în cursul unei vizite pe care a fãcut-o la trei dintre proprietãţile prinţesei din judeţul Ilfov, i-a spus cã mai are şi sarcina de a-i confirma comunicarea cã poate sã pãrãseascã România oricînd doreşte.

Preocupatã sã descopere motivele care-l fãceau sã doreascã plecarea ei, prinţesa i-a explicat cã nu rãmãsese în Bucureşti decît pentru a îngriji rãniţii cu care spitalul sãu era încã plin în momentul intrãrii trupelor germane în Capitalã şi cã, avînd în grijã acest spital şi pe toţi cei care se aflau acolo, ea nu considerã cã ar putea avea dreptul sã plece, dupã cum un cãpitan, în caz de naufragiu, nu are dreptul de a-şi pãrãsi nava înaintea pasagerilor. Imediat însã ce rãniţii sãi vor fi vindecaţi, prinţesa nemaiavînd pe nimeni din familie în România — soţul sãu fiind pe front, iar mama, fiica şi surorile sale aflîndu-se în Elveţia — n-ar mai avea nici un motiv sã-şi prelungeascã şederea în Bucureşti, unde numai datoria a reţinut-o pînã în acel moment.

„Nu rãmãsese în Bucuresti decît pentru a îngriji rãniţii"... (în centrul imaginii Martha Bibescu)

Problema pãrea aşadar reglementatã — şi ea chiar era de fapt — existînd promisiunile formale atît ale contelui Czernin, cît şi ale guvernului imperial. Dar, duminicã 5 martie, la orele 5 seara, prinţesa a primit o adresã de la Direcţia generalã a Poliţiei, purtînd nr. 2 700 şi prin care i se aducea la cunoştinţã cã dorinţa sa de a pleca în Elveţia a fost luatã în consideraţie şi cã se potrivea cu intenţiile Comandamentului militar. În consecinţã, ea trebuia sã fixeze data acestei plecãri în termen de 8 zile.

Miercuri 14 martie, la prînz, prinţesa a rãspuns Direcţiei generale a Poliţiei cã, dacã aceastã datã convenea Comandamentului militar, ea şi-ar fixa plecarea la 15 aprilie 1917, spitalul sãu trebuind sã se închidã între 1 şi 10 ale aceleiaşi luni. Plicul confirmînd primirea la Direcţia generalã a Poliţiei i-a fost remis în aceeaşi zi.

A doua zi, joi 15 martie, la orele 9 şi jumãtate dimineaţa, cãpitanul de cavalerie prinţul Reuss s-a prezentat la Spitalul nr. 118 pentru a-i transmite oficial prinţesei Bibescu ordinul verbal de a se stabili în cel mai scurt timp la una dintre proprietãţile sale ori care ar dori sã şi-o aleagã.

Întrebat despre motivele acestei mãsuri, în totalã contradicţie cu hîrtia oficialã primitã cu trei zile mai înainte, prinţul Reuss a rãspuns cã aceastã mãsurã a fost luatã ca urmare a unui ordin venit de la Berlin şi în chip de represalii împotriva mãsurilor analoage luate de cãtre guvernul român de la Iaşi.

Prinţesa, nepuţînd nici sã se sustragã ordinelor guvernului imperial, nici sã refuze onoarea de a servi drept zãlog pentru ţara sa, s-a adresat în scris Comandamentului militar, ca rãspuns la ordinul verbal adus de prinţul Reuss, anunţînd cã va merge la proprietatea sa de la Mogoşoaia, peste douã zile, adicã în 17 martie, dar cã ea îşi rezervã

---

[1] Violet Paget Lee, numitã şi Vernon (1856-1935), scriitoare englezã.

[2] Convenţia pentru îmbunãtãţirea soartei rãniţilor şi bolnavilor din armatele în campanie, Geneva, 6 iulie 1906, printre aceia semnatari s-a aflat şi România. Instrumentele de ratificare au fost schimbate la Berna la 3 august 1911, iar, pentru România, Convenţia a intrat în vigoare la 3 februarie 1912.

dreptul să protesteze prin Crucea Roşie Internaţională împotriva unei măsuri căreia guvernul imperial, poate imperfect informat, nu-i calculase consecinţele.

De fapt, prinţesa Bibescu, în calitate de directoare a spitalului, nu era numai în posesia unui titlu onorific; alături de funcţiile sale de directoare, ca infirmieră a Crucii Roşii, ea da militarilor răniţi îngrijiri efective [în spital au fost îngrijiţi şi 20 soldaţi şi 2 ofiţeri germani], luînd parte la toate operaţiile chirurgicale, în calitate de cloroformizatoare [anestezistă] post pe care l-a ocupat timp de şapte luni de zile, după cum probează brevetul pe care-l posedă, legal, semnat de chirurgul şi de medicul care au folosit-o în tot acest timp ca asistentă în sala de chirurgie.

Un act de acest fel nu s-ar putea concepe decît dacă ar fi urmat de o punere sub acuzaţie, fiindcă este de necontestat faptul că nu se arestează o infirmieră a Crucii Roşii dintr-un spital în funcţiune, decît dacă aceasta se face pentru a o trimite înaintea unui Consiliu de Război. Dar, cînd prinţesa Bibescu s-a informat la reprezentantul guvernului imperial, întrebîndu-l dacă are probe împotriva ei care să motiveze arestarea, el a răspuns negativ, iar guvernul imperial a dorit internarea ei în simpla calitate de ostatec.“

Prin multiple moduri, Martha Bibescu a ilustrat o dragoste fierbinte şi recunoscută de întreaga lume pentru România, dragoste de patrie devenită cu atît mai activă cînd ţara se afla sub blestemul ocupaţiei cotropitorilor, nu numai în primul război mondial, ci şi în anii cînd fascismul aruncase lumea în cel de-al doilea război mondial.

PLEŞOIENII: CĂRTURARI ŞI OŞTENI

(Urmare din p. 40)

lor glorioase, Nicolae Pleşoianu a transpus-o în *Memoriile asupra revoluţiunii din 1848*, izvor preţios în reconstituirea evenimentelor de atunci.

Nu putem încheia şirul Pleşoienilor care s-au remarcat în timpul evenimentelor de la 1848 fără a o menţiona pe *Efimia Pleşoianu-Republicana*, fiica lui Dumitru, inginerul din Tîrgu Jiu, care, în chip de admiraţie pentru eroismul lui Magheru, i-a trimis acestuia o cunună şi un mesaj prin care îi ura ca orice român „să-ţi aştearnă drumul cu flori şi să te îmbrăţişeze cu lacrămi de bucurie“. De asemenea, trebuie evidenţiat şi gestul sătenilor din Pleşoiu-Dolj, care la 29 septembrie 1848 au refuzat să furnizeze alimente oştilor intervenţioniste, susţinînd că ei nu se conformă decît poruncilor generalului Magheru.

Vocaţie de ctitori

Pleşoienii vîlceni şi-au afirmat adeziunea la ideile naţionale cu prilejul Unirii Principatelor. La 8 ianuarie 1859, *Vasile Pleşoianu* a fost ales secretar al plaselor Olteţu de Sus şi de Jos, printre alegătorii lui numărîndu-se nu mai puţin de cinci alţi Pleşoieni: *Ioan, Dincă, Ştefan Udrea, Barbu Udrea* şi *Barbu Nicolae*.

Acesta din urmă, fiu al colonelului *Nicolae Pleşoianu*, omonimul revoluţionarului, poate fi admirat în costumul său de „bonjurist“ între ctitorii bisericii din Sineşti, alături de soţia sa, tatăl său şi soţia acestuia. Numele său se află ţesut pe un frumos covor oltenesc, realizat în 1836 şi aflat în prezent în colecţia unuia din descendenţi, Alexandru Virgil Ştefănescu.

Numele Barbu revenea des în familia Pleşoienilor: un *Barbu Pleşoianu*, fiul lui *Matei* postelnicul — văr cu Radu din Cerneţi — e întîlnit în 1814, în chip de ctitor. El a refăcut biserica satului Mihăieşti-Vîlcea; a avut un singur copil, *Luca*, a cărei fiică, *Pia*, s-a căsătorit cu Ion C. Brătianu[1], de mai multe ori prim-ministru şi preşedinte al Partidului Naţional-Liberal.

Efimiţa-Republicana a avut şi ea un frate, care se numea tot *Barbu*, căsătorit în a doua jumătate a sec. XIX cu fata lui Dimitrache Zgubeanu, din Sineşti, pe Olteţ. Din căsătorie au rezultat două fete: *Ana* şi *Nicoliţa*; din aceasta din urmă, după încă o generaţie, descinde şi semnatarul acestei cronici de familii.

Şi Zgubenii s-au distins în activitatea ctitoricească, Dimitrache reînnoind la 1839 o construcţie mai veche, din 1746. Exista, pare-se, o adevărată concurenţă în această privinţă. Căci, iată, mai sus de Sineşti, pe cursul Olteţului, în comuna Grădiştea se afla o altă ctitorie de lemn, înălţată în 1816 de preotul D.N. Cumpănaşu şi boierul *Udrea Pleşoianu*. Originea acestui Udrea trebuie căutată în satul vecin, Pleşoi, unde găsim ctitoria din 1807 a protopopului *Marin Pleşoianu*, construită „cu ajutorul locuitorilor“. În a doua jumătate a sec. XIX, acest gen de preocupări s-a mai atenuat, dar vocaţia de ctitori a Pleşcoienilor s-a menţinut. Să menţionăm în acest sens pe căpitanul *Nicolae Pleşoianu* — ctitorul Şcoalei de meserii din Rîmnicu-Vîlcea.

Cine trece azi prin oraşul de reşedinţă al judeţului Vîlcea, pe strada principală, la vest (spre Muzeul „Magheru“), poate vedea bustul de bronz al căpitanului Pleşoianu în faţa ctitoriei sale laice — Şcoala de meserii — simbol al legăturii dintre trecut, prezent şi viitor.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2.3/1984.

File din istoria Braziliei

MOCAMBOS —

REFUGIUL NEGRILOR LIBERI

STUART B. SCHWARTZ

Palmares. Acest nume nu mai figurează pe nici o hartă a Braziliei. Dar în sec. XVII, Palmares era cea mai întinsă comunitate de sclavi brazilieni evadaţi, un adevărat regat al negrilor liberi, sclavi aduşi din ţările Africii[1]. Documente excepţionale, lăsate chiar de fugari, i-au permis profesorului Stuart B. Schwartz — de la Universitatea din Minnesota, membru al Consiliului executiv al Asociaţiei Americane de istorie (AHA — Magazin istoric, nr. 4/1979, 9/1984), unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei Braziliei, autor al cîtorva cărţi consacrate trecutului acestei ţări, cea mai mare de pe continentul latino-american — să urmărească îndeaproape revolta din mocambosuri[2]. Practic, din 1500 — cînd navigatorul portughez Pedro Alvares Cabral a ajuns, primul dintre europeni, pe ţărmurile Braziliei[3] — şi apoi, odată cu expediţia lui Martin Affonso de Souza (1530-1532), după care a început colonizarea portugheză a ţării, pînă la sfîrşitul secolului XIX, istoria Braziliei a fost profund marcată de sclavie. Vreme de patru secole, aici au fost transplantaţi peste trei milioane şi jumătate de africani[4]. Nici o altă ţară de pe continentul american nu a primit mai mulţi negri. De altfel Brazilia a fost şi ultima ţară din Lumea Nouă care a abolit sclavia. Abia acum aproape un secol, în 1888, la aproximativ 20 ani după Războiul de secesiune al Statelor Unite. Ceea ce nu i-a împiedicat pe numeroşi istorici să releve, înainte de ultimul război mondial, „blîndeţea“ relaţiilor interrasiale în Brazilia, ţară unde, pasămite, tradiţia sclavagistă era „mai moderată“ decît în altele, fapt „datorat“, după părerea lor, „atitudinii patriarhale a proprietarilor de sclavi“.

De-a lungul acelor aproape patru secole de sclavie, în Brazilia, ţară aflată pînă în anul 1822 sub stăpînire portugheză[5], a luat naştere şi s-a dezvoltat un curent de rezistenţă, care s-a manifestat prin cîteva răscoale mari şi alte răzvrătiri de mai mici proporţii. Mai ales la începutul sec. XIX, cînd, ca ecou al revoltei haitiene de la sfîrşitul veacului precedent[6] şi al mişcărilor provocate de războaiele napoleoneene, agitaţia a cuprins societăţile coloniale.

Sclavi muncind într-o moară de zahăr...

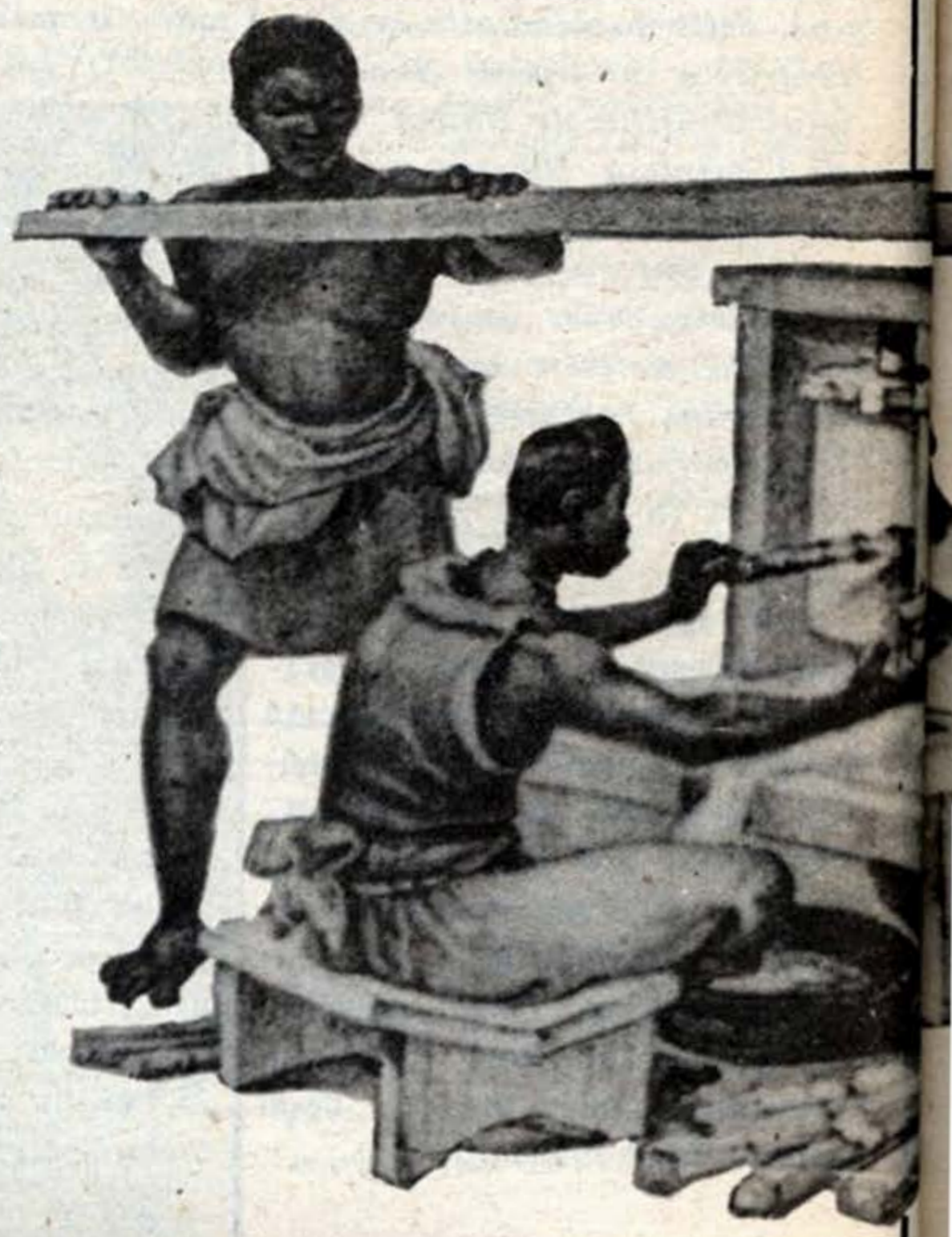

[1] Mănosul trafic de sclavi africani a fost practicat de toate imperiile coloniale care au stăpînit aceste locuri. Vreme de o sută de ani (1580-1680), numai portughezii — care, într-o primă epocă, au deţinut monopolul asupra exploatării Africii Occidentale, inclusiv asupra negoţului cu sclavi, monopol consfinţit în 1454, printr-o bulă emisă de papa Nicolae V — au adus în Brazilia peste un milion de sclavi (*Magazin istoric*, nr. 1/1983).

[2] Reproducem acest articol — într-o formă condensată — din revista franceză *L'histoire*, nr. 41 (ianuarie 1982).

[3] *Magazin istoric*, nr. 5/1976.

[4] Unele surse indică cifre şi mai mari. De pildă, *Enciclopedia statelor lumii* (Bucureşti 1981) menţionează că, între 1549 şi 1850 pe plantaţiile Braziliei au fost aduşi din Africa circa şase milioane sclavi.

[5-6] *Magazin istoric*, nr. 9/1980; 6/1981.

„Trăiască libertatea!"

O lungă serie de răscoale a avut loc în statul brazilian Bahia, între anii 1804 şi 1835. Dar dacă revolta dinainte pregătită rămîne un eveniment de excepţie, rezistenţele individuale au constituit un aspect endemic a societăţii sclavagiste. Uneori ele luau forme violente împotriva proprietarilor de sclavi sau a supraveghetorilor. În general, aceste acţiuni sfîrşeau cu moartea sclavului care îndrăznea să se opună autorităţii.

Forma de rezistenţă cea mai frecventă şi încununată cu succes era evadarea. Pădurile, mlaştinile, munţii reprezentau ascunzişurile ideale; în ele grupurile de fugari se puteau aduna în comunităţi restrînse, purtînd numele *mocambo* (cuvînt preluat din angoleză şi însemnînd ascunzătoare) sau *quilombo*. Pretutindeni unde exista sclavie se constituiau asemenea tabere de sclavi clandestini *(marroni* — de la hispano-americanul *cimarron* — sclav fugar), unele dintre ele izolate în interiorul ţării, expuse atît ostilităţii indienilor[1], cît şi celei a guver-

[1] În epoca precolumbiană, teritoriul Braziliei era populat de triburi amerindiene: tupi, tupayo, caribe, arahuaco etc.

nului colonial. Majoritatea erau însă instalate în apropierea oraşelor, de unde fugarii îşi puteau procura hrană şi arme, făcînd razii pe plantaţii şi stabilind contacte cu noii simpatizanţi, sclavi sau oameni liberi.

Autorităţilor coloniale sclavii marroni şi mocambosurile le puneau probleme de securitate internă. Pentru a trăi, fugarii atacau fermele şi plantaţiile, prădau călătorii, furau vite şi hrană. Ei şi taberele lor de colibe reprezentau o gravă ameninţare pentru sistemul sclavagist. Adesea, primejdia era evidentă, pentru că un mocambo putea pune în pericol un oraş mic sau mijlociu. Astfel la Camamu, în sudul statului Bahia, în 1692, un mare număr de fugari, conduşi de cinci mulatri, ameninţau să pună stăpînire pe oraş. Numai o intervenţie militară promptă a preîntîmpinat dezastrul. În timpul atacului final, fugarii luptau strigînd: „Moarte albilor, trăiască libertatea!".

Mai gravă era ameninţarea în stare latentă, pe care mocambosurile sclavilor evadaţi o reprezentau pentru sistem, simpla lor existenţă constituind pentru sclavii din regiune o invitaţie la marronaj, iar pentru stăpîni — o permanentă sursă de nelinişte. În 1640, în cursul luptei împotriva olandezilor[2], cînd un guvernator regal portughez, dată fiind starea de război, a propus semnarea unui tratat cu fugarii, el a trebuit să facă faţă unei puternice opoziţii a plantatorilor din Salvador, centrul administrativ al statului Bahia. Pentru aceştia din urmă, singura modalitate de a-i trata pe sclavii evadaţi era „de a-i înfrînge şi de a-i nimici ca să-i împiedice pe cei gata să se unească cu ei şi pe cei răsculaţi deja să se dedea la fapte mai grave". Deşi nedeclarat, războiul împotriva marronilor a fost un conflict dur, care a durat atît cît au durat şi mocambosurile.

[2] În prima jumătate a veacului XVII, olandezii au întreprins cîteva expediţii asupra Braziliei.

Vînătoarea de fugari

Una dintre soluţiile la care au recurs autorităţile coloniale în confruntarea cu sclavii a constat în capturarea fugarilor înainte ca ei să poată forma o comunitate. Din 1612, în satele din Pernambuco s-a înfiinţat funcţia de „căpitan de brusă" (pădure virgină), cu misiunea de a forma şi ajuta grupe de cîte 20 indieni, pentru a-i urmări şi captura pe sclavi. Curînd, această funcţie a fost extinsă pe întreg teritoriul coloniei. În anul 1630 şi următorii, municipalitatea din Salvador a instituit pentru vînătorii de fugari o recompensă, a cărei valoare varia în funcţie de depărtarea la care se afla locul capturării.

Acelaşi sistem va fi adoptat în sec. XVIII, în zona minieră Minas Gerais, populată în cea mai mare parte cu sclavi, a căror evadare era înlesnită de vecinătatea munţilor împăduriţi. În 1715 s-au publicat directive speciale pentru căpitanii de brusă, acte care s-au revizuit apoi în 1724. Şi de această dată s-au stabilit recompense. De exemplu, pentru două zile de mers, căpitanul avea dreptul la opt „oitavas" de aur. Se recomanda acestor căpitani ca, după capturare, să nu folosească inutil violenţa sau cruzimea, dar cum ar fi putut fi respectată o asemenea indicaţie? În 1717, un quilombo de circa 80-100 fugari a izgonit o expediţie de pedepsire aproape de Vila Nova da Rainha. O a doua expediţie a reuşit să distrugă acest quilombo, iar pe cei cîţiva sclavi care s-au predat expediţionarii i-au masacrat „într-un acces de furie".

Deşi autorităţile coloniale au dezaprobat acest „exces", autorii lui au rămas nepedepsiţi. Deseori se întîmpla ca mulatrii şi albii săraci, care ocupau în general funcţiile de căpitani de brusă şi care trăiau din primele plătite pentru capturarea fugarilor, să intercepteze şi să „vîneze" şi pe sclavii trimişi cu treburi de către stăpînii lor, după care pretindeau

prețul „capturării". Pe de altă parte, proprietarii erau rareori dispuși să plătească restituirea unui sclav în vîrstă și deci inutil. Ca atare, municipalitatea, pentru a-și acoperi cheltuielile, era nevoită să-l vîndă la licitație.

Colonialiștii au folosit deseori împotriva revoltelor de sclavi sau a atacurilor negrilor evadați pe indieni, comandați de ofițeri lusitano-brazilieni. Ciocnirile dintre indieni și negri nu se produceau însă întotdeauna sub semnul ostilității. În comunitățile de fugari se aflau adesea indieni; dacă sclavii evadați și indienii s-ar fi unit, ei ar fi reprezentat un pericol de neînvins pentru imperiul colonial. În 1706, coroana portugheză a luat măsuri pentru a preîntîmpina orice contact între sclavi și grupurile de indieni ostili. Episodul cel mai cunoscut din rezistența comună a negrilor și indienilor față de guvernul colonial este cel al mișcării „santidade", care a durat peste o jumătate de secol și a avut loc în sudul statului Bahia. Ea a apărut pe la 1560. Mișcare indiană la origine, satele „santidade" au sfîrșit prin a atrage fugari africani și afro-brazilieni. În 1613, sclavii evadați și indienii împînzeau plantațiile și satele din Bahia; 14 ani mai tîrziu, guvernul îi considera un pericol.

Palmares, regatul lui Ganga-Zumba

Majoritatea comunităților mocambos aveau dimensiuni restrînse și sub 100 locuitori. Existența lor era scurtă: între 10 și 20 ani. Adesea fugarii se băteau cu curaj și respingeau atacurile, dar sfîrșeau prin a fi învinși. Unii dintre ei erau capturați, dar aproape întotdeauna cîțiva reușeau să fugă și, curînd, în apropiere se fonda un nou mocambo.

Cea mai întinsă, cea mai plină de viață și cea mai cunoscută dintre comunitățile sclavilor evadați a fost cea de la Palmares, situată în interiorul statului Alagoas. Timp de aproape un secol (1604-1694), ea a supraviețuit tuturor eforturilor guvernelor portughez și olandez de a o distruge. Cu populația sa estimată la 20 000 suflete și cu cei aproape 100 ani de existență, Palmares constituie o excepție în istoria marronajului.

Palmares nu se deosebea, la origine, de majoritatea celorlalte comunități de sclavi evadați. La începutul sec. XVII, mici grupuri de fugari s-au adunat în interiorul ținutului Alagoas. Dar, în 1630, cînd olandezii au invadat nord-estul Braziliei, Palmares și-a început propria istorie, războiul dintre olandezi și portughezi facilitînd fuga în masă a sclavilor de pe plantații. Punînd stăpînire pe statul Pernambuco, olandezii au dezvoltat producția de zahăr, importînd tot mai mulți sclavi africani, în special din Angola. Datorită afluxului de noi fugari, Palmares a atins în curînd proporții neobișnuite. Prin 1640, un martor număra circa 11 000 persoane.

Asalturile asupra Palmaresului s-au îndesit: olandezii au lansat trei expediții; portughezii au preluat și ei ștafeta și, între 1672 și 1680, au întreprins în fiecare an cîte o expediție. Fugarii au rezistat viguros, dar, presați de evenimente, în 1678 au făcut propuneri de pace noului guvernator din statul Pernambuco. Tactică pe care „regele" Palmaresului, Ganga-Zumba, o folosea cu fiecare nou guvernator. Marronii din Palmares au jurat fidelitate coroanei portugheze și au promis să predea pe fiecare nou evadat, în schimbul păcii și propriei lor libertăți. Portughezii au acceptat aceste condiții, dar s-au grăbit să le violeze. La Palmares a izbucnit o revoltă, în cursul căreia conciliantul Ganga-Zumba a fost ucis de către nepotul său, Zambi, care a luat puterea. Războiul a continuat; în cursul deceniului nouă al sec. XVII, expedițiile s-au succedat într-un ritm cvasianual, dar fără prea mare succes. Apărătorii Palmaresului au devenit maeștri ai luptelor de guerilla, specialiști în ambuscade. În aceste condiții, portughezii au încercat o nouă tactică: au angajat împotriva Palmaresului mercenari și commandouri, antrenate la São-Paulo, specializate în vînătoarea de fugari. Secondate de trupe locale și indieni, ele au început asaltul în 1692. Ofensiva a durat doi ani, slăbind treptat puterea de rezistență în tabăra principală. Lupta finală s-a dat în februarie 1694: 200 fugari au fost uciși, 500 capturați și alți 200 s-au sinucis, pentru a nu se preda. Rănit, Zambi, care reușise să fugă, a fost trădat, capturat și decapitat. Dar regatul a supraviețuit, căci, în 1746, noi fugari s-au regrupat în aceleași locuri.

Palmares era un stat organizat, condus de un rege și avînd vasalii săi, repartizați în campamente periferice. Locuitorii de aici se ocupau cu agricultura, procurîndu-și arme și alte produse prin troc, de la albii din împrejurimi. În Palmares se practica și sclavia. Oricine venea din proprie inițiativă să se alăture fugarilor era considerat liber, dar negrii capturați în timpul expedițiilor de jaf erau luați ca sclavi. În interiorul taberei, fiecare folosea, ca apelativ pentru ceilalți, cuvîntul *malungo* (camarade), termen de confraternitate, folosit de sclavii de pe una și aceeași corabie de transportat negri. Dintre diferitele tradiții africane existente, în Palmares predominau cele din Angola. De altfel, locuitorii își numeau regatul lor *Angola janga* — „mica Angolă".

În sec. XVII, în fosta căpitănie Ilheus, actualmente în statul Bahia, au fost create plantații de trestie de zahăr. Pe cea mai importantă dintre ele, se afla moara de zahăr din Santana, așezată pe malul rîului cu același nume, în apropiere de São Jorge. Această plantație aparținea iezuiților, ale căror remarcabile arhive ne oferă o imagine cuprinzătoare a vieții și rezistenței sclavilor de pe o plantație din Brazilia colonială.

Deşi iezuiţii îşi tratau mai blînd sclavii, realităţile triste ale aservirii acestora sînt la fel de clare. În primul rînd, exista un dezechilibru constant între sexe. Această disproporţie, dublată de pedepsele de muncă şi de o puternică mortalitate infantilă, nu încuraja defel căsătoriile şi sporul demografic. Astfel, timp de cinci ani, între 1748 şi 1752, la Santana s-au înregistrat 24 naşteri faţă de 23 decese, din care 7 — copii. Un fapt agravant: între 1703 şi 1730, nu au avut loc decît 34 căsătorii între sclavi. Părintele Manoel de Figuereido, administratorul domeniului, socotea — ca mulţi alţi proprietari — că un sclav nu trebuie să se căsătorească.

182 sclavi= 182 duşmani

La Santana relaţia stăpîn-sclav era un fel de război latent. Călugării-administratori vedeau în sclavi o mînă de lucru recalcitrantă, ostilă, periculoasă: „182 sclavi înseamnă 182 duşmani", scria un administrator, în 1730. „Adevăraţi ocnaşi — notează un altul —, dacă nu stai permanent pe capul lor, nu fac absolut nimic". Un al treilea administrator scria în 1629 că pentru a conduce o plantaţie „trebuie să-i blestemi şi să-i biciuieşti tot timpul pe aceşti nenorociţi". „Ar trebui, se plîngea un altul, să ai mai mult decît răbdarea lui Iov ca să-i suporţi pe ei şi bolile lor".

...şi pe o plantaţie

Ca şi pe celelalte plantaţii braziliene, la Santana, sclavii erau constrînşi la o muncă foarte dură. Se sculau la cinci dimineaţa pentru rugăciune şi, adesea, în perioada recoltatului, munceau cîte 18-20 ore pe zi. Dispuneau doar de repaosul dumnical şi de sărbătorile religioase, pe care iezuiţii le respectau cu stricteţe. Regim de viaţă care a generat dese revolte ale sclavilor.

În 1759, iezuiţii au fost alungaţi din Brazilia, bunurile lor fiind confiscate de Coroană. Santana a fost cumpărată la mezat de Manoel da Silva Ferreira, care a dezvoltat producţia de zahăr, intensificînd exploatarea sclavilor. În 1789, aşezarea dispunea de circa 300 sclavi, din care mulţi proaspăt debarcaţi, provenind din Africa, din Golful Benin. Tot în acel an, ca o reacţie la intensificarea producţiei şi, ca atare, la accentuarea exploatării, a izbucnit o nouă revoltă: un grup de vreo 50 negri, conduşi de un mulatru, cu numele de Gregorio Luis, au omorît pe administratorul principal al plantaţiei, apoi s-au refugiat în pădurea învecinată, luînd cu ei materialele din fabrica de zahăr şi întrerupînd astfel funcţionarea plantaţiei. Timp de doi ani, revoltaţii au trăit grupaţi în pădure, incitîndu-i la nesupunere pe ceilalţi sclavi.

Administraţia colonială a reacţionat ca de obicei: căpitanii de brusă, însoţiţi de indieni recrutaţi din satele învecinate, au format expediţii de reprimare şi au atacat satele mocambos. Fugarii, aflaţi în dificultate, au încercat să negocieze un armistiţiu: au trimis emisari, purtători ai unui tratat, la Silva Ferreira, în care erau prevăzute condiţiile întoarcerii lor pe domenii. Silva Ferreira a simulat că acceptă şi a promis să-i redea libertatea lui Gregorio Luis, dar şi-a călcat imediat promisiunile. Conducătorii fugarilor au fost arestaţi. Cincisprezece dintre negri au fost vînduţi pe alte plantaţii de bumbac din statul Maranhão. Gregorio Luis a petrecut 16 ani în închisoarea din oraşul Salvador; în 1806 a fost văzut pentru ultima oară. Istoria revoltei din Santana seamănă cu cea a majorităţii răscoalelor din mocambosurile braziliene. Şi totuşi, ea a avut un element specific, respectiv tratatul de pace *propus* de fugari, în care ei expuneau condiţiile întoarcerii la sclavie. Este unul din rarele documente care s-au păstrat.

Cea mai mare parte a articolelor lui se referea la obligaţiile de muncă ale sclavilor, care le făceau existenţa absolut infernală. Trei aliniate, în special, ne dezvăluie faptul că documentul avea şi un conţinut revoluţionar. Mai întîi, sclavii îşi contestau supraveghetorii, cerînd înlocuirea lor cu alţii, aleşi cu acordul lor. Exista însă o cerinţă şi mai revoluţionară decît dreptul de a-şi contesta supraveghetorii: dorinţa sclavilor ca materialele din morile de zahăr să treacă sub controlul lor. Altfel spus: sclavii îşi exprimau voinţa de a deveni în întregime stăpîni ai plantaţiei. Acceptarea unei asemenea clauze ar fi însemnat investirea sclavilor cu mijloace de producţie, ceea ce ar fi transformat sclavia într-o simplă formalitate.

În româneşte de
Gabriela GEROTA

Un mileniu de istorie — un secol de la descoperire

CULTURA CUCUTENI

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

În anul 1884, reputatul folclorist ieșean, membru corespondent al Academiei române, Teodor Burada, a fost înștiințat că pe dealul Cetățuia din localitatea Cucuteni, județul Iași, au fost descoperite numeroase antichități: vase de diferite dimensiuni și divers colorate, figurine antropomorfe etc. Antichitățile ieșiseră la iveală cu prilejul construirii șoselei Tg. Frumos-Hîrlău, lucrări în cursul cărora antreprenorii foloseau dealul amintit pentru a obține piatră de construcție.

La intervenția energică a lui Burada, acțiunea a fost sistată. Astfel a fost salvată una din cele mai importante stațiuni arheologice eneolitice nu numai din țară, dar din întreaga lume, aceea de la Cucuteni.

Încă de la începuturile cercetării ei, prin sondajele efectuate de Gr. Buțureanu, N. Butculescu, A. Diamandi, așezarea a impresionat prin bogăția descoperirilor, prin multitudinea formelor ceramice și diversitatea culorilor, fiind comparată cu descoperirile din Orientul Apropiat sau din Mesopotamia și stîrnind interesul lumii științifice de pretutindeni.

Localitatea a rămas pînă astăzi nu numai ca stațiune eponimă (adică aceea în care s-au făcut primele descoperiri și care dă îndeobște numele respectivei culturi materiale), ci și ca o stațiune-etalon pentru cunoașterea civilizației făurite de oamenii epocii pietrei timp de o mie de ani: între 3600-2600 î.e.n. Într-adevăr, la Cucuteni se pot constata toate fazele de evoluție a acestei culturi din zorii ei și pînă la fazele tirzii; cercetarea așezării constituie din acest punct de vedere o adevărată școală pentru studierea și cunoașterea unei importante perioade din istoria patriei.

Un merit deosebit în stabilirea periodizării și cronologiei acestei culturi a revenit savantului german Hubert Schmidt, care a efectuat cercetări în anii 1909 și 1910. Periodizarea stabilită la începutul secolului de el, a rămas valabilă în liniile sale fundamentale, pînă în zilele noastre.

Aprofundarea cercetărilor, descoperirea a noi și noi așezări cucuteniene de către arheologii români în perioada interbelică și, mai ales, în ultimele decenii, au demonstrat că nucleul de apariție al acestei culturi l-a constituit țara noastră pe o arie cuprinsă între sud-estul Transilvaniei (aspectul Ariușd), nord-estul Munteniei și toată Moldova, făuritorii ei avînd legături mai departe, spre est, cu purtătorii culturii Tripolie, din R.S.S. Ucraineană.

Așadar, cultura făurită de oamenii cucutenieni — civilizație pașnică, de rodnică colaborare cu populațiile învecinate — se dovedește europeană, atît prin contactul pe care la vremea existenței ei l-a avut cu celelalte civilizații învecinate, cît și prin interesul pe care, în epoca noastră, i l-au arătat și i-l arată oamenii de știință de pretutindeni.

Aceste considerente au determinat, cu prilejul centenarului descoperirii culturii Cucuteni, organizarea, între 24-28 septembrie 1984, a unui simpozion pe tema Cultura Cucuteni în context european, la care au participat specialiști din țară și de peste hotare: prof. dr. Marija Gimbutas, din Los Angeles și dr. Linda Ellis, de la Cambridge-Massachusetts (S.U.A.)., dr. Olaf Höckmann, din Mainz (R.F.G.), dr. John Nandriș, din Londra (Marea Britanie) ș.a.

Organizat sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice de către Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol" din Iași și Muzeul de istorie din Piatra Neamț, cu concursul Comitetelor de Cultură și Educație Socialistă ale județelor Iași și Neamț, simpozionul a evidențiat puncte de vedere și interpretări noi despre unele aspecte esențiale ale apariției, dezvoltării și sfîrșitului acestei culturi, precum și semnificația sa deosebită în evoluția omenirii pe aceste meleaguri.

În cursul discuțiilor s-au relevat elemente importante privind relațiile lumii cucuteniene cu alte civilizații dezvoltate ale vremii din Peninsula Balcanică, Europa Centrală ș.a. De asemenea, au fost exprimate interesante puncte de vedere asupra evoluției și importanței acestei îndelungate perioade istorice ce cuprinde un mileniu din istoria patriei noastre, insistîndu-se asupra genezei ceramicii pictate și semnificației simbolice a decorului. În același context s-a insistat asupra tehnicilor avansate utilizate de oamenii cucutenieni și mai cu seamă a implicațiilor pe care aceste tehnici le-au avut din punct de vedere economic și social: creșterea producției materiale, o mare stabilitate demografică, continuitate de locuire etc.

În sfîrșit, simpozionul a relevat importanța cercetărilor interdisciplinare, a folosirii datelor din domeniul paleoantropologiei, paleobotanicii, petrografiei, fizicii nucleare, etnografiei și lingvisticii, datării cu carbon radioactiv ș.a. În această privință, un accent deosebit s-a pus pe analiza pastei vaselor și a substanțelor folosite la pictarea acestora, rezultatele cercetărilor respective fiind înglobate într-o lucrare monografică asupra culturii Cucuteni, lucrare în curs de apariție, în acest an, la Oxford, autoarea fiind dr. Linda Ellis de la Universitatea din Cambridge-Massachusetts.

Două vizite-școală: una la stațiunea eponimă Cucuteni și alta la șantierul de la Ghelăiești-Neamț, precum și o expoziție Cucuteni vernisată în Piatra Neamț au oferit o imagine complexă asupra a ceea ce a însemnat în istoria patriei și a omenirii cultura Cucuteni.

Un nou concurs MAGAZIN ISTORIC, dotat cu premii

HOREA 200

Noul Concurs, după cum o exprimă însuşi titlul său, este dedicat împlinirii a două veacuri de la marea ridicare la luptă a românilor din Transilvania pentru libertate, dreptate socială şi naţională, pentru o viaţă mai bună, mai demnă. El se va referi, firește, şi la amplul ecou internaţional pe care l-au avut evenimentele de la 1784, cînd, cu cinci ani înaintea Revoluţiei franceze, în această parte a continentului, poporul român şi-a afirmat cu demnitate şi curaj revoluţionar credinţa sa în idealurile de libertate, dreptate şi demnitate socială şi naţională, împotriva asupririi feudale.

Concursul este alcătuit din două serii de întrebări, care vor fi publicate în numerele 12/1984 şi 1/1985 ale revistei. Fiecare serie cuprinde cîte 10 întrebări, deci în total 20 întrebări, alcătuite pe baza articolelor publicate de *Magazin istoric*. În paranteze, la fiecare întrebare, am menţionat anul de apariţie al numărului de revistă ce trebuie consultat pentru întocmirea răspunsului. Cele două serii de întrebări sînt prevăzute, de asemenea, cu cîte un talon de participare. Aceste două taloane — din nr. 12/1984 şi 1/1985 ale revistei, — vor fi trimise, amîndouă odată, împreună cu răspunsurile la cele 20 întrebări, pe adresa *Magazin istoric, Căsuţa poştală 1-702, Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, cod. 70100* cu menţiunea *Pentru concurs*. Termenul ultim de expediere a răspunsurilor este de *31 ianuarie 1985*.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depăşeşte pe cel al premiilor, cîştigătorii vor fi desemnaţi, ca şi la concursurile anterioare, prin tragere la sorţi. Numele celor care ataşează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de două sau mai multe ori în urnă.

Datele personale ale concurenţilor *(nume, adresă, profesie, loc de muncă)* vor fi scrise citeţ, împreună cu cele 20 răspunsuri.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

PREMIUL 1 — un televizor OLT
PREMIUL 2 — un aparat radio BUCIUM
PREMIUL 3 — un aparat radio GLORIA
PREMIILE 4-6 — 3 aparate foto ORIZONT
PREMIILE 7-10 — 4 aparate radio INTERSON
PREMIILE 11-14 — 4 aparate foto SMENA 8 M
PREMIILE 15-20 — 6 stilouri HERO
PREMIILE 21-30 — 10 serviete
PREMIILE 31-50 — 20 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC
PREMIILE 51-100 — 50 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, dînd o înaltă apreciere marii ridicări din 1784, subliniază esenţa evenimentelor istorice, semnificaţia lor deosebită: „Cu 200 de ani în urmă, a avut loc marea răscoală ţărănească — dar şi răscoală naţională — a lui Horia, Cloşca şi Crişan, care a demonstrat forţa şi hotărîrea de luptă a ţărănimii împotriva stăpînirii grofilor, precum şi unirea iobagilor în lupta pentru independenţa naţională. Ei, ca şi atîţia alţii au plătit cu viaţa, au fost traşi pe roată; dar idealurile de dreptate socială şi naţională nu au putut fi niciodată înăbuşite în sînge, de nici un fel de roţi din lume! Roata istoriei a mers întotdeauna înainte; triumful libertăţii sociale şi naţionale s-a realizat cu jertfe mari, dar s-a realizat!".

Precizaţi între ce date (de la întrunirea de la Mesteacăn, la supliciul de la Alba

Iulia) s-au desfăşurat evenimentele marii răscoale? (1984)

2. Marele răsunet european al răscoalei lui Horea este sugestiv ilustrat şi de aprecierea pe care Karl Marx a dat-o evenimentelor din 1784, subliniind că Horea plănuia „eliberarea neamului său". În însemnările sale asupra acestui eveniment, Karl Marx subliniază, de asemenea, amintirea de neşters pe care poporul a păstrat-o lui Horea, arătînd că el a devenit „eroul povestirilor populare şi..."

Cum era definit, în continuare, conducătorul marii răscoale? (1984)

3. Marea ridicare la luptă a românilor transilvăneni din 1784-1785 s-a înscris într-un lung şir de crize, confruntări şi răsturnări sociale de care a fost marcat sec. XVIII. „Ţintind mai departe decît programele agrare ale revoluţiei secolului următor", acţiunea condusă de Horea, Cloşca şi Crişan a premers un eveniment de cotitură în istoria universală.

Despre ce eveniment este vorba? (1980)

4. Cinstirea pe care contemporanii o acordă evenimentelor de acum două secole include numeroase manifestări omagiale: expoziţii, simpozioane, sesiuni. O prestigioasă reuniune ştiinţifică internaţională ce a avut loc în toamna acestui an la Bucureşti a consacrat o secţiune specială aspectelor militare şi impactului politico-social al mişcărilor revoluţionare din perioada 1740-1920, insistînd asupra momentului 1784. Reuniunea s-a înscris într-un context mai larg al cercetărilor pluridisciplinare întreprinse din 1978 sub genericul *Societatea în mişcare* şi coordonate de Colegiul Brooklin din New York.

Sub ce denumire s-a desfăşurat programul acestei reuniuni ştiinţifice? (1984)

5. Încă de la începuturile ei, mişcarea muncitorească din ţara noastră s-a ocupat pe larg de evenimentele din anul 1784, văzînd în ele momente esenţiale ale luptei de eliberare socială şi naţională în care erau angajate cu toată fermitatea militanţii socialişti. La 110 ani distanţă, un reprezentant de frunte al mişcării socialiste, Ioan Nădejde vorbea despre „revoluţia ţărănească din 1784", iar o publicaţie socialistă consacra o pagină întreagă evenimentelor din vremea lui Horea, Cloşca şi Crişan.

Menţionaţi titlul publicaţiei. (1984)

6. Încă din primele zile, răscoala din anul 1784 a stat sub semnul puternicei personalităţi a celor trei căpetenii şi cu deosebire a lui Horea. Cunoscut încă din anii anteriori ca un devotat şi curajos apărător al ţărănimii exploatate, autorităţile îl urmăreau de multă vreme. Un jurnal alcătuit de un martor al evenimentelor arăta că „iniţiatorul şi autorul acestor dezordini este... fugit de pe domeniul fiscal al Zlatnei, pe numele Horea".

Completaţi dv. textul lipsă. (1978 şi 1984)

7. „A venit vremea curuţilor [adepţi ai lui Francisc Rákóczi, revoltaţi împotriva exploatării habsburgice]. Haideţi că niciodată nu vor mai fi domni în Sîngeorgi". „Domnii acum nu mai poruncesc". Alături de iobagii români, iobagii maghiari şi saşi au participat şi ei la răscoală pentru răsturnarea orînduirii feudale şi desfiinţarea umilitoarei instituţii a iobăgiei.

Numiţi ţăranii cărora le aparţin aceste cuvinte? (1982)

8. „Românii s-au revoltat, deci ei au avut dreptate să se revolte" — scria într-un pamflet adresat împăratului austriac Iosif II, publicistul francez Jean Pierre Brissot de Warville, viitor participant la Revoluţia franceză.

Cum se autointitula Jean Pierre Brissot în pledoaria sa în apărarea drepturilor românilor? (1970)

9. „Setea lor de libertate este tot atît de nestăvilită, pe cît de nemărginită. Nivelul lor cultural, la înălţimea prestigiului strămoşilor, se poate vedea chiar în ciuda sistemului feudal dur, apăsător şi nefericit... De pe chipurile lor se desprinde un resentiment nobil amestecat cu o dorinţă la fel de nobilă de a deţine acele drepturi pe care natura, raţiunea şi umanitatea îi face să le intuiască". Rîndurile de mai sus au apărut într-o broşură intitulată **Horia och Klotska.**

Indicaţi oraşul apariţiei lucrării menţionate. (1984)

10. Începutul marii răscoale din 1784 a fost marcat de încercarea autorităţilor guberniale de a-l aresta pe Crişan, în satul Curechiu, în urma unei întruniri a ţăranilor din satul Mesteacăn. Atunci — potrivit unei relatări contemporane — „la strigătul lui Crişan, ca torentul încep să se scurgă românii adunaţi din satele numite Curechiu, Mesteacăn şi Bucureşci".

La ce dată s-au petrecut aceste evenimente? (1984)

talon de participare 1

DE GAULLE-CHURCHILL:

UN DUEL SECRET (IV)

„Întreaga perioadă londoneză a activității «francezilor liberi» ne-a impus nouă, celor apropiați de generalul de Gaulle, pe lîngă suportarea dramelor exilului, pe lîngă epuizarea provocată de eforturile de organizare a luptei, o imensă cheltuială de energie, de tact și de umor pentru a ajuta la risipirea sau măcar la depășirea neînțelegerilor dintre noile noastre organisme militare și civile improvizate și autoritățile britanice. În mod deosebit, eram preocupați să netezim asperitățile care se iveau foarte des între președintele Comitetului național francez și premierul englez. Sigur, în cele din urmă, lucrurile se aranjau, dar cît transpiram pînă atunci...".

Frazele extrase din notele conversației pe care am avut-o acum aproape 17 ani cu René Cassin[1] în grădinile de la Palais Royal, unde se afla și sediul Consiliului de Stat al Franței, al cărui președinte onorific a fost, sînt acum confirmate de dezvăluirile lui François Kersaudy, din a cărui carte continuăm să prezentăm cititorilor revistei noastre o serie de capitole, într-o formă condensată.

Tîlcul unei invitații la dejun

După ultima dispută, din 30 septembrie 1942, relatată în numărul anterior, anturajul generalului și al premierului au trebuit să facă adevărate piruete de diplomație pentru a restabili căile și formele cooperării între aliații francezi și englezi. Cu atît mai mult, cu cît — precizează Kersaudy — „sarcina lor nu era cu nimic ușurată nici de caracterul extrem de suspicios al generalului și nici de temperamentul foarte ofensiv al primului-ministru. De altfel [și această mențiune este esențială — *n. C.P.*] era vorba mai puțin de o ceartă personală, cît de o confruntare, la cel mai înalt nivel, între două state, două imperii, două mentalități și două interese naționale".

Dar, în timp ce colaboratorii celor doi lideri își băteau capul cum să-i împace, Churchill lua inițiativa unei lovituri de teatru — care-i erau atît de specifice — spre a îndrepta relațiile cu de Gaulle pe un curs ceva mai fericit decît fuseseră în momentul cînd se despărțiseră cu o lună în urmă. La 30 octombrie 1942, maiorul Morton se prezenta, ca mesager al premierului englez, la Carlton Gardens, spre a-l felicita pe general pentru succesele unităților de sub comanda sa și a face un bilanț al cooperării în lupta comună. De Gaulle a spus colaboratorilor săi cît l-a încîntat gestul premierului britanic însoțit de propunerea ulterioară ca Madagascarul (pentru care de la debarcarea englezilor pe insulă se consumaseră atîtea fricțiuni) să aibă un înalt comisar desemnat de general și care să exercite administrația franceză. O invitație la dejun de la Winston Churchill pentru ziua de 8 noiembrie avea să sosească, de asemenea, curînd, la Carlton Gardens.

8 noiembrie 1942 semnifică o dată de reală importanță în desfășurarea celui de-al doilea război mondial și, cu precădere, în ofensivele forțelor armate ale aliaților antihitleriști.

În primele ore ale dimineții acelei zile, începea cea dintîi operație amfibie de amploare declanșată de forțele americano-engleze (pregătită cu grijă încă din iulie, după dificile discuții la nivelul șefilor de state majore ale celor două țări) prin abordarea țărmului nord-african în șapte puncte situate pe teritoriile algerian și marocan, aflate, în acea vreme, în componența imperiului colonial francez. Conducerea americană a pus o singură condiție la desfășurarea operației *Torch* (Făclia)[2], al cărei comandant avea să fie un general puțin cunoscut pe atunci, D.D. Eisenhower[3],

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 10/1984; 2/1974.

[3] În numerele 1-6/1974, *Magazin istoric* a prezentat cititorilor săi ample extrase din *Memoriile* generalului David Dwight Eisenhower, din anii celui de-al doilea război mondial. Un an mai tîrziu, *Cruciada în Europa*, amintirile comandantului-șef al forțelor anglo-americane pe fronturile din Africa de Nord, Italia și Europa Occidentală, au fost publicate și la Editura politică.

și în dispozitivul căreia englezii jucau rolul secund, Churchill acceptînd să fie, de această dată, „locotenentul fidel" al președintelui Roosevelt. Franklin Delano Roosevelt, scrie Kersaudy, nu l-a iubit niciodată pe de Gaulle. Consilierii săi cei mai apropiați, și, mai ales, amiralul Leahy[1], revenit de curînd de la Vichy, subsecretarul de stat Sumner Welles și chiar titularul Departamentului de stat, Cordell Hull, precum și cel mai ascultat expert francez la Washington, Alexis Léger[2] îl încurajau puternic în aceste resentimente. Urmarea? Președintele S.U.A. a impus, și premierul englez a acceptat, ca de Gaulle și „francezii liberi" să nu cunoască nimic despre *Torch*, care trebuia învăluită în secret deplin nu numai față de puterile fasciste, ci și față de acei francezi care erau aliații S.U.A. și Angliei.

Iată deci sensul ascuns și adevăratul scop al invitării lui de Gaulle la masa primului ministru chiar în ziua de 8 noiembrie, o zi care promitea să fie furtunoasă.

Aflînd despre debarcare, de Gaulle, care era în pijama la acea oră matinală, tună și fulgeră: *Ei bine, cred că cei de la Vichy îi vor arunca în mare. Nu se intră în Franța printr-o infracțiune!* Dar, la ora 11, el este mai calm și emisarul lui Churchill, Charles Peake, venit în calitate de specialist pentru a evalua forța furtunii, face un raport încurajator.

Și, într-adevăr, dejunul de la ora 13 s-a desfășurat chiar peste așteptări de bine. Deși generalul a exprimat, extrem de reținut, nemulțumirea lui față de maniera în care „francezii liberi" fuseseră ținuți în carantină la pregătirea și declanșarea operației *Torch* (de Gaulle deținea încă din vară unele informații obținute prin serviciile sale speciale), el i-a promis lui Winston Churchill că, în aceeași seară, va sprijini la BBC acțiunea anglo-americană din Africa de Nord. Ceea ce a și făcut.

Operațiunea *Torch* însemna pentru conducerea americană mult mai mult decît începutul implicării ei militare concrete în războiul cu armatele germane și italiene. Ea comporta în ochii Washingtonului și o dimensiune politică: „dacă președintele Roosevelt a decis să excludă cu desăvîrșire «Franța liberă» din operațiunea *Torch*, este și pentru că el se bizuia pe cu totul altă categorie de francezi care să-i deschidă porțile Africii de Nord. Mai întîi, indirect, el a luat legătura cu generalul Weygand[3]. Dar, cînd Robert Murphy [consulul general american la Casablanca] l-a vizitat la Cannes în 17 iulie, Weygand i-a răspuns: *La vîrsta mea nu mai poți deveni un rebel.* Amiralul Darlan[4], a cărui poziție la Vichy a devenit mai mult decît incomodă după reîntoarcerea lui Laval la conducerea guvernului, din pricina vechii rivalități dintre ei, a lăsat să se înțeleagă că i-ar putea ajuta pe americani... cu condiția de a-i fi încredințată comanda supremă a operației". Amiralul era însă considerat prea periculos, prea compromis și, mai ales, prea compromițător pentru ca un asemenea lucru să se poată întîmpla. În cele din urmă, nu rămîne în discuție decît un singur om, în care Roosevelt își pune toate speranțele. Acest om este generalul Giraud.

Generalul Henri-Honoré Giraud are 63 ani, e înalt, viguros, energic. Germanii l-au luat prizonier în 1940, dar, în aprilie 1942, el a evadat din fortăreața Koenigstein și a reușit să ajungă pînă la Vichy. Aici, a fost contactat de americani și, după lungi tratative cu Robert Murphy, a acceptat să participe la operațiunea *Torch* cu condiția ca gaulliștii și englezii să fie excluși. Mai mult, el a pretins să comande expediția, și crede că a înțeles că acest lucru i-a fost acordat.

Nu mai sîntem în secolul XVIII

„Evenimentele din Africa de Nord — scrie Kersaudy — intră însă pe un făgaș nou și neașteptat. Amiralul Darlan este la cheremul americanilor și luptele au încetat la Alger, dar, în celelalte zone, trupele franceze au rămas credincioase Vichyului, opunînd americanilor o rezistență dîrză; or, amiralul Darlan este singurul care ar putea ordona o încetare a focului. Într-adevăr, generalul Mark Clark[5], reprezen-

---

[1] William Daniel Leahy (1875-1959), șeful Statului major al marinei americane (1937-1939). Un timp s-a retras din armată, ocupînd postul de guvernator al Puerto-Ricoului. După înfrîngerea Franței, Roosevelt l-a numit ambasador pe lîngă guvernul de la Vichy (1940-1942), cu care S.U.A. a întreținut relații diplomatice normale în tot timpul războiului. În 1942, a reintrat în serviciul activ, ca șef al Statului major personal al lui Roosevelt (1942-1945) și apoi al președintelui Truman (pînă în 1949). În această calitate, Leahy a prezidat ședințele de lucru ale Comitetului șefilor de state majore și a participat la conferințele interaliate din timpul celui de-al doilea război mondial.

[2] Alexis Saint-Léger (1887-1984), diplomat și poet francez. Ocupă, rînd pe rînd, posturile de secretar de ambasadă la Beijing (Pekin — 1916-1921), director al Cabinetului diplomatic al lui A. Briand (1925-1932), secretar general la Ministerul afacerilor externe (1933-1940). La cererea sa, este eliberat din funcție. Din 1941 se stabilește în Statele Unite unde, sub numele literar de Saint-John Perse, lucrează la Biblioteca Congresului în calitate de consilier pînă în 1946. Laureat al premiului Nobel pentru literatură, în 1960.

[3] Maxime Weygand (1867-1965); general francez. În mai 1940, a devenit comandantul suprem al armatei franceze. Delegatul general al lui Pétain în Africa de Nord (1940-1941), a fost demis din post și închis de germani (1942-1945). Reîntors în Franța, în 1945, a fost judecat și amnistiat.

[4] François Darlan (1881-1942), amiral și om politic francez. Comandant al flotei franceze (1936-1940). Colaborator apropiat și succesor desemnat al lui Pétain (1940-1942). În 1942, Darlan demisionează din funcțiile guvernamentale și rămîne comandantul-șef al armatelor terestră, navală și aeriană, post în care îl surprinde debarcarea aliaților în Africa de Nord franceză.

[5] Mark W. Clark (1896-1983), comandant al Corpului 2 de armată american, ca șef de Stat major al lui Eisenhower, a participat la planificarea operației *Torch*. În acest sens, el sosise în secret în Africa de Nord înaintea declanșării operației, pentru a evalua situația. Din 1942, a devenit locțiitorul generalului Eisenhower.

tantul lui Eisenhower în Africa de Nord, sesizează cu rapiditate că nici unul dintre francezi nu este dispus să se supună generalului Giraud, sosit la Alger în 9 noiembrie. Şi totuşi cu orice preţ, ostilităţile trebuie să înceteze în Algeria şi Maroc, cu atît mai mult cu cît germanii şi-au revenit şi au început să trimită trupe către Tunisia. Pentru americani deci situaţia este foarte gravă; dar generalul Clark cade la înţelegere, în dimineaţa zilei de 10, cu Darlan: amiralul va putea conduce în Africa de Nord «în numele mareşalului» ordonînd, în schimb, o încetare generală a focului în Algeria şi în Maroc. Sosit la Alger în aceeaşi zi, Eisenhower ratifică acordul.

Noutatea luării puterii de către amiralul Darlan în Africa de Nord, sub auspiciile Americii, provoacă, la Londra, neîncredere şi consternare. «Francezii liberi» rămîn buimaci, de Gaulle turbează, Churchill este dezgustat: *Darlan ar fi trebuit împuşcat*, îşi exprimă primul ministru indignarea. Dar, înainte de declanşarea operaţiunii *Torch*, Churchill îi promisese preşedintelui Roosevelt să-l sprijine în toate împrejurările; şi iată-l în faţa unei situaţii extrem de stînjenitoare. La 16 noiembrie, generalul de Gaulle ia prînzul la Downing Street şi notează: *Churchill pare destul de bine dispus, deşi parecum îngîndurat. Eden pare tulburat.*

Generalul de Gaulle îi spune primului ministru că a luat act de poziţia britanică, dar că ţine să i-o facă cunoscută şi pe a lui: *Nu mai sîntem în secolul XVIII*, declară el, *cînd Frederic plătea oameni la curtea din Viena ca să ia Silezia, nici în epoca Renaşterii, cînd erau folosiţi zbirii din Milano sau spadasinii din Florenţa. Mai mult. După război, nu vom fi nici măcar aleşi drept conducători ai popoarelor eliberate. Facem războiul cu sîngele şi sufletele popoarelor. Iată telegramele pe care le-am primit din Franţa. Ele dovedesc că Franţa nu ştie încotro s-o apuce. Gîndiţi-vă la consecinţele incalculabile pe care ar putea să le aibă faptul că Franţa ar ajunge la concluzia că eliberarea, aşa cum o înţeleg aliaţii, înseamnă Darlan. Poate aţi cîştiga astfel războiul pe plan militar; l-aţi pierde însă moral.*

Generalul de Gaulle îi arată lui Churchill mirarea sa de a vedea guvernul britanic situîndu-se, după cum o face, la remorca americanilor. *Nu vă înţeleg*, îi spune el lui Churchill. *Sînteţi în război încă din prima zi. S-ar putea chiar spune că, personal, dv. sînteţi, de fapt, acest război. Armatele dv. sînt victorioase în Libia. Şi vă situaţi la remorca Statelor Unite, cînd nici un soldat american n-a văzut încă vreun soldat german la faţă. Dv. trebuie să imprimaţi direcţia morală a acestui război. Opinia publică europeană vă va urma*".

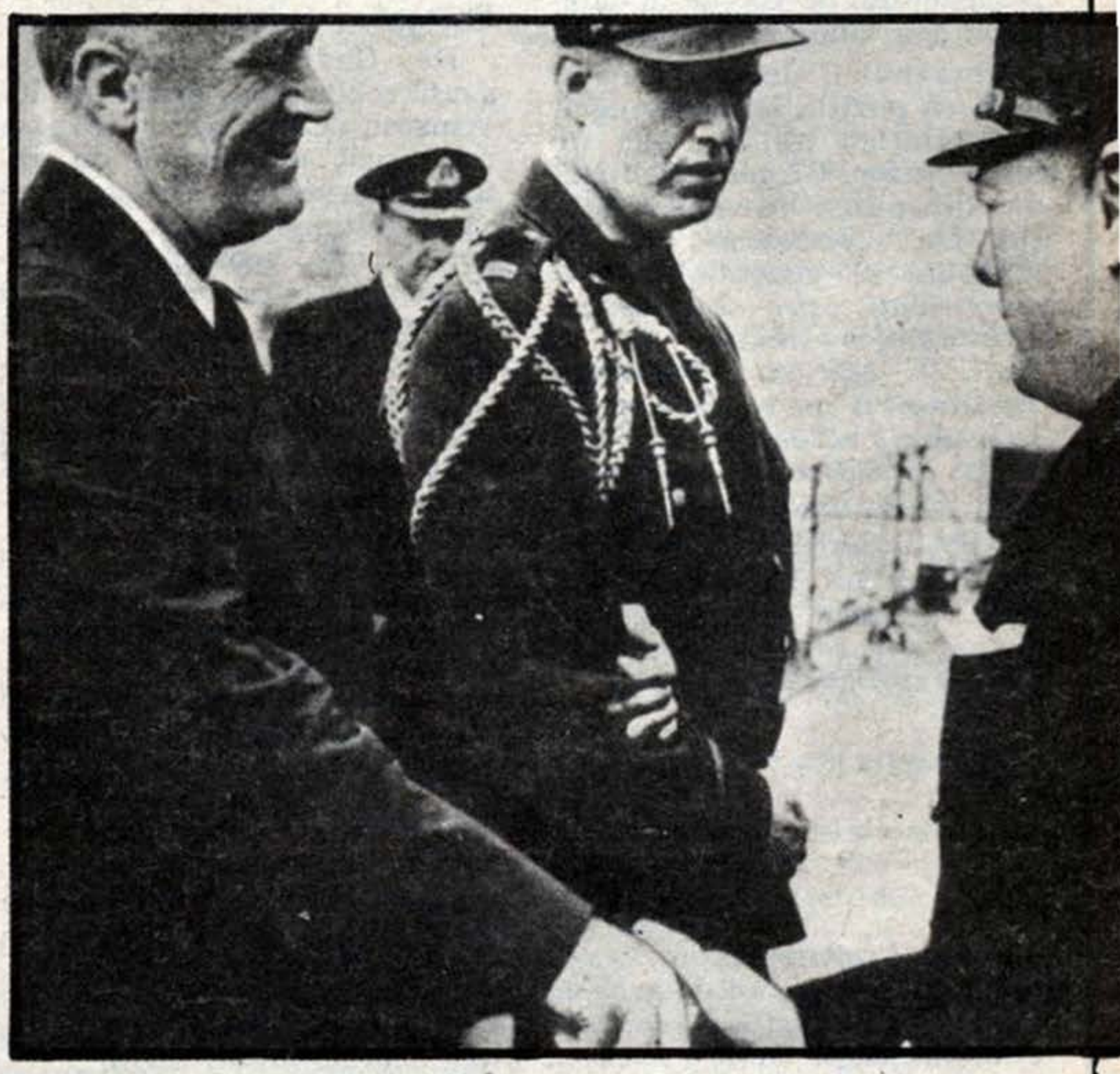

9 august 1941: Prima întîlnire dintre F.D. Roosevelt — sprijinindu-se de braţul fiului său — şi W.S. Churchill

Churchill — va scrie de Gaulle în *Memoriile* sale — răspunde că îi înţelege perfect frămîntările şi, în locul său, ar fi avut aceeaşi grijă de a-şi face cunoscută public poziţia dar că totuşi ar aştepta cîtva timp. În orice caz, generalul de Gaulle e liber să-şi transmită comunicatul prin BBC, atunci cînd va crede de cuviinţă.

Generalul de Gaulle îi vorbeşte apoi premierului despre ceea ce el numeşte escrocheria morală în transmiterea unor comunicate la radiodifuziunea engleză. Era vorba despre faptul că postul de radio american a permis ca înaintea apelurilor amiralului Darlan să răsune deviza „Onoare şi patrie", sub care se difuzau mesajele generalului de Gaulle, iar BBC a preluat escrocheria retransmiţînd acest program. Întorcîndu-se către Eden, generalul de Gaulle îi declară că nu înţelege cum

poate radioul britanic să devină complicele unei asemenea înșelătorii.

Înainte ca generalul și Churchill să se așeze la masă, Eden, care nu prînzește împreună cu ei, îl ia pe general de-o parte și-i spune *cît de mult îl tracasează și îl neliniștește toată această poveste.*

Nu este o afacere curată, îi răspunde generalul de Gaulle, *și îmi pare rău că vă murdăriți și dv. întrucîtva.* În timpul mesei, tensiunea și neliniștea comesenilor sînt grăitoare în privința sentimentelor tuturor. Churchill îl conduce, apoi, pe generalul de Gaulle în cabinetul său, unde rămîn singuri.

Churchill îi declară generalului că poziția sa este magnifică. Darlan nu are nici un fel de viitor. Giraud este lichidat din punct de vedere politic. *Dv. reprezentați onoarea,* îi spune el generalului. *Dv. reprezentați calea cea dreaptă. Veți rămîne singur. Nu vă luați în bețe cu americanii. Este inutil și nu veți cîștiga nimic. Aveți răbdare și vor veni ei la dv., deoarece nu există altă alternativă.*

Apoi, Churchill răbufnește împotriva lui Darlan. *Nu găsesc* — spune el — *cuvinte pentru a-l califica și pentru a-mi exprima dezgustul.*

O schimbare de ton de 180°

Această conversație — la finele căreia cei doi oameni de stat s-au despărțit în cei mai buni termeni — a avut loc la 16 noiembrie. Zece zile mai tîrziu, s-a petrecut o schimbare de 180°. În fața Camerei Comunelor, premierul englez a ținut unul din cele mai elocvente discursuri ale sale din acel an. În acest discurs, se găsesc și trei portrete: cel al defetistului incorigibil — care era mareșalul Pétain, cel aproape apologetic — al amiralului Darlan („față de care primul ministru se arăta din ce în ce mai favorabil" — cum scria Oliver Harvey, secretarul particular al lui Anthony Eden) și cel într-atît de aspru la adresa generalului de Gaulle, încît s-a considerat necesar ca această parte a discursului să nu fie cunoscută de public, iar generalul nu a știut-o pînă la sfîrșitul vieții sale. În esență, Churchill spusese: „Noi nu l-am recunoscut niciodată ca reprezentînd Franța. Noi n-am fost niciodată de acord că el împreună cu cei care l-au urmat pot deține monopolul viitorului Franței numai pentru că s-au dovedit clarvăzători și curajoși în momentul capitulării. Eu nu pot crede că de Gaulle personifică Franța".

De Gaulle a început să simtă schimbarea atitudinii lui Winston Churchill. El i-a mărturisit ministrului de externe norvegian Trygve Lie[1] că în ultimele patru întrevederi după acordul Darlan-Eisenhower, primul ministru i-a apărut din ce în ce mai supus față de americani.

„Este adevărat că generalul de Gaulle nu poate să le ierte americanilor de a fi restabilit administrația Vichy-ului în Africa de Nord. În cursul alocuțiunilor sale radiodifuzate, el nu încetează să repete că «Franța liberă», care răspunde de onoarea Franței, nu poate avea nici un fel de contingență cu un colaboraționist și un trădător notoriu. De altfel, în pofida ostilității lui Roosevelt și a sprijinului din ce în ce mai precar al lui Churchill, generalului de Gaulle nu-i lipsesc aliații în cruciada dusă împotriva «expedientului provizoriu» [acordul cu Darlan]; el primea nenumărate telegrame de la organizațiile de rezistență franceze, în care acestea își exprimau încrederea în de Gaulle și opoziția față de amiralul Darlan; el era susținut de toate guvernele în exil la Londra, care se temeau mai mult decît de orice altceva de a-i vedea pe americani colaborînd cu diferiți quislingi, după eliberarea propriilor lor țări. În afară de aceasta, de Gaulle conta pe sprijinul nedeclarat, dar extrem de activ, al lui Anthony Eden, care întrevedea mai bine decît Churchill consecințele politice, morale și psihologice ale inițiativei americane". Ajutorul și înțelegerea ministrului de afaceri externe britanic vor reprezenta, de altfel, un atu de neprețuit pentru „Franța liberă" pînă la sfîrșitul războiului. În fine, de Gaulle beneficia de un instrument care, deși mai discret, nu era mai lipsit de eficacitate: acela al presei britanice, care continua să denunțe cu vehemență acordul încheiat cu Darlan. La jumătatea lunii decembrie, chiar ziarul *Times* intra în arenă, subliniind *gravele neliniști provocate de trecutul lui Darlan și de ambițiile sale actuale.*

Campania de presă contra „expedientului provizoriu" începea, de asemenea, să capete amploare dincolo de Atlantic.

În acea vreme, poziția amiralului Darlan în Africa de Nord nu era atît de solidă pe cît părea: *deoarece mareșalul Pétain îl renegă, gaulliștii îl atacă, giraudiștii îl detestă, englezii îl disprețuiesc, americanii îl califică drept „expedient provizoriu" și numeroase alte facțiuni din Alger complotează împotriva lui.* La 24 decembrie, toate problemele iscate de situația lui Darlan își pierd orice importanță. În acea zi, amiralul Darlan a fost asasinat la Alger..

Puține atentate au stîrnit, în același timp, atîta indignare publică și atîta ușurare ca asasinarea amiralului Darlan, de la sfîrșitul anului 1942. Președintele Roosevelt, care s-a grăbit să condamne atentatul, a văzut în el, cu toate acestea, o soluție foarte acceptabilă în problema delicată a „expedientului provizoriu". Președintele Roosevelt are toate mo-

---

[1] Trygve Halvdan Lie (n. 1896); diplomat și jurist norvegian. În mai multe rînd ri ministru la diferite departamente; justiție, comer , ind strie, marină și pescuit, aprovizionare, afaceri externe (1939-1963). Cel dintîi secretar general al O.N.U. (1946-1953).

tivele să fie satisfăcut cînd află că generalul Giraud devine comandant-şef, civil şi militar, pentru Africa franceză. Spre deosebire de Darlan, Giraud nu s-a compromis cu germanii; în plus, este un militar excelent, nu se amestecă în politică şi n-are nici un fel de legătură cu generalul de Gaulle. De altfel, numirea sa în postul de comandant-şef, civil şi militar, nu se datorează în întregime hazardului. Mai tîrziu, Churchill va scrie că „autorităţile americane au exercitat o presiune indirectă, dar fermă, pentru ca generalul Giraud să obţină puterea politică supremă... în Africa de Nord".

În spatele unei măşti de spăşită indignare, Winston Churchill a fost tot atit de mulţumit ca şi Roosevelt de întorsătura evenimentelor. Trecînd de partea preşedintelui, după înţelegerea cu Darlan, Churchill fusese nevoit, şi el, să îndure nenumărate critici îndreptate impotriva politicii americane în Africa de Nord. Dar acum, cum scrie în *Memoriile* sale, „uciderea lui Darlan, oricît de criminală ar fi, i-a scutit pe aliaţi de a fi nevoiţi să-şi continue cooperarea cu el, lăsindu-le toate avantajele pe care amiralul le-ar fi putut oferi în timpul orelor cruciale ale debarcării aliate". Churchill a fost, de asemenea, extrem de satisfăcut de numirea generalului Giraud ca succesor al lui Darlan: *Iată, în fine, ocazia de a înfăptui unitatea între francezii din Londra şi francezii din Africa de Nord şi de a forma un nucleu francez solid şi unit, care va fi, fără îndoială, mai puţin intransigent decît Comitetul de la Londra şi irascibilul său preşedinte.*

Calificînd asasinarea lui Darlan drept o „crimă odioasă", generalul de Gaulle nu este mai puţin mulţumit de cele întîmplate. Principalul obstacol în stabilirea unei conduceri franceze unite a dispărut. În plus, de Gaulle pare dispus să-i încredinţeze generalului Giraud comandamentul forţelor „Franţei libere".

C.P.

CARŢI SOSITE LA REDACŢIE

Academician ŞTEFAN PASCU
REVOLUŢIA POPULARĂ DE SUB CONDUCEREA LUI HOREA
FILE
DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN
ACTUL DE LA 23 AUGUST 1944 ÎN CONTEXT INTERNAŢIONAL

● **23 AUGUST 1944. DOCUMENTE** *(sub egida Direcţiei generale a Arhivelor statului şi a Centrului de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară; colectivul de coordonare:* **Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat).**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, vol. I — 656 pp., 65 lei, vol. II—872 pp., 67 lei: *900 mărturii documentare din arhive româneşti şi străine din perioada ianuarie 1939-26 octombrie 1944, revelatoare pentru rezistenţa antifascistă şi antihitleristă a poporului român, pentru desfăşurarea victorioasă şi ecoul internaţional al Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă organizată şi condusă de P.C.R.*

● **ACTUL DE LA 23 AUGUST 1944 ÎN CONTEXT INTERNAŢIONAL** *(coordonator: dr.* **Gheorghe Buzatu).**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, 616 pp., 58 lei: *culegere de studii şi documente referitoare la locul şi importanţa evenimentelor din România pe plan mondial, în urmă cu patru decenii; volum realizat în cadrul Colectivului de istorie a celui de-al doilea război mondial al Institutului de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol" — Iaşi.*

● **FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. VOL. 15** *(sub egida Comisiei române de istorie militară; coordonator de ediţie: general-locotenent dr.* **Ilie Ceauşescu).**

Editura militară, Bucureşti, 1984, 430 pp., 35 lei: *20 studii dedicate pregătirii şi desfăşurării actului istoric de la 23 August 1944, ce a deschis României calea marilor cuceriri socialiste de astăzi.*

● **Ion Coman, Emil Burbulea — COORDONATE UMANE ALE APĂRĂRII NAŢIONALE.**

Editura militară, Bucureşti, 1984, 424 pp., 25 lei: *originală abordare a fenomenului militar contemporan, analizat profund şi competent.*

● **NAŢIUNEA ROMÂNĂ** *(sub egida Institutului de istorie „Nicolae Iorga", coordonator ştiinţific:* **Ştefan Ştefănescu).**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984, 686 pp., 63 lei: *culegere de studii privind geneza, cristalizarea şi afirmarea, precum şi orizontul contemporan al naţiunii noastre, în perspectivă istorică.*

● *Academician* **Ştefan Pascu — REVOLUŢIA POPULARĂ DE SUB CONDUCEREA LUI HOREA.**

Editura militară, Bucureşti, 1984, 536 pp., 34 lei: *studiu monografic ce valorifică noi şi importante informaţii documentare despre marii eroi şi martiri ai neamului de acum două veacuri.*

● **PE DRUMURILE BIRUINŢEI** *(volum întocmit de colonel* **Antone Marinescu,** *maior dr.* **Ioan Talpeş,** *căpitan* **Alexandru Duţu).**

Editura militară, Bucureşti, 1984, 508 pp., 33 lei: *extrase din jurnalele de operaţii ale unor mari unităţi, unităţi şi subunităţi române participante la războiul antihitlerist.*

● **ARMINDENI** *(antologie de* **T. Pintean;** *cuvînt înainte de* **N. Copolu).**

Editura Minerva, Bucureşti, 1984, 204 pp., 14,50 lei: *versuri, proză, publicistică, într-o selecţie antologică, dedicate zilei de 1 Mai, străveche sărbătoare a românilor şi, din 1890, ziua solidarităţii muncitoreşti internaţionale.*

● **Victor V. Grecu — REVOLUŢIA, UNIREA, INDEPENDENŢA ÎN TRANSILVANIA.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, 214 pp., 14.50 lei: *pagini din cronica unităţii româneşti.*

GORDON W. PRANGE

Încheiem aici relatarea marii bătălii navale de la Midway care a opus, în zilele de 4-6 iunie 1942, flotele Statelor Unite şi Japoniei în zona centrală a Oceanului Pacific. În cinci numere anterioare ale revistei, am prezentat largi extrase din cea mai recentă monografie dedicată acestei teme, Miracle at Midway (Miracolul de la Midway), scrisă de istoricul militar american Gordon W. Prange şi publicată în anul 1982. Concluziile finale ale autorului sînt înfăţişate în cele ce urmează.

Spre a oferi cititorului o imagine cît mai completă asupra modului cum au fost interpretate sensurile şi învăţămintele acestei confruntări navale şi asupra impactului strategico-politic pe care l-a avut în desfăşurarea ulterioară a celui de-al doilea război mondial în Asia şi Oceanul Pacific, să vedem ce au de spus, în această privinţă, şi alţi cercetători:

Louis L. Snyder, Statele Unite: „Midway a reprezentat prima înfrîngere decisivă suferită de marina militară niponă în epoca modernă. Din acel moment, japonezii au fost obligaţi să-şi limiteze operaţiile la mările limitrofe ale propriului arhipelag şi la sudul Pacificului. Bătălia pentru Midway a marcat, de asemenea, sfîrşitul vechii strategii de utilizare a navelor de suprafaţă în formaţiuni de luptă de sine stătătoare. De aici înainte, ambele părţi aveau să-şi clădească escadrele operative în jurul unuia sau mai multor portavioane“[1].

Hakuciro Hattori, Japonia: „Adevărul despre înfrîngerea suferită de marina militară imperială la Midway a însemnat şi o gravă lovitură morală. De aceea s-au luat măsuri pentru a ascunde acest adevăr. În comunicatul dat publicităţii de Înaltul comandament nipon, la 10 iunie 1942, se arăta că pierderile suferite se cifrează la un portavion scufundat şi avarierea serioasă a altui portavion şi a unui crucişător. Un timp, echipajele de pe navele scufundate au fost ţinute în carantină. Şi totuşi, zvonurile despre înfrîngere n-au încetat să se răspîndească. Pînă la urmă, încrederea opiniei publice în veridicitatea comunicatelor oficiale s-a spulberat“[2].

V. Avarin, U.R.S.S.: „Stabilizarea relativă a fronturilor de luptă din Oceanul Pacific, survenită după bătălia pentru Midway, nu a presupus deloc încetarea tuturor operaţiilor militare. Dar ofensiva japoneză s-a izbit de o împotrivire pe care n-a mai fost în stare să o

[1] Louis L. Snyder. *The War. A. Concise History. 1939-1945*. New York. 1960, pp. 333-334.

[2] Hakuciro Hattori, *Iaponiia v voine* (Japonia în război), traducere din limba japoneză, Moscova, 1973, pp. 219-220.

depășească, în vreme ce forțele anglo-americane nu erau încă suficient de pregătite pentru a prelua inițiativa și a trece la operații active, care să determine intrarea Japoniei în defensivă"[1].

Bernard Millot, Franța: „Dacă am schița un tablou succint al bătăliei pentru Midway. am putea spune că flota niponă a pornit la luptă cu scopul de a surprinde și a anihila definitiv marina americană, dar aceasta din urmă a răsturnat rolurile, în ciuda inferiorității sale din toate punctele de vedere. Pentru americani, Midway a reprezentat o victorie a serviciilor de informații, dar și a inteligenței, un decisiv punct de cotitură care a pus capăt ambițiilor teritoriale japoneze și a inaugurat era reluării inițiativei"[2].

O întrebare chinuitoare

Mulți dintre japonezii care au participat la bătălie își amintesc de această uluitoare înfrîngere ca de un coșmar — explozii, incendii dezlănțuite, nave care se scufundă, oameni disperați, zbătîndu-se în apele învolburate —, ca de o spulberare a visurilor lor de glorie, înghițite parcă de amurgul acelei zile în largul Pacificului. Întrebarea arzătoare, obsedantă, care îi frămînta pe toți era: unde am greșit? Posibilități aparent excelente s-au transformat brusc într-o catastrofă. De ce? Unde trebuie căutat răspunsul, la nivelul flotei sau, mai sus, la cel al conducerii Marinei militare japoneze? Pînă în momentul dezastrului de la Midway, flota imperială străbătuse mările și oceanele ca o haită de balene ucigașe, semănătoare de moarte și distrugere pentru inamic și aducătoare de victorii pentru culorile japoneze. Pe întregul cuprins al extinsului Imperiu nipon, amiralul Yamamoto, comandantul-șef al Flotei combinate, era venerat ca geniu al războiului naval.

În analiza bătăliei pentru Midway, japonezii s-au dovedit mai introspectivi decît americanii. Fenomen firesc, de altfel, doar ei o pierduseră. Analizele ulterioare asupra Midwayului au fost la fel de numeroase în Japonia ca cele asupra Pearl Harborului în Statele Unite. Dar cercetătorii niponi s-au arătat mai puțin preocupați de blamarea vinovaților. Ei s-au concentrat, mai ales, asupra învățămintelor care se desprindeau pentru viitor. Practic, toți observatorii japonezi consultați la întocmirea acestui studiu au citat drept principala cauză a înfrîngerii așa-numita „boală a victoriei". Datorită unui lung șir de izbînzi neîntrerupte, încrederea japonezilor în propriile forțe — pe care, dealtminteri, trebuie să o aibă orice luptător pentru a fi eficient — a degenerat într-o nemăsurată îngîmfare și un suveran dispreț față de inamic.

De fapt, orice încercare de a face o evaluare dintr-o perspectivă atît de apropiată nu avea șanse de reușită; nici una dintre părți nu dispunea încă de informațiile necesare. Abia după război, cînd s-au putut consulta arhivele militare ale ambelor părți beligerante, s-a clarificat modul exact cum s-au desfășurat operațiile la Midway. A reieșit astfel că veriga slabă în angrenajul nipon a fost amiralul Yamamoto. Aureola gloriei sale i-a orbit pe toți, iar, în cazul subordonaților, afecțiunea pe care i-o purtau a împiedicat o judecată obiectivă. Îndată după bătălie, cînd Yamamoto le-a declarat membrilor comandamentului său „Vina este a mea!", el nu a recunoscut numai răspunderea ce îi revine oricărui comandant, concepție oarecum străină armatei și marinei militare japoneze. El a rostit, pur și simplu, un adevăr, și anume că, în măsura în care o singură persoană poate fi făcută răspunzătoare pentru fiascoul de la Midway, acela este el, amiralul Isoroku Yamamoto. La fel cum făcuse și la Pearl Harbor, Yamamoto concepuse ideea operației și apoi o băgase pe gît Statului major al marinei militare. Dar condițiile care făcuseră posibilă victoria de la Pearl Harbor nu mai erau valabile în noile împrejurări. Mai mult decît atît, Yamamoto părea că pierduse contactul cu realitatea. Dacă, prin absurd, și-ar fi propus să demonstreze cît de multe principii ale războiului poate să încalce un amiral într-o singură campanie, nu trebuia să facă altceva decît să descrie planul operației Midway.

Un monstru cu două capete

Să urmărim raportul între operația concepută de amiralul Yamamoto și principiile strategico-tactice de bază, pe care trebuie să și le însușească orice ofițer de marină:

1. *Scopul.* Dintre toate principiile războiului naval, acesta se află pe primul loc, cu valoare fundamentală. Cel care proiectează o operație trebuie să se întrebe: „Care este rostul acestei bătălii? Ce sper să realizez? Ce efecte va avea ea pentru interesul național al țării mele? Justifică oare prețul ce va trebui plătit în vieți omenești?" Întrebările sînt elementare, dar tocmai aici comandamentul Flotei combinate a comis cea mai mare eroare. De la bun început, operația Midway a fost un monstru cu două capete, care se băteau între ele. În primul rînd, Yamamoto voia să atace și să cucerească atolul Midway; în al doilea rînd, să scoată din bîrlog și să distrugă rămășițele flotei americane din Pacific. Prima operație reclama un program ri-

---

[1] V. Avarin, *Borba za Tihii okean* (Bătălia pentru Oceanul Pacific), Moscova, 1947, p. 295.

[2] Bernard Millot, *La Guerre du Pacifique*, vol. I, Paris, 1968, p. 228.

gid şi o succesiune exactă a fazelor; a doua — o maximă flexibilitate.

2. *Concepţia ofensivă.* La prima vedere, ideea de a deplasa o flotă gigantică la cîteva mii de mile spre est şi de a răpi un preţios avanpost de sub nasul flotei americane, silind-o astfel să se angajeze într-o bătălie decisivă, pare destul de îndrăzneaţă. Dar îndrăzneala nu trebuie confundată cu spiritul ofensiv. Concepţia pe care se baza proiectul era esenţialmente defensivă — aceea de a asigura controlul asupra unui lanţ de baze avansate, pentru a bara accesul inamicului spre insulele nipone şi mările din jurul lor.

3. *Superioritatea locală.* Japonezii dispuneau, indiscutabil, de superioritate numerică, dar, pentru a realiza o reală superioritate, ei ar fi trebuit să-şi dispună altfel forţele. După ce a concentrat cea mai mare putere navală cunoscută pînă atunci în istorie, Yamamoto a viciat-o prin dispersare. În loc să concentreze toate forţele pentru îndeplinirea obiectivului strategic principal, el a trimis, simultan, o puternică escadră în Aleutine; prezenţa acesteia la Midway ar fi putut schimba soarta bătăliei.

4. *Surprinderea.* Aceasta a reprezentat piatra unghiulară a planurilor militare japoneze. Yamamoto a mizat pe faptul că va putea ajunge neobservat pînă în zona atolului Midway, la fel ca amiralul Nagumo, în cazul atacului de la Pearl Harbor. Desigur, nu se poate reproşa comandanţilor niponi că experţii americani au reuşit să spargă în timp util codul marinei imperiale japoneze. Dar subestimarea capacităţii adversarului de a obţine informaţii şi de a le folosi în mod inteligent a fost o categorică greşeală a comandamentului nipon.

5. *Măsuri de păstrare a secretului.* Acest principiu, strîns legat de cel anterior, a fost în mare măsură ignorat de conducerea marinei militare japoneze. Prea multe persoane au cunoscut cu mult timp înainte planurile operaţiei; nu s-au camuflat îndeajuns pregătirile flotei pentru o acţiune majoră; comunicări secrete de mare importanţă au fost încredinţate, cu prea mare uşurinţă, undelor radio.

6. *Simplitatea concepţiei.* Ideea de bază a acestui principiu se rezumă în faptul că un mecanism, cu cît are mai puţine piese mobile, cu atît se reduc şansele ca vreuna dintre ele să se defecteze. Amiralul Yamamoto nu a reuşit să concilieze cele două tendinţe tactice opuse: cea tradiţionalistă, care punea în centrul operaţiilor navale navele de linie, şi cea modernă, care acorda rolul primordial portavioanelor.

7. *Mobilitate.* Chiar după pierderea celor patru portavioane din escadra amiralului Nagumo, japonezii mai puteau concentra în zonă, în timp util, un portavion greu şi trei uşoare, cu un total de circa 50 avioane vînătoare şi 60 bombardiere. Dar planificarea rigidă a întregii operaţii şi surpriza provocată de contralovitura americană l-au făcut pe amiralul Yamamoto să nu ia în consideraţie o asemenea manevră tactică, impusă de împrejurări.

8. *Economia de forţe şi mijloace.* În raport cu importanţa obiectivului fixat, forţele navale şi aeriene destinate de japonezi pentru atacarea bazei americane de pe insulele Midway au fost disproporţionat de mari. Amiralul Nimitz a demonstrat sensul acestui principiu, hotărînd să renunţe la serviciile cuirasatelor de care putea dispune în bătălia pentru Midway.

9. *Comandamentul unic.* În mod paradoxal, Yamamoto a anulat acest principiu vital, prin faptul că nava sa amiral s-a alăturat flotei operative. Interzicerea legăturilor radio între nave, l-a redus şi pe el la tăcere cînd ar fi putut conduce efectiv operaţiile de la Tokio. Spre deosebire de Yamamoto, amiralul Nimitz, aflat la Pearl Harbor, a fost mereu la curent cu desfăşurarea operaţiei.

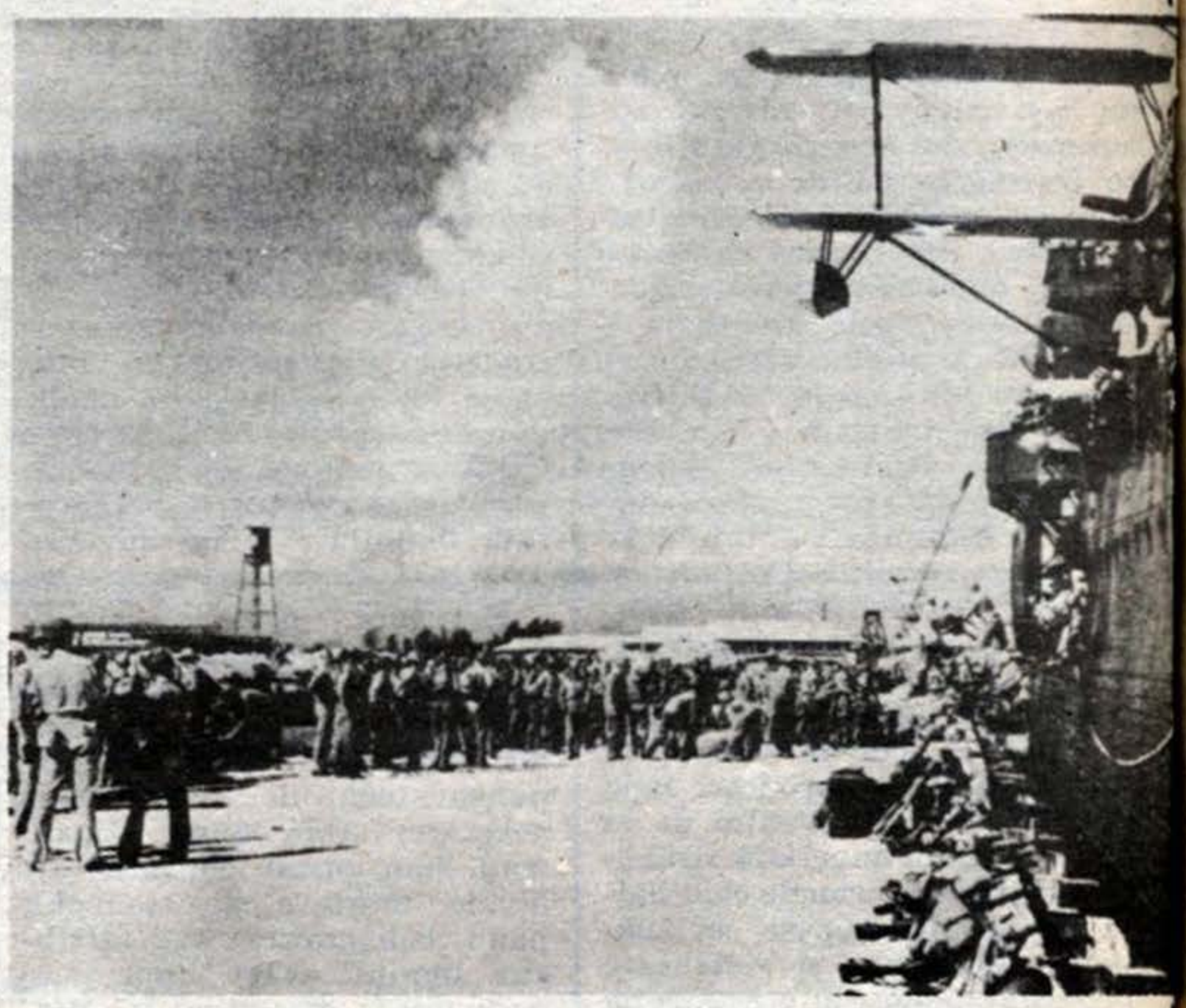

Unităţi de infanterie marină americană debarcă pe Midway

Decizii salutare

Dacă am considera că americanii nu au făcut decît să culeagă roadele erorilor comise de adversar la Midway, am

greşi, fără îndoială, după cum am greşi dacă am socoti victoria japoneză de la Pearl Harbor numai o consecinţă a şirului de erori ce pot fi atribuite comandamentului american. Bătălia pentru Midway a fost o clară victorie americană, nu doar evitarea unei înfrîngeri.

Printre factorii care au contribuit la acest deznodămînt, decriptarea codului naval japonez s-a situat la loc de frunte[1]. Acest succes a stat la baza reuşitei strategiei americane. Din momentul în care amiralul Nimitz, comandantul-şef al flotei americane din Pacific, a stabilit că japonezii se îndreaptă spre Midway, avînd în frunte escadra de portavioane a lui Nagumo, el a ştiut nu numai locul aproximativ unde se va da bătălia, dar şi cum va trebui să lupte. Va fi o înfruntare de aviaţie; a lăsat deci cuirasatele la bazele lor de pe coasta de vest a S.U.A., pentru a nu aglomera inutil zona. Trebuia, în schimb, să dispună de cît mai multe portavioane; de aici, insistenţa lui energică pentru a pune cît mai urgent portavionul Yorktown în stare perfectă de luptă. Spre deosebire de americani, japonezii au întîrziat repararea şi reechiparea portavioanelor Shokaku şi Zuikaku, lipsindu-se astfel de aportul lor în momentul decisiv.

Cunoaşterea scopului şi a forţei inamicului nu reprezintă însă, în sine, o garanţie a victoriei. Nimitz nu s-a lăsat paralizat de imensitatea puterii navale inamice. O simplă comparaţie între dimensiunile flotei japoneze şi forţele aflate la dispoziţia lui l-ar fi putut determina să conchidă că se află într-o situaţie tragică. Ar fi fost de înţeles dacă hotăra să lase baza de pe Midway în voia soartei, să-şi retragă preţioasele portavioane şi crucişătoare spre coasta de vest a S.U.A. sau să le grupeze la Pearl Harbor. Dar el a acţionat cu îndrăzneală, aruncînd în luptă forţele sale, inferioare, împotriva unui duşman mult mai puternic. Ştiind că nu dispune de suficiente forţe pentru o ciocnire decisivă, a ordonat amiralilor Fletcher şi Spruance să-şi plaseze forţele lor speciale în flancul Flotei I portavioane a amiralului Nagumo. Căci Nimitz îşi dădea seama că, pentru a salva baza de pe Midway, trebuia să atace grupul aeronaval inamic cît mai curînd posibil şi de pe poziţii strategice avantajoase.

În raportul său asupra desfăşurării bătăliei, amiralul Nagumo s-a plîns de lipsa de timp în pregătirea corespunzătoare a operaţiei de la Midway, deşi minţile cele mai luminate ale marinei militare nipone avuseseră la dispoziţie luni de zile pentru planificarea minuţioasă a acţiunii. Practic, adversarii lui, amiralii americani Fletcher şi Spruance, n-au dispus decît de cîteva zile. Fletcher a adus la Pearl Harbor portavionul Yorktown (grav avariat în bătălia din Marea Coralilor), abia în după-amiaza zilei de 27 mai, iar Spruance a ajuns la Pearl Harbor cu numai o zi mai devreme şi a avut surpriza să afle că japonezii se îndreaptă spre Midway şi că el este noul comandant al Forţei speciale 16. După cîteva şedinţe-fulger cu Nimitz şi Fletcher, Spruance a ieşit în larg, în dimineaţa zilei de 28 mai. Două zile mai tîrziu, Fletcher era şi el gata de plecare, după ce pusese la punct elementele strategice, împreună cu Spruance.

Decizia amiralului Fletcher de a despărţi din nou cele două forţe speciale după realizarea joncţiunii cu Spruance a fost cît se poate de inspirată. Dar, în condiţiile netei inferiorităţi numerice în care se afla, această hotărîre poate părea cel puţin ciudată, conform regulilor clasice ale războiului naval. Dacă cele trei portavioane americane ar fi rămas grupate, tragedia suferită de Yorktown s-ar fi înmulţit cu trei, căci nimeni nu punea la îndoială măiestria şi îndrăzneala piloţilor lui Nagumo. O altă hotărîre crucială a lui Fletcher a fost cea de a-i preda lui Spruance comanda generală a operaţiilor, de îndată ce, în urma lovirii portavionului Yorktown, el nu a mai fost în măsură să-şi exercite în mod eficient atributele de comandă.

Dintre toate deciziile de comandament luate de ami-

Forţe americane în ofensivă

[1] Este interesant de semnalat că, spre deosebire de sursele americane care nu menţionează nicăieri acest episod, istoricul militar japonez Takuciro Hattori precizează: „După cum a reieşit din unele surse publicate după război, la 8 februarie (1942), în timpul unei operaţiuni de comando a inamicului asupra insulei Wake, a fost capturată o navă de patrulare japoneză, avînd la bord un set de coduri navale secrete".

ralul Nimitz nici una nu s-a dovedit mai salutară şi mai plină de consecinţe ca numirea lui Spruance în fruntea Forţei speciale 16. În timpul bătăliei, Spruance şi-a demonstrat din plin calităţile de comandant militar. În momentul în care a ştiut unde se află inamicul, el a lovit cu toate forţele pe care le avea la dispoziţie. Mai mult, a luat deciziile tactice exact la momentul oportun. Prin schimbarea cursului spre est, la 4 iunie, după lăsarea serii, el a evitat un iminent atac de noapte japonez. La fel manevra spre vest, din ziua de 5 iunie, a fost deosebit de înţeleaptă: a obligat comandamentul japonez să ordone cît mai grabnic retragerea generală, de teama unui nou atac aerian în forţă. Spruance a ştiut nu numai cînd este cazul să fie îndrăzneţ, dar şi cînd trebuie să se oprească. Puţini amirali aflaţi în situaţia lui ar fi rezistat tentaţiei de a se năpusti în urmărirea inamicului aflat în retragere. Dar Spruance a intuit precis punctul cînd bravura se poate transforma în prostie. A fost mereu conştient de obiectivul principal al misiunii sale: de a apăra baza de la Midway şi a nu-şi expune portavioanele unor riscuri inutile.

Americanii lasă scutul şi ridică spada

Din discuţiile purtate după război cu principalii protagonişti din ambele părţi rezultă că, la timpul respectiv, nici japonezii şi nici americanii nu au înţeles bătălia pentru Midway ca un punct crucial în desfăşurarea războiului. Astfel, amiralul Nimitz avea să declare: „La Midway nu a fost decît un început. După Midway, nu am avut sentimentul că războiul este ca şi cîştigat. Fără îndoială, a fost un punct de cotitură, dar aveam de biruit un duşman tenace şi de împlinit o misiune grea". Următorii trei ani de război crîncen aveau să-i dea dreptate.

Care a fost, în cazul acesta, sensul real al bătăliei pentru Midway? Desigur, efectele imediate se măsoară în fapte concrete, în pierderile umane şi materiale suferite de cele două părţi. În această privinţă, statisticile nu lasă nici o îndoială asupra cîştigătorului bătăliei: morţi, răniţi, dispăruţi (S.U.A. — 307; Japonia — 2 500), portavioane (S.U.A. — 1; Japonia — 4), crucişătoare grele (S.U.A. — 0; Japonia — 1); distrugătoare (S.U.A. — 1; Japonia — 0), avioane (S.U.A. — 147; Japonia — 332).

În plus, de partea japoneză, un crucişător a fost grav avariat, două distrugătoare au suferit daune medii (fără a socoti alte două distrugătoare, care s-au ciocnit între ele pe timp de noapte), iar un cuirasat, un distrugător şi un tanc petrolier au avut pagube uşoare. De partea americană, s-au înregistrat daune serioase la baza de la Midway, moderate la baza de la Dutch Harbor, în Alaska, şi au fost pierdute insuliţele Kiska şi Attu din Aleutine.

Trebuie însă luat în consideraţie şi un alt aspect: *ce s-ar fi putut* întîmpla, dar nu s-a întîmplat. Aici ne aflăm pe un teren mai puţin solid. Orice speculaţie poate fi pusă sub semnul îndoielii. Dacă Yamamoto ar fi reuşit să-şi ducă la bun sfîrşit planul de a cuceri atolul Midway, a distruge portavioanele lui Nimitz şi deci a scoate din luptă forţa aeronavală americană, Japonia ar fi dobîndit controlul deplin asupra Pacificului de Sud şi Oceanului Indian. Între timp, stăpînirea bazei de la Midway le-ar fi dat japonezilor posibilitatea să hărţuiască insulele Hawaii şi chiar coasta de vest a S.U.A. Se poate uşor imagina că guvernul american ar fi fost presat să modifice priorităţile strategice, care puneau pe primul plan înfrîngerea lui Hitler. Poate că rezultatul războiului ar fi fost acelaşi, dar preţul victoriei — indiscutabil mult mai mare.

Dar acest lucru nu s-a întîmplat. Căpitanul Edwin T. Layton, şeful serviciilor de informaţii al flotei S.U.A. din Pacific, avea să noteze mai tîrziu: „La Midway, japonezii au pierdut o putere aeronavală care fusese spaima Pacificului, o copleşitoare forţă de elită, care nu se va mai aduna niciodată, pentru a semăna moarte şi distrugere, aşa cum făcuse în primele şase luni ale războiului. Acesta este sensul major al acţiunii de la Midway".

Din punct de vedere tactic, aşa a şi fost. Însă unul dintre primele studii elaborate după război, în 1948, de Colegiul marinei militare americane, trage o seamă de concluzii mai profunde: „Bătălia pentru Midway a pus capăt expansiunii japoneze spre est, a restabilit echilibrul de forţe în Pacific şi a îndepărtat pericolul care ameninţa insulele Hawaii şi coasta de vest a Statelor Unite".

Acesta este, în ultimă instanţă, sensul bătăliei pentru Midway. Americanii au lăsat scutul şi au ridicat spada; de aici înainte şi pînă la sfîrşitul războiului din Pacific ei nu au mai părăsit ofensiva strategică.

Cuvînt introductiv
şi versiune românească
Sergiu CELAC

Cîştigătorii concursului

FILE DE EPOPEE

Iată-ne, aşadar, la finele concursului File de epopee, dedicat celei de-a 40-a aniversări a Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă de la 23 August 1944.

File de epopee s-a bucurat, ca şi precedentele ediţii ale concursurilor Magazin istoric, de interesul şi atenţia cititorilor noştri. Mulţi dintre ei, printre care participanţi la glorioasele bătălii ale poporului român pe frontul antihitlerist, ne-au scris exprimîndu-şi aprecierea pentru acest nou concurs organizat de revistă. Astfel, căpitanul în rezervă, ing. ROMEO D. BOTEZ, din Baia Mare, ne scrie: „La 23 August 1944 eram tînăr sublocotenent de artilerie. Am luat parte la curăţirea pădurilor din sudul fostului judeţ Ilfov de trupe germane. Am luptat apoi, din februarie 1945 şi pînă la victoria finală, pe teritoriul Cehoslovaciei, pentru eliberarea acestei ţări". Emoţionante sînt rîndurile generalului-maior în retragere NICOLAE PĂTRĂŞCOIU, din Bucureşti, veteran din cele două războaie mondiale, azi în vîrstă de 95 ani: „Am fost martor al tuturor marilor evenimente petrecute în acest secol. Ca fiu de ţăran din Schela Gorjului am învăţat de mic să-mi iubesc patria şi să mă sacrific pentru ea. Am participat cu deosebit interes la concursul organizat de admirabila dv. revistă".

Cei 100 cîştigători ai premiilor concursului File de epopee au fost desemnaţi, ca şi la ediţiile precedente, prin tragere la sorţi din rîndul participanţilor cu răspunsuri exacte. La concurs au participat 11 785 cititori — oameni ai muncii din toate colţurile ţării, de diferite profesiuni şi naţionalităţi. 2 328 concurenţi au dat răspunsuri exacte la toate întrebările puse.

Numărul mare de participanţi pe care l-a întrunit şi acest concurs atestă încă o dată marea dragoste pentru istorie a cititorilor noştri, statornicia cu care este urmărită revista Magazin istoric.

Faţă de precedentele ediţii ale concursului Magazin istoric, File de epopee prezintă o particularitate semnificativă: participarea în număr mare a unor cercuri de istorie din cadrul şcolilor de cultură generală din cuprinsul ţării. Unele dintre aceste cercuri se află, de altfel, şi pe lista cîştigătorilor. Îi felicităm pe aceşti şcolari îndrăgostiţi de istorie, precum şi pe profesorii lor. Adresăm, de asemenea, călduroase felicitări tuturor participanţilor la acest concurs şi urări de noi succese în activitatea ce-o desfăşoară.

Cîteva precizări, înainte de a-i prezenta pe cei 100 de cîştigători:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti, intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 decembrie 1984, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) şi 10-13 (sîmbăta). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuirii; ele pot fi ridicate deci pînă la 15 iunie 1985, inclusiv.

— Cîştigătorii din provincie, care nu se pot deplasa la Bucureşti, sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa completă. Redacţia nu asigură expedierea premiilor prin colet poştal.

Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, pe 6 luni vor fi făcute începînd cu luna iulie 1985.

PREMIUL 1
un televizor OLT

1. ŞCOALA GENERALĂ DIN COM. BĂCEL, jud. Covasna

PREMIUL 2
un aparat de radio BUCIUM

1. MIHAI CONSTANTIN, Slobozia, jud. Ialomiţa

PREMIUL 3
un radioreceptor GLORIA

1. FLORIAN I. ALDEA, Piteşti

PREMIUL 4
un radioreceptor INTERSON

1. VIRGINIA DUŢĂ, com. Motoşeni, jud. Bacău

PREMIUL 5
un radioreceptor EXPRES

1. CORINA-EMILIA MOŢIU, Iaşi

PREMIUL 6
un aparat foto ORIZONT

1. CERCUL DE ISTORIE, ŞCOALA GENERALĂ SĂRMAŞU, jud. Mureş

PREMIILE 7-8
două aparate foto SMENA 8 M

1. NICOLAE CATĂLINA, Sibiu
2. IOAN POPOVICI, com. Telnac, satul Bodrogul Nou, jud. Arad

PREMIILE 9-10
două stilouri HERO

1. NINA MUTU, Alexandria
2. NICOLAE PĂTRĂŞCOIU, Bucureşti

PREMIILE 11-15
cinci servicte

1. SVETLANA VRGOVICI, Buziaş
2. IIOLYA ŞIPOŞ, Lugoj
3. VASILE MARCU, Bucureşti

4. LILIANA ION, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
5. VERGILIA ODOBEȘTIANU, București

PREMIILE 16-20
cinci truse stilou SIRIUS

1. IOAN MIHALCI, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud
2. MIHAI CRISTIAN, Baia Mare
3. CONSTANTIN CRĂCIUN, Moreni
4. OSVALD FISCHMAN, Brașov
5. CONSTANTIN GR. ZAMFIROIU, com. Bumbești Pitic, jud. Gorj

PREMIILE 21-35
15 seturi diapozitive istorice

1. CATEDRA DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 3 DEVA
2. ILDIKO ȘIPOȘ, Lugoj
3. IOAN STĂNESCU, București
4. TUDOR I. PREDA GALICESCU, Motru
5. ARMIN SCHEIN, București
6. DAN PAULIUC, Suceava
7. GREGOR MARKIEWICI, Brașov
8. NECULAI ARHIRE, Vaslui
9. HANES SCHUMMER, Deta
10. SZÖCS COLOMAN, Slatina
11. COSTACHE PINTILEI, Constanța
12. MIRCEA ȘERBĂNUȚ, Tîrgu Mureș
13. IOSIF RĂDOI, Orăștie
14. CONSTANTIN DOBÎRCEANU, Huși
15. IOAN BOIȚ, Oradea

PREMIILE 36-60
25 abonamente pe 1 an la Magazin istoric

1. CONSTANTIN STĂNESCU, Craiova
2. ION DRENSCKO, Alexandria
3. GHEORGHE BELLU, Brașov
4. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ HOLBOCA, jud. Iași,
5. MIHAI SZECSI, Timișoara
6. DUMITRU COSTEA, com. Tinăud, jud. Bihor
7. CAROL FORIKA, Aiud
8. PETRU VASS, Tîrnăveni
9. EMIL STANCU, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
10. CERCUL DE ISTORIE „URMAȘII PANDURILOR", com. Ploștina-Motru, jud. Gorj
11. RADU MELINTE, com. Nicorești, jud. Galați
12. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ BISTRA, jud. Alba
13. MARIA IVANCU, București
14. DUMITRU GRIGOROAIA, Hunedoara
15. EDUARD OARZĂ, com. Holboca, jud. Iași
16. ADRIAN-MARIUS FEDIUC, Cluj-Napoca
17. SORIN-SILVIU CĂLDĂRARU, Bîrlad
18. DUMITRU FROSIN, Piatra Neamț
19. RADIAN-DANIEL DOROBANȚU, București
20. VICTORIA LAKATOS, Cluj-Napoca
21. GEORGE-ROMULUS DAMALAN, Alexandria
22. DUMITRA C., SORA, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
23. ALEXANDRU N. BURTICĂ, com. Stroești-Obroceștl, jud. Vîlcea
24. MIHAIL APOSTOL, București
25. CERCUL DE ISTORIE „PE URMELE STRĂMOȘILOR", ȘCOALA GENERALĂ NR. 2 MĂNGALIA

PREMIILE 61-100
40 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

1. CASANDRA LUPESCU, Constanța
2. FLORIAN HAIDUC, Negrești-Oaș
3. MIHAI PLEȘNICUTE, Bacău
4. GHEORGHE DRINOVAN, Timișoara
5. DORINA MOLDOVAN, com. Dumitra, jud. Bistrița-Năsăud
6. TUDOR NIȚĂ, Arad
7. MIRCEA MIHAI, Turda
8. VALENTINA DAMIAN, București
9. DIMITRIE INDRIEȘ, Oradea
10. MIHAI V. IACOB, Suceava
11. NICOLAI IDRICEANU, Iași
12. ION CONSTANTINESCU, Brăila
13. VERGIL-AUREL RĂDULESCU, com. Coșoveni, jud. Dolj
14. IOAN MERDARIU, com. Buciumeni, jud. Dîmbovița
15. ION CHIRILIUC, București
16. DĂNILĂ WAEDT, com. Șagu, jud. Arad
17. ALEXANDRU DOBRESCU, Brăila
18. IOAN C. POPESCU, com. Panaci, jud. Suceava
19. LUCIAN NEDELCU, Buzău
20. GEORGETA CRÎNGUȘ, Constanța
21. LUMINIȚA COJOCARU, Deva
22. BOGDAN PAȘCĂU, Tecuci
23. LUCREȚIA HERINEAN, com. Galații Bistriței, jud. Bistrița-Năsăud
24. GAVRIL A. DRANCA, Vatra Dornei
25. CONSTANTIN BELDIE, Bacău
26. ISAC VEXLER, Iași
27. MAGDALENA KURITAN, Baia Mare
28. LAURA IPATE, sat. Ioneasa, com. Vadu-Moldovei, jud. Suceava
29. IOAN KÖNIG, Tîrgu Mureș
30. GHEORGHE POPELCĂ, Brezoi
31. GHEORGHE ALEXANDRU, Mizil
32. ANTON GH. LĂZĂRESCU, com. Scurtu-Mare, jud. Teleorman
33. MIHAI-ADRIAN SURDU, București
34. NICOLAE TEODORESCU, Turnu Măgurele
35. ILIE MARIUS DUMBRAIAN, Ocna Mureș
36. IOAN MOLDOVAN, com. Jabenița, jud. Mureș
37. IOAN BUDIU, com. Sintana, jud. Arad
38. IOACHIM DOREL VESA, București
39. GABRIEL PERIANU, Iași
40. CRISTINA-ELENA PISTOLEA, Iași

Poșta concursului

Interesul de care s-a bucurat în rîndurile cititorilor concursul File de epopee, organizat de revista noastră, ale cărui întrebări au apărut în nr.5, 6, 7,8/1984, iar răspunsurile în nr. 10/1984, este ilustrat și prin bogata corespondență sosită pe adresa acestuia. Dintre relatările privind modul în care cititorii noștri au rezolvat cele 40 întrebări ale primei ediții 1984 a concursului Magazin istoric, semnificative sînt rîndurile trimise de ing. MIHAI V. MĂRCULESCU, din Piatra Neamț: „Acest concurs a constituit un nou și plăcut prilej de a mai revedea cele ce s-au scris de-a lungul anilor în Magazin istoric. Am colecția completă a revistei. De aici, din Piatra Neamț, unde există multă lume care știe că cu sînt unul dintre puținii posesori ai colecției complete, am primit cîteva solicitări de a consulta revista în vederea participării la concurs. Le-am pus cu plăcere la dispoziție colecția revistei".

Același cititor ne scrie dacă la întrebarea nr. 8 din seria a IV-a răspunsul pe care l-a dat, „Bateria Rogifer", este exact. Este corect dar... nu exact, respectiv cel solicitat de noi, din două motive: 1. Cuvîntul „Rogifer", care apare și în textul întrebării, constituie un indiciu al faptului că răspunsul solicită a se indica o altă denumire a respectivei baterii, care, evident, să nu cuprindă termenul amintit. 2. Această o altă denumire este cerută de altfel în chiar textul întrebării care, eventual, putea fi citită și astfel: „Cum a mai fost numită această bateric... Rogifer!". Totuși, considerăm răspunsul bun.

Alți cititori, printre care CAROL RĂDOI, din București; ION DUMITRU, din București; STOIAN PREDESCU, din Constanța; IOANA DUMITRESCU, din Iași, doresc să afle dacă la întrebarea 7, tot din seria a IV-a, poate fi luat în considerație ca bun și răspunsul 53 159.

Da, este ca bun și acest răspuns, avînd în vedere faptul că în numărul de revistă (5/1980, p. 5 și 8) pe baza cărula a fost întocmită întrebarea se află menționate ambele cifre, respectiv 53 159 și 56 455.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

În prag de An nou 1985, adresăm tuturor cititorilor şi colaboratorilor noştri tradiţionalul „La mulţi ani!" împreună cu călduroase urări de noi succese în activitate şi de importante realizări în muncă şi viaţă.

Adresăm, de asemenea, colegialele noastre urări de multă sănătate, fericire şi succese în activitatea ce-o desfăşoară colectivului de oameni ai muncii din cadrul Combinatului poligrafic „Casa Scînteii", statornicii noştri colaboratori în apariţia cu regularitate a revistei, precum şi colaboratorilor noştri din arhive, muzee şi biblioteci pentru deosebita lor solicitudine şi cooperare.

„MILENIUL IMPERIAL AL DACILOR"

Între lucrările apărute în 1976 — ne scrie prof. DUMITRU BOTAR, din Caracal — în timpul desfăşurării Congresului de tracologie ce a avut loc la Bucureşti s-a numărat şi volumul I al cărţii Noi tracii, datorat dr. Iosif Constantin Drăgan. Ce alte lucrări a mai întreprins autorul între timp pe această temă?

Continuîndu-şi linia preocupărilor, autorul lucrării menţionate de dv. a susţinut o comunicare cu titlul Mileniul imperial al dacilor în şedinţa Academiei Republicii Socialiste România din 31 ianuarie 1983, prezentînd principalele momente ale acestei perioade pe care o apreciază drept „densă în evenimente". La Editura ştiinţifică şi enciclopedică se află în curs de pregătire un volum cu acelaşi subiect de dr. Iosif C. Drăgan, care cuprinde evenimente politice şi istorice de la cucerirea romană a Daciei şi pînă în anul 306 e.n., perioadă în care, pe tronul Imperiului roman, s-au aflat şi o serie de împăraţi de sorginte dacică şi tracică.

PURTAT ÎN RANIŢĂ, PE FRONT

TITUS FURDUI, din Cluj-Napoca: În Biblioteca Academiei filiala Cluj-Napoca, se află un exemplar unicat în ară din volumul de **Poezii** al lui Octavian Goga, tipărit în 1905 la Budap ta, sub îngrijirea scriitorului abrudean Alexandru Ciurea. Emil Pintea l-a descris în studiul **Volume de debut ale unor poeţi români în ediţii princeps** (din colecţiile Bibliotecii Academiei, filiala Cluj-Napoca), publicat în tomul VI al culegerii **Biblioteca şi cercetarea**, Cluj-Napoca, 1982. Exemplarul a aparţinut tatălui meu, care l-a procurat de la Budapesta prin 1917-1918. Volumul a fost purtat în raniţă, pe front. Tatăl meu a participat la evenimentele istorice din 1918, făcînd parte din garda de pază a oraşului Alba Iulia în timpul desfăşurării lucrărilor Marii Adunări Naţionale de la 1 Decembrie 1918, care a votat unirea Transilvaniei cu România.

CARACAL 1854

Ing. MIHAI BĂLĂIANU, din Bucureşti, ne scrie pe marginea articolului De la Planul Talleyrand la propunerile Desprez (nr. 2/1984): În ianuarie 1853, Rusia ţaristă a ocupat Moldova şi Ţara Românească. În octombrie, acelaşi an, s-a declarat starea de război între Rusia şi Turcia (Războiul Crimeii). În luna august 1854, trupele ţariste au evacuat principatele, în locul lor instalîndu-se ocupaţia austro-turcă. În cadrul acestei conflagraţii s-a dat o luptă şi în cîmpul oraşului Caracal, despre care am găsit o consemnare pe un Antologhion (Rîmnic, 1786) aflat în com. Dioşti, jud. Dolj: **„1854. Mai 21. La leat 1 54 într-o sfîntă duminecă oştirile ruseşti şi otomane ce au fost dislocate într-acest prinţipat s-au războit în Cîmpul Caracalu şi după cum s-a înţăles din ceie otomane a fost ca 4 000 iar ruseşti 500 sau 1 500 cu vreo 4 sau 5 tunuri însă s-au biruit luîndu-li-să 2 tunuri şi 3 geapanale unde s-au prăpădit şi cîţiva ostaşi chiar la movila putu Dobrosloveni... care spre ştiinţă însemnez eu S. Grecescu".**

Autorul însemnării, Stan Grecescu, a fost logofăt (notar) al comunei Dioşti.

SUMARUL SUMARELOR pe anul 1984 va fi publicat în nr. 1/1985.

CERC MUZEISTIC — CIŞTIGĂTOR AL CONCURSULUI MAGAZIN ISTORIC

Prof. GLEB STATNIC, director al Casei de copii şcolari nr. 3 din Bucureşti, conducătorul Cercului muzeistic din această şcoală, ne scrie: La ultimul concurs organizat de revista Magazin istoric, 20 din 200 — Din Cronicul Unirii, printre cîştigători (nr.3/1984) s-a numărat şi cercul muzeistic de la şcoala noastră. Copiii s-au bucurat foarte mult şi mulţumesc revistei pentru concursurile instructive organizate.

În continuare, corespondentul nostru ne relatează despre activitatea Cercului muzeistic, despre taberele şi excursiile organizate. În şcoală s-a amenajat o vitrină cu insigne şi medalii pionereşti, o colecţie de monede, de bancnote şi diverse alte insigne şi medalii. În cadrul cercului nostru se fac lecturi din cărţi şi reviste istori , au loc prezentări de filme şi diafilme. Cu prilejul concursurilor Magazin istoric se discută întrebările şi se caută răspunsurile în colectiv.

DE LA ARGEŞ

În completarea articolului Curtea de Argeş — străveche vatră voievodală după 1150 (nr. 1/1978), GEORGE GEORGESCU, din com. Şuici, jud. Argeş, ne trimite fotografia de mai jos reprezentînd (după o acuarelă din 1 61 a lui H. Trenk) ruinele bisericii Sîn Nicoară din cadrul complexului care alcătuia vechea reşedinţă domnească (vezi şi nr. 12/1974).

CONTENTS (Romanian History) The XIII-th Congress of the Romanian Communist Party — Historical Significances ● V. V. Bazarciuc The Geto-Dacian Treasure of Bunești ● Gh. Zaharia, I. Cupșa Struggle and Sacrifice for Hungary's Liberation ● M. Mușat, I. Ardeleanu, I. Ursu, I. Voicu, 1918. Transylvania's Union to Romania ● I. Pas Dr. Petru Groza, A Man of His People ● V. Niculae Bucharest, 1884. Circle of Social Studies ● C. Bodea 1850. The Poem A Song to Romania in the Historians' Attention (II) ● C. Antip Stockholm, September 1984: The Congress of the Museums of Military History and Arms ● V.A. Urechiă Memoirs from the Late Nineteenth Century ● The XV-th ICHS.: Z.V. Udaltsova (U.S.S.R.) ● G. Ilieșcu Family Chronicles: The Pleșoianu Kin ● I. Dumitriu-Snagov Martha Bibescu. A Patriot Writer ● M. Petrescu-Dîmbovița Cucuteni Culture

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le XIIIe Congrès du Parti Communiste Roumain — significations historiques ● V. V. Bazarciuc Le trésor géto-dace de Bunești ● Gh. Zaharia, I. Cupșa Lutte et sacrifice pour la libération de la Hongrie ● M. Mușat, I. Ardeleanu, I. Ursu, I. Voicu 1918. L'union de la Transylvanie avec la Roumanie ● I. Pas Dr. Petru Groza, un homme de son peuple ● V. Niculae Bucarest, 1884. Le Cercle d'Etudes sociales ● C. Bodea 1850. Le poème La Chanson de la Roumanie dans l'attention des historiens (II) ● C. Antip Stockholm, septembre 1984: Le Congrès des Musées d'Armes et d'Histoire militaire ● V.A. Urechiă Souvenirs de la fin du XIXe siècle ● Le XVe CISH: Z.V. Oudaltsova (U.R.S.S.). ● G. Ilieșcu Chroniques de famille: les Pleșoianu ● I. Dumitriu-Snagov Marthe Bibesco — un écrivain patriote ● M. Petrescu-Dîmbovița La culture Cucuteni

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) XIII-ый Съезд Румынской Коммунистической Партии — исторические значения ● В. В. Базарчук Гето-дакийское сокровище в Бунешти ● Г. Захария, И. Купша Борьба и жертва за освобождение Венгрии ● М. Мушат, И. Арделяну, И. Урсу, И. Войку 1918. Воссоединение Трансильвании с Румынией ● И. Пас Д-р Петру Гроза, сын своего народа ● В. Никулае Бухарест, 1884. Кружок социальных исследований ● К. Бодя Поэма Воспевание Румынии во внимании историков (II) ● К. Антип Стокгольм, сентябрь 1984 г.: На съезде музеев оружий и военной истории ● В.А. Урекиа Воспоминания конца XIX-ого века ● XV-ый МКИН: З. В. Удальцова (СССР) ● Г. Илиеску Семейная летопись: семья Плешояну ● И. Думитриу-Снагов Марта Бибеску — писательница патриотка ● М. Петреску-Дымбовица Культура Кукутени

INHALT (Rumänische Geschichte) Der XIII. Parteitag der Rumänischen Kommunistischen Partei — geschichtliche Bedeutung ● V.V. Bazarciuc Der getisch-dakische Schatz von Bunești ● Gh. Zaharia, I. Cupșa Kampf und Opfer für die Befreiung Ungarns ● M. Mușat, I. Ardeleanu, I. Ursu, I. Voicu 1918. Die Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien ● I. Pas Dr. Petru Groza, ein Mann seines Volkes ● V. Niculae Bukarest, 1884. Zirkel für soziale Studien ● C. Bodea 1850. Das Poem Gesang an Rumänien im Blickpunkt der Historiker (II) ● C. Antip Stockholm, September 1984: Beim Kongress über Waffenmuseen und Militärgeschichte ● V. A. Urechiă Erinnerungen vom Ende des 19. Jahrhunderts ● Der XV. IKGW: Z.V. Udaizowa (UdSSR) ● G. Ilieșcu Familienchroniken: Die Familie Pleșoianu ● I. Dumitriu-Snagov Martha Bibescu — eine patriotische Schriftstellerin ● M. Petrescu-Dîmbovița Die Cucuteni-Kultur

SUMARIO (Historia rumana) El XIII Congreso del Partido Comunista Rumano — significados historicos ● V. V. Bazarciuc El tesoro godo-dacio de Bunești ● Gh. Zaharia, I. Cupșa Lucha y sacrificio para la liberación de Hungria ● M. Mușat, I. Ardeleanu, I. Ursu, I. Voicu 1918. La Unión de Transilvania a Rumania ● I. Pas El Dr. Petru Groza, un hombre de su pueblo ● V. Niculae Bucarest, 1884. El círculo de estudios sociales ● C. Bodea 1850. El poema El Cantar de Rumania en la atención de los historiadores (II) ● C. Antip Estocolma, septiembre de 1984: En el Congreso de los museos de armas e historia militar ● V.A. Urechiă Recuerdos desde fines del s.XIX ● El XV[o] CICH: Z.V. Udaltova (URSS) ● G. Ilieșcu Crónicas de familia: Los Pleșoianu ● I. Dumitriu-Snagov Martha Bibescu — una escritora patriota ● M. Petrescu-Dîmbovița La cultura Cucuteni

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

1

42 427